

ԳԻՇԱՏԻՉՆԵՐԻ ԽՆՁՈՒՅՔԸ

* * *

Բրիժիտ Մանսեն վերջին անգամ նայեց սեղանին և զոհ մնաց: Ոչինչ չէր պակասում: Նույնիսկ՝ արամանները, որ միշտ մոռանում էր խոհանոցի դարակում: Հաշվեց ափսեները, ավելի շուտ կնքեց, «Ֆրանսուազ, Վիլկեր, Պիեռ...»: Նա վստահ էր, որ այս ձևով ոչ մեկին չի մոռանա: Նայեց ժամացույցին, վեցն անց կես էր:

— Էլ ի՞նչ ես անում:

Վիկտորը՝ նրա ամուսինը, չպատասխանեց: Մկրատով զինված, թղթից երիզներ էր կտրում և փոռում սեղանին: Բրիժիտը չհամարեց և բացեց խոհանոցի դռուղը: Փոհ մեջ երկու հավ էր տապակվում, և բուրմունքը հաճելիորեն խտուտ տվեց նրա ռունգերը: Կարտոֆիլը կճպված և օդակօդակ կտրտված էր: Աղանդերները փռված էին ափսեների մեջ: Նա հաճույքով պատկերացրեց, թե հրավիրվածները ինչպես պիտի զարմանան նման խնջույքից: Երկու տարի կլիներ, ինչ ճտի համը մոռացել էր: Օկուպացիայից հետո առաջին անգամ էր, որ հաջողվել էր այսքան մթերք հավաքել: Վերջապես, իր տարեդարձն էր... Մտածելով քաներկու տարվա մասին, բնագդաբար նայեց լվացարանի վերևու կախված հայելու մեջ: Գտավ, որ ինքը գեղեցիկ է ու ախտրժաբեր: «Ուտելու բան եմ», — մտածեց նա: Շրջազգեստի բացվածքը ավելի էր ընդգծում նրա կուրծքը: Շագանակագույն մազերը ալիքածն իջնում էին մերկ ուսերին:

— Բրիժի՛տ:

Նա անմիջապես չպատասխանեց: Սպասեց: Վիկտորի ձայնը երկրորդ անգամ հնչեց.

— Բրիժի՛տ, ջուր բեր:

Առանց շտապելու մի բաժակ լցրեց:

— Շա՞տ ծարավ ես:

— Ծարավ չեմ: Սա բանի համար է...

Զուրը լցրեց սպիտակավուն փոշու մեջ և սկսեց մատներով մածուկ սարքել:

— Սոսնձի համար է,— բացատրեց նա,— տեսնո՞ւմ ես, մի փոքր սոսինձ եմ քսում թղթի ծայրին և...

Նա բարձրացրեց թղթե երիզը և կպցրեց պատուհանի ապակուն:

— Ռմբակոծության դեպքում ապակիները շատ չեն փշրվի:

Բրիժիտը ծունդեց երեսը.

— Եվ դու ամեն տեղ պիտի կպցնե՞ս:

— Բոլոր պատուհաններին:

Վիկտորը մոտ երեսուն տարեկան կլիներ: Բարձրահասակ էր, նիհար, մանրախնդիր և սիրում էր տանը բանման սարքել: Ծնողներից ժառանգություն էր ստացել մի գրախանութ և մի ընդարձակ բնակարան, որտեղ Բրիժիտի հետ էր ապրում:

— Կարող էիր ուրիշ օր ընտրել: Դու նույնիսկ չես սափրվել: Մեր հյուրերը ուր ոք է կգան:

Վիկտորը ժպտաց և կնոջ այտը համբուրեց:

— Ես իմ հյուրերից չեմ քաշվում: Նրանք իմ բարեկամներն են:

— Զգույշ, կաթում է...

Նա երիզները կպցրեց հյուրասրահի երեք պատուհաններին, զննեց, ձեռքերը փալասով սրբեց:

— Կարծես վիրակապ լինի,— ասաց Բրիժիտը,— մարդիկ պիտի կարծեն, թե մեր ապակիները կոտրված են և որ հնարավորություն չունենք զցելու:

Վիկտորը զվարձացած ժպտաց և սիգարեթի տուփը փնտրեց գրաններում:

— Ես բռնագրավել եմ քո տուփը: Այսօր հինգ հատ ծխել ես:

— Իսկ ծխուկնե՞րը:

— Պահել եմ: Մի ուրիշ օր կտամ քեզ, երբ որ վատ տրամադրության մեջ լինես:

— Այնուամենայնիվ, զայրացուցիչ է, որ չես կարող սիգարեթ հայթայթել:

— Օրական տասը տուփ են առաջարկում ինձ սև շուկայում:

— Այո, բայց ի՞նչ գնով:

Բրիժիտը մի անգոր շարժում արեց:

— Պատերազմից հետո տեղը կհանես:

— Պատերազմից հետո: Ամբողջ օրը այդ խոսքն եմ լսում: Պատերազմից հետո: Իսկ դու գիտե՞ս, թե պատերազմից հետո ինչ կհորինեն: Մի ուրիշ լարի վրա կսկսեն նվազել. «Երբ գործերը, պատերազմից առաջվա պես գնան» կամ սրա պես մի բան: Կտեսնես, պատերազմից հետո ավելի վատ կլինի... Եթե ողջ մնանք:

Բրիժիտը վագեց խոհանոց և մի վառած սիգարեթով վերադարձավ, որը Վիկտորի շրթունքների մեջ դրեց: Վերջինս ծուխը մի քանի անգամ ներս քաշեց:

— Սափրվեմ,— ասաց նա:

Բրիժիտը կանգնեց փողոց նայող պատուհանի առջև: Նա հայացքով, զամբյուղը ձեռքին քայլող մի ծեր կնոշ երկար հետևեց: Մարդիկ էին գնում գալիս, դպրոցականներ, մի ջահել կին, որն անդադար ետ էր նայում, կարծես իրեն հետևում էին, լավ հագնված մի մարդ, որը սրածայր ձեռնափայտով մայթերին ընկած

հատուկենտ ծխուկներն էր հավաքում, գերմանացի ջահել զինվորներ, որ սովում էին... Եվ քանի որ բնակարանը առաջին հարկում էր, վերարկուի մեջ կծկված մի մարդ մոտեցավ, երկու սալիկ շոկոլադ մեկնեց և մատներով զինը ցույց տվեց: Բրիժիտը բացասաբար շարժեց գլուխը: Մարդը չպնդեց և շարունակեց պատերը սափրել: Բրիժիտը գերմանացիներին չէր ատում: Չէր էլ սիրում: Բրիժիտը գտնում էր, որ նրանք կիրթ են և սարը: Իր ամուսնու զրախանութում, մի քանի անգամ, սպաների էր հանդիպել: Նրանք զիտեին, թե ինչ են ուզում: Առանց առևտուր անելու, վճարում են, ողջունում և դուրս գալիս: Բրիժիտը առանց ատելության էր նայում օկուպացիային: Կյանքը հոսում էր առանց բախումների. շաբաթը մեկ ֆիլմ, մի քանի զիրք, ձայնապնակներ, բարեկամներ... Իր լավագույն բարեկամները, որոնց հրավիրել էր այս երեկո, 1942 թվականի հոկտեմբերի 4ին...

— Կարծես զանգեցին:

Նա շրջվեց ու տեսավ Վիկտորին, որը փրփրապատ վրձինով դուռը ցույց տվեց:

— Գնում եմ, դու շտապիր...

Պչրանքով նայեց հայելու մեջ ու վազեց դուռը բացելու: Դան Վիկերն էր՝ առաջին հրավիրվածը: Վիկերը՝ իր անբաժան շան հետ:

— Ես շուտ չե՞մ եկել: Կարո՞ղ եմ մտնել:

— Այդ մյուսներն են, որ ուշացել են:

Բրիժիտը օգնեց նրան թեթև վերարկուն հանելու: Վիկերը վաթսունիինգ տարեկան էր և ուշադիր հետևում էր իր առողջությանը: Հարուստ էր, մարմնեղ, զվարք երեսով և, ոչ մի առիթ չփախցնելով, ըմբոշինում էր կյանքի ամեն մի պահը: Նա ամեն ինչից օգուտ էր քաղում. արևոտ օրը, բուխարիկի մոտ անցկացրած անձրևոտ օրվա չափ ոգևորում էր նրան. սննդարար ճաշը նրան մարտղական հաբերից պակաս հաճույք չէր պատճառում, որոնք նա մեծ բավականությամբ ծծում էր: Պատերազմից առաջ զբաղվում էր արտահանումով և ներմուծումով: Երկու տարի է չէր աշխատում և շատ լավ էր զգում: Նա հաճախ էր գալիս Մանսեների մոտ և նրանց էլ լավ օրերին հրավիրում էր գյուղ՝ իր առանձնատունը: Բրիժիտին նա էր ծանոթացրել Վիկտորի հետ:

— Սեղանը զցվա՞ծ է:

Նա կարծես զոհ էր, պտտվում էր սեղանի շուրջը, հետո բարձրացրեց սեղանի տակ խաղացող շանը և սկսեց շոյել:

— Տեսա՞ք:

Բրիժիտը պատուհանները ցույց տվեց: Վիլկերը շարժեց զլուխը.

— Վաղուց պետք է կպցրած լիներ այդ թղթերը: Այսինքն՝ երբեք ուշ չե...

Երևաց Վիլկտորը՝ մաքուր ածխլված:

— Ի՞նչ նորություն կա:

Նա սովորություն ուներ միշտ այդ հարցը տալու, որը զրգում էր կնոջը:

— Շարունակ պատերազմ է,— պատասխանեց Վիլկերը:— Հաստատ աղբյուրներից իմացա, որ այս առավոտ «մեր սիրելի բարեկամները» լուրջ կորուստներ են կրել:

«Սիրելի բարեկամները» գերմանացիք էին: Վիլկտորը մատու քսեց այտին, որպեսզի տեսնի, երեսը կտրե՞լ է, թե՞ ոչ: Վիլկերն ավելացրեց.

— Խոսում էին քսան խփված ինքնաթիռների մասին: Այս առավոտ տնից դուրս եկե՞լ եք:

— Բրիժիտը մեկ անգամ դուրս եկավ գնումներ կատարելու:

— «Մեր սիրելի բարեկամները» շատ լարված են: Ես ձեզ խորհուրդ եմ տալիս այս քանի օրը տնից դուրս չգալ: Հանգստացիք, Քրեյզի:

Շունը ցատկեց գետին և անհետացավ սեղանի տակ:

— Մի ուրիշ նորություն: Չեզ հանգիստ հայտարարում եմ, որ վեց ամսից պատերազմը կվերջանա: Ես դեռ մեծահոգի եմ, նրանց շատ ժամանակ եմ տալիս...

Վիկտորը զարմացած էր.

— Բայց նրանք երբեք այսքան ուժեղ չեն եղել:

— Փարատիր մոլորություններդ: Նրանք սպառված են: Մենք դեռ կիսուենք դրա մասին...

— Ավելի լավ,— հառաչեց Բրիժիտը:— Ես ատում եմ պատերազմը:

Նա հատկապես պատերազմի շուրջը բացվող խոսակցություններն էր ատում: Անվերջանալի ճառեր, որոնցից քունը տանում և հորանջում էր: Բայց Վիկերի սիրելի թեման պատերազմն էր: Նա սիրում էր խոսել դրանց շուրջը, մեկնաբանել նորությունները, հաղորդագրությունների տակ թաքնված իմաստը գուշակել: Բրիժիտը իր պատրաստած աղահացի ձողիկներն էր դնում սեղանին: Վիկերը ձեռքերը տարածեց և զարմանքի արտահայտություն տվեց դեմքին.

— Եվ ես մոռացա քո նվերը տալ:

Նա վազեց միջանցք և վերարկուի զրպանից խայտաբղետ ժապավենով կապկպված մի տուփ հանեց:

— Հիմա բացե՞մ,— հարցրեց Բրիժիտը:

— Սպասենք մյուսներին,— առաջարկեց Վիկտորը:

Բրիժիտը ձևացրեց, թե չլսեց: Նրա արագաշարժ մատների տակ ժապավենը քանդվեց: Տուփի ծածկոցը բացեց.

— Հրաշալի՞ է...

Ապարանջանը հազգրեց դաստակին, ձեռքը ետ տարավ, որպեսզի հեռվից նայի:

— Դուք խելազար ծախսեր եք անում:

Վիլկերը բավարարված ժպտաց.

— Բնական է: Մի՞ թե դու իմ լավ բարեկամը չես: Գնա բաց, զանգեցին...

Բրիժիտը վազեց և զվարթորեն հայտարարեց.

— Պիեռ և Տիմակովը եկան: Մտե՛ք, պարոնայք, դուք այնքան էլ շուտ չեք եկել:

Պիեռը կույր էր: Տեսողությունը կորցրել էր պատերազմի առաջին օրերին: Ապրում էր ծնողների հետ և Բրիժիտին վաղուց էր ճանաչում: Նրանք համարյա մի տարիքի էին:

— Դուք փողոցում հանդիպեցի՞ք:

— Ես նրա մոտ էի, — պատասխանեց Տիմակովը:

Տիմակովը երեսուն տարեկան էր: Բարձրահասակ, թխամազ և շատ ազատ էր պահում իրեն: Ճարտարապետ էր և սիրում էր միայնությունը. օրերով մնում էր իր ստուդիայում, կարդում, խորհում, նախագծում էր: Նա Վիլսոնի պատանեկան ընկերն էր և նրան ճանաչում էր դեռ լիցեյից: Նա էլ էր սիրում Բրիժիտի զվարք բնավորությունը:

— Ֆրանսուազը դեռ չի՞ եկել:

— Համբերիր, ուր որ է կերև:

Պիեռը մի ծաղկեփունջ էր բերել: Բրիժիտը վազեց, դրեց ծաղկամանի մեջ: Տիմակովի նվերն ավելի օրիգինալ էր. նա բերել էր կալվարոսի ցանցապատ մի շիշ, որի վրա հին դրամներ էր կպցրել: Վիլկերը զննեց և գլուխը ձռձեց.

— Կեցցե՛ս, Տիմակով, ես քեզանից այսպիսի տաղանդավոր բան չեի սպասում:

Պիեռը շիշն առավ և շոշափեց.

— Ճիշտ քաներկու դրամ: Դու չե՞ս նկատել, Բրիժիտ:

Ոչ ոք չէր նկատել:

— Քո հաջորդ տարեդարձին մի դրամ կավելացնես:

Բրիժիտը հուզված էր:

— Նստեք: Հիմա խմիչք կբերեմ:

Պատերազմից առաջ գնված ապերիտիվը փնտրեց: Տիմակովը բացեց, հոտ քաշեց շշի բերանից:

— Լավ է, շատ լավն է...

— Կալվադոսը ճաշից առաջ կխմենք: Քո տարեդարձը ե՞րբ ես նշելու, Պիեռ:

Պիեռը շփոթված, սև ակնոցը դրեց.

— Երբ ոք ուզեք,— ասաց նա:

— Դու հիմա մեզնից թաքցնում ես քո տարիքը:

— Ես գիտեմ նա երբ է ծնվել,— ասաց Բրիժիտը,— կարող եմ ծննդյան թիվը հայտնել:

Պիեռը զարմացած էր:

— Նա ծնվել է 1919 թվականի մարտի 4ին, ճիշտ չէ:

— Ճիշտ է:

Տիմակովը միանգամից դատարկեց բաժակը:

— Ես կարծում էի, թե ավելի մեծ է:

Վիլկերը բացականչեց.

— Բայց նա գրեթե պատաճի է:

Ուզում էր ավելացնել. «Ես շատ կուզեի նրա տեղը լինել», բայց հրաժարվեց այդ մտքից: Հանկարծ մտածեց, որ իր վախունինգ տարին և իր աչքերի լույսը ավելի է գերադասում, չնայած ուսկե շրջանակով ակնոց էր դնում: Անսպասելիորեն խղճաց Պիեռին: Վիլկերը նրա հագուստը զննեց, աչքերը հապաղեցին փողկապի հանգույցի և սափրված դեմքի վրա: «Բարեբախտաբար, ծնողները ապահովված մարդիկ են», — մտածեց նա: Հետո դանդաղ, կում անելով խմեց իր բաժակը և տրտնջաց.

— Այս զզվելի պատերազմը:

Բրիժիտը մոռութ սարքեց.

— Նորից չսկսեք...

Ինչպե՞ս կարողացավ լսել:

— Ներիր ինձ, սիրելի Բրիժիտ, բայց ես կարծում էի...

Լոռւթյուն: Վիլկերը հանգիստ իր բաժակը դրեց աթոռակին, որպեսզի պատասխան գտնի.

— Ես մտածում էի պարետային ժամի մասին: Նորից ետ են զցել:

— Կեսզիշերին է, չէ՞:

— Ճիշտ կեսզիշերին: Մի ժամանակ զիշերվա երկուսին էր...

— Քիչ ողբանք, — ասաց Տիմակովը: — Կեսզիշերը շատ պատշաճ ժամ է:

— Իհարկե՛, իհարկե՛,— շտապեց ավելացնել Վիլկերը, — բայց փաստն է կարևորը: Մտածե՛ լ միայն, որ կեսզիշերին իրավունք չունենք փողոցում լինելու: Դա զայրացուցի՛ չ է...

Նա ուզում էր ուրիշ բառ ասել, ավելի զուսպ: Վիկտորը ժպտաց:

— Կեսզիշերից հետո ո՞ւր ես ուզում գնալ:

— Ոչ մի տեղ, — պատասխանեց, — բայց երեկոն փշանում է, եթք մտածում ես, որ կեսզիշերին...

Նա ինքն իրեն բացատրեց.

— Ես չափազանցնում եմ, — ասաց նա: — Ես շատ ուրախ եմ՝ այս երեկո ձեր մեջ լինելուս համար: Է՛հ, տարիքով մարդկանց նկատմամբ պետք է ներողամիտ լինել: Ես Պիեռի պես քան տարեկան չեմ, ուզում եմ ասել Բրիժիտի պես...

— Բրիժիտի կենացը, — հանկարծակի ասաց Պիեռը:

Նա խմեց, լեզվով աննկատելիորեն մաքրեց թաց շրթունքները և բաժակը վստահ դրեց բազկաթորի կողքի աթոռակին: Նա չէր սիրում մյուս կույրերի պես վարանել: Բոլոր դեպքերում նա գնում էր ուղիղ դեպի նպատակը: Պիեռը միայն այդ երեկո իր հետ հավաքված բարեկամներին էր այցելում: Նրանք միևնույն թաղամասում էին ապրում: Առանց ճանապարհը հարցնելու գնում էր նրանց մոտ: Բնակարանների տեղադրությունը գիտեր և առանց բանի դիպչելու, հեշտությամբ կողմնորոշվում էր: Շաբաթների տառապանքից հետո, խավարի մեջ զարթնելով, նա վախենում էր միայնությունից: Հին բարեկամները նրան չեին լրել: Հիվանդի տեղ չեին դնում: Պիեռի մայրը, որ սովորություն ուներ բարձրածայն կարդալու թերթերը, ձայնը մի փոքր բարձրացնում էր նրա համար: Քույրը, որը ձայնապնակներ էր հավաքում, եռապատկեց գնումները: Պիեռը մի կիրք հայտնաբերեց իր մեջ՝ գրականությունը: Ժամերով փակվում էր իր սենյակում, էջեր գրոտում: Սպասում էր պատերազմի վախճանին, կարծես զինադադարը պիտի վերադարձներ իր տեսողությանը: Համոզված էր՝ ինչոր տեղ, Ամերիկայում, գոյություն ունի մի մասնագետ, որը կրում: Եվ քանի որ իրեն ժամանակավոր կույր էր համարում, այդ հույսով ապրում էր:

— Լսիր, Տիմակով, դու վերջերս նամակ ստանո՞ւմ ես:

Տիմակովի քույրը արտասահմանում էր ապրում:

— Դեռ մի բան էլ ավելին՝ ծանրոց:

— Եվ ձեռք տված չէ՞ր:

— Երկու պուլովեր, երեք շապիկ և մի ժիլետ: Ես անհամբեր սպասում եմ ձմռանը, որպեսզի գուգվեմ:

Վիլկերը կատակեց:

— Դու կապեր կունենաս: «Մեր սիրելի բարեկամները» այդպիսի ծանրոցը ձեռքից բաց չէին թողնի:

— Շատ զարմանալի էր,— համաձայնեց Տիմակովը:

Հեռախոսը զանգեց: Բրիժիտը վերցրեց լսափողը:

— Համարյա բոլորն այստեղ են... Ֆրանսուազը չկա... Էլ երկարբարակ մի խոսեք, մենք ձեզ սպասում ենք... Լո՞ւրջ է...

Նա լսափողը փակեց ու բացատրեց.

— Լեննին հիվանդ է... Անկողնում է... Ալո՞... Բայց դուք կարող եք գալ... Մենք ձեզ երկար չենք պահի: Ես հույս եմ դնում ձեզ վրա: Համբուրեք նրան իմ փոխարեն: Ցտեսություն...

Վիլկորը նայեց ժամացույցին և մտքում հաշվեց, թե ժամանակն ինչպես օգտագործի. յոթն անց կես՝ ճաշ, որը կտևի մինչև ժամը ինը: Ժամը իննին և ինն անց կեսի միջև՝ մարսել և զրուցել: Ժամանակ կունենա՞ն արդյոք թուղթ խաղալու: Տասից մինչև տասներկուսին քառորդ պակաս... Հնարավոր է: Հյուրերը հեռու չեն ապրում և պարետային ժամից հինգ րոպե առաջ տանը կլինեն: Նա ուզում էր առանց կնոջը նեղացնելու պոկեր խաղալ:

— Վառվածի հոտ է զալիս,— ասաց նա:

Բրիժիտը գլուխը բարձրացրեց, հոտ քաշեց և վազեց դեպի խոհանոց: Վիկտորն ասաց Տիմակովին.

— Հանգստացիր, ճաշը չի վառվել: Ես դիտմամբ ասացի, որ Բրիժիտին հեռացնեմ: Ի՞նչ կասես, ճաշից հետո պոկեր չխաղա՞նք:

— Լավ միտք է:

— Այդ միտքը դու պետք է տաս: Ինն անց կեսին խաղաթղթերը կպահանջես, համաձա՞յն ես:

— Եղած է: Իսկ խաղընկերները ովքե՞ր են:

— Դու, դոկտորը, Ֆրանսուազը և ես: Վիլկերը Պիեռի ու Բրիժիտի հետ կզրուցի: Խոշոր գումարով չենք խաղա: Սը՝ սս... Գալիս է:

Բրիժիտը ծուռ նայեց ամուսնուն: Նա ամեն ինչ հասկացել էր:

— Հը՞— Վրա բերեց Վիկտորը:

— Կեղծ տագնապ էր,— ասաց նա:

Նա մի քանի վայրկյան մտածեց և հայտարարեց.

— Դուք ճաշից հետո թուղթ չեք խաղա:

Վիկտորը շունչը կտրած նայեց Տիմակովին: Վերջինս հոհում էր:

— Ես այդպես էլ գիտեի,— ասաց Բրիժիտը:— Ես ձեզ հայտնում եմ...

Նա մի զորեղ սպառնալիք փնտրեց...

— Ես թաքցրել եմ թղթերը: Եթե ուզում եք խաղալ, ձիշտ ժամանակն է, որպեսզի վազեք ծխախոտի կրպակ:

Վիկտորը թոթվեց ուսերը.

— Ինչպե՞ս կարող ենք համարձակվել քո ծննդյան օրը թուղթ խաղալ: Հանգիստ կճաշենք, կխոսենք, երաժշտություն կլսենք, ծխուկներ կծխենք... Ահա:

Պիեռը Ժպտաց:

— Լավ ծրագիր է: Բայց մենք ծխուկ չենք ծխի: Նայե՛ք...

Նա զրպանից մի տուփ հանեց, մեջը հինգ սիզար: Վիկտորը ուշադիր զննեց.

— Հավանայի սիզար: Անհավատալի՞ է:

— Գնդապետ Նեստինզի նվերն է: Թոշակի գնալով, ծխախոտի առևտրի իրավունք է ստացել:

Տիմակովը գլխով արեց.

— Ես ճանաչում եմ Նեստինզին,— ասաց նա,— բայց չգիտեի, որ գնդապետ է: Կարծում էի, թե ամենաշատը լեյտենանտ է: Բոլոր ռազմի դաշտերում վազելուց հետո այժմ պիտի աթոռին նստի, ծխախոտի քարտեր կտրի ու մանր վերադարձնի...

Վիլկերը զարմացած էր.

— Դու չգիտես, Տիմակով, որ մեր գնդապետը շատ զնի է այդ առևտրից... Եվ ձշտենք, նրա կինն է քարտերը կտրում...

Դուան զանգ:

— Այս անգամ Ֆրանսուազն է,— ասաց Բրիժիտը:

Իսկապէս Ֆրանսուազն էր: Մոտ երեսուն տարեկան, բարձրահասակ և շատ գեղեցիկ: Նա վստահություն ներշնչող կապույտ աչքեր ուներ: Քիմիկոս էր, աշխատում էր մի լաբորատորիայում:

— Շոկոլա՞դ,— զոչեց Բրիժիտը՝ նրա բերած տուփն առնելով:

Ֆրանսուազը ընկավ բազկաթոռին:

— Տուն չեմ մտել: Կներեք տեսքիս համար...

Նա շալվար էր հագել ու սպիտակ շապիկ:

— Չե՞ս մրսում,— հարցրեց Վիլկերը,— ես վերարկու եմ հագել: Երեկոները զով է լինում:

Գալանտ Տիմակովը հուշեց.

— Ես բաճկոնս կտամ նրան:

Բրիժիտը առարկեց.

— Կամաց, Տիմակով: Ես իմ վերարկուն կտամ...

Բրիժիտը սիրում էր նրան ազգանունով կոչել: Ֆրանսուազը ժպտաց.

— Հանգստացեք, ես չեմ մրսում:

— Ժամը քանի՞սն է,— հանկարծ հարցրեց Պիեռը:

Ժամանակ առ ժամանակ նա անսպասելի հարցեր էր շպրտում, որպեսզի կտրեր իր վրա բռնացող միայնությունը: Երբ մի պահ չին պատասխանում, նրան թվում էր, թե մարդիկ իրեն չեն տեսնում:

— Ժամը յոթն է,— պատասխանեց Ֆրանսուազը:— Քաղցա՞ծ ես:

— Այնքան էլ չէ, բայց կուզեի լուրերը լսել:

Տիմակովը ռադիոընդունիչի կոճակը պտտեց:

— Պատուհանները փա՞՞կ են,— անհանգստացավ Վիլկերը:— Պատերն ականջ ունեն:

Վիլկորը հանգստացրեց նրան.

— Մեր պատերը հաստ են: Այս ժամին գեստապոն սնվում է...

Ռադիոընդունիչից մի հեռավոր ձայն եկավ: Մի խառնակված ձայն: Տիմակովը այդ ալիքի վրա չպահեց և սկսեց երաժշտություն վինտրել:

— Տանզո՞ւ: Եթե հոգնած չես, Ֆրանսուազ, ես քեզ պարի հրապարակ կհրավիրեմ:

Ֆրանսուազը կանգնեց.

— Ես հոգնած չեմ:

Տիմակովը ձեռքը տարավ նրա մեջքին: Հիացմունքի բացականչություններ հնչեցին նրանց առաջին քայլերից.

— Նա մասնագետի պես է պարում:

— Քեֆս դեռ բացված չէ,— ասաց Տիմակովը:— Հիմա կտեսնեք:

Նրա զորեղ ձեռքերի մեջ Ֆրանսուազը փխրուն էր թվում: Տիմակովը նրան թեքում էր, թողնում, նորից բռնում...

— Բրավո՞, բրավո՞...

Բոլորը շուր եկան: Դոկտոր Քարտը ծափահարում էր:

— Ինչպե՞ս ներս մտաք,— հարցրեց Բրիժիտը:

— Դոնով:

— Բա՞ց էր:

— Ես փակեցի,— ասաց Քարտը:

Դոկտոր Քարտը նրանց ընտանեկան բժիշկն էր: Կարձահասակ էր, նիհար, ջղային և միշտ զբաղված էր: Նա շատ էր աշխատում: Շատ բարեխիղճ էր և բազմաթիվ հաճախորդներ ուներ: Վիկտորը աթոռը հրեց նրա կողմը:

— Հուսով եմ, որ Լեննին շատ հիվանդ չէ:

— Մի թերեւ տկարություն է: Երկուերեք օրվա բան է: Շարունակե՞ք, շարունակե՞ք...

Տիմակովը սրբեց ձակատը: Շոգում էր:

— Սեղան ենք նստում,— հայտարարեց Բրիժիտը,— Վիկտորը ցույց կտա ձեր տեղերը...

Վերջինս առարկեց.

— Առանց ձևականությունների: Ամեն մեկը թող իր ուզած տեղը նստի:

Ճաշարահն ընդարձակ էր և ճաշակով կահավորված: Ժամանակակից նկարները զվարթացնում էին պատերը: Բուֆետը Տիմակովի նախազծով էր պատրաստված: Բազմագույն մոմերով երեք աշտանակներ: Ֆրանսուազը նստեց Պիեռի և Տիմակովի միջև:

— Ես մոռացա քո նվերը բերել,— ասաց դոկտորը:— Գուցե հասցնեմ, գնամ բերեմ:

Բրիժիտը չհամաձայնեց.

— Մի ուրիշօր կրերեք:

Դոկտորը վշտացած էր.

— Ծաղկաման էր,— ասաց նա:— Ես փաթաթեցի, որեցի սեղանին և մոռացա:

Պիեռը ճոճեց դանակը.

— Դու շատ ես աշխատում,— ասաց նա:— Դու ինձ մի բան ես խոստացել և մոռացել ես...

Դոկտորը հոնքերը կիտեց.

— Ես քեզ բա՞ն եմ խոստացել: Այո՛, այո՛... Ճիշտ ես ասում: Ներիր ինձ, սիրելի Պիեռ...

Նա բոլորին վկա կանչեց.

— Ես աններելի եմ: Իմ հաճախորդներից մեկը ինձ ծխամորձ նվիրեց... Մի ծխամորձ, որի նմանը այլևս չեն պատրաստում... Ես այն խոստացա Պիեռին և մոռացա...

— Դու ծերանո՞ւմ ես,— կատակեց Վիլկերը:

Դոկտորը իր կարճ հասակով մեկ ձգվեց.

— Ուզում ես ասել, որ իսկական տարի՞քս է: Ես օրը տասներկու ժամ աշխատում եմ...

Ուզում էր մի սրամտություն ասել, մի խայթող նախադասությամբ պատասխանել, բայց բառերը ինքնաբերաբար չեին գալիս: Բառերը ավելի ուշ էին գալիս, երբ նա մենակ էր լինում և մի տեսակ կատաղությամբ մտածում էր. «Ես պետք է այսպես ասեի»:

Բրիժիտը աղանդերները բերեց և հպարտ դրեց սեղանին: Ֆրանսուազը զարմացած գոչեց.

— Մենա՞կ ես պատրաստել:

— Իհարկե, սա դեռ ամբողջը չէ:

— Դե լավ, Բրիժիտ, համեստ եղիք,— ասաց Վիկտորը:— Պիեռը սովամահ է լինում:

Ֆրանսուազը Պիեռի ափսեն վերցրեց:

— Պոմիդոր, կանաչեղեն, խոզապուխտ, ձվեր...

Առատորեն լցրեց: Ֆրանսուազը շատ էր սիրում Պիեռին: Վաղուց ծանոթ էր նրան:

Տիմակովը գոչեց.

— Կարծես պատերազմ չկա: Համեղ ու առատ, զինին հոսում է, ձեր կենա՛ցը:

Միանգամից դատարկեց բաժակը և շրիկոցով դրեց սեղանին:

— Վայրենի՛ է,— ասաց Բրիժիտը:

Տիմակովի աչքերը փայլում էին, հետո նա գլուխը կախեց, ժպտալով և զնի, առանց մի խոսք ասելու սկսեց ուտել:

— Եվս պոմիդորի մի կտոր, որը բոշերին[1] չի հասնի,— ասաց Վիկտորը՝ պատառաքաղով ծակելով:

Նա զիտեր, որ այդ կատակը զայրացնում է իր կնոջը: Եվ իսկապես, Բրիժիտը գլուխը բարձրացրեց, նայեց նրա աչքերի մեջ և ուսերը թոթվեց:

— Թե որ այդքան ուժեղ ես,— ասաց Վիլկերը դոկտորին,— փորձիր բացել այս շիշը:

Դոկտորը շիշը վերցրեց ու զննեց.

— Ես ուժեղ չեմ, բայց հուսով եմ, որ կբացեմ:

Հեշտությամբ բացեց, լցրեց: Վիլկերը հարցրեց նրան.

— Քանի[”] կալորիա կա մի բաժակի մեջ:

— Կալորիայով մի զբաղվիր, դատարկիր բաժակդ... Ա՛ռ, ելի խմիր:

Վիլկտորը անձեռոցիկի ծայրով բերանը սրբեց և ելավ: Նա պատուհանները բացեց, ծածկոցափեղկերը փակեց և լույսը վառեց:

— Բայց դեռ լույս է:

— Այժմ հանգիստ եմ,— ասաց նա,— վերջերս քիչ մնաց մեզ տուգանեին, որովհետև վատ փակված ծածկոցափեղկերի տակից լույս էր թափանցում:

Պիեռը հանդիսավորությամբ բարձրացրեց բաժակը.

— Ես խմում եմ խաղաղության կենացը:

Բաժակը մի քանի վայրկյան բարձր պահեց, հետո դատարկեց, մտածելով, որ մյուսները հետևել են իր օրինակին: Դոկտորն էլ ասաց.

— Խաղաղության կենացը:

— Բարեկամության կենացը,— ասաց Տիմակովը:

Եվ ճպապացրեց շրթունքներով:

— Կանաչեղեն էլ չե՞ք ուզում:

Այդ պահին մի կրակոց պայթեց փողոցում: Բոլորը քարացան:

— Կրակո՞ց էր,— հարցրեց Բրիժիտը:

Ոչ ոք չպատասխանեց: Տեղնուտեղը, երեք ուրիշ կրակոցներ պատռեցին լուրջունը: Քայլերի ձայն լսվեց, հետո լուրջուն տիրեց... Տիմակովը վեր կացավ, որ տեսնի, թե ինչ է կատարվում: Վիլկերը կանգնեցրեց նրան:

— Անզգույշ ես, պատուհանը մի բաց...

Նա ցածր ձայնով էր խոսում: Տիմակովը մնաց տեղում, վարանեց, հետո բաժակը պարպեց:

— Կարծես թե մեկի վրա են հարձակվել,— ասաց Պիեռը:

— Սո՞ւս, այդքան բարձր մի խոսիր:

Վիլկերը ձեռքը տարավ ճակատին, դժվարությամբ կուլ տվեց պատառը, որը երկար ծամում էր: Դոկտորն անհանգիստ ականջ էր դնում: Արդյոք իրեն չե՞ն կանչի վիրավորներ բուժելու: Տիմակովը լուր նորից սկսեց ուտել: Բոլորը կարծում էին, որ նոր կրակոցներ պիտի պայթեն: Բայց ոչինչ չկար:

— Լսո՞ւմ եք...

Սապոզների ձայն: Ինչոր մեկը գերմաներեն հրամաններ էր տալիս.

— Sie brauchen eine gute Lehre! Ich werde telefonieren[2].

— Լսեցի՞ք,— հարցրեց Պիեռը:

— Ի՞նչ են ասում,— հարցրեց Բրիժիտը:

— Լոե՞ք, լոե՞ք...

Վիլկերը քրտնել էր: Մի երկար լրություն տիրեց:

— Մենք խաղաղ թաղամասում ենք ապրում,— ասաց Վիլկերը,— առաջին անգամ եմ կրակոցներ լսում: Չե՞ն գնացել:

Բեռնատար մեքենայի արգելակիշների աղմուկ լսվեց: Վիլկերը վեր կացավ, մոտեցավ պատուհանին, փորձեց ծածկոցափեղկերի արանքից նայել: Հետո ետ դարձավ և տագնապահար հայտարարեց.

— Տունը պաշարված է:

* * *

Բոռնցքի հարվածները մրճահարեցին դուռը: Վիկտորը հարցական նայեց Վիլկերին: Վերջինս չպատասխանեց: Հարվածները կրկնապատկվեցին:

— Պետք է բացել,— ասաց Պիեռը:

Վիկտորը վեր կացավ, մի քանի քայլ արեց, նայեց հյուրերին:

Բոլորն այստեղ են, անշարժ, համերաշխ նստած սեղանի շուրջը:

Վիկտորը դուռը բացեց, և անմիջապես, երեք զինված զինվոր, նրան հրելով նետվեցին ձաշասենյակ: Մի փոքրիկ միջանցք մուտքի դուռը բաժանում էր ձաշասենյակից: Գետապոյի մի սպա սենյակ մտավ: Նա բարձրահասակ էր և նիհար: Լողում էր համազգեստի մեջ: Սրածայր դեմք ուներ, կապույտ աչքեր և հեռուն նայող հայացք: Անխոս նայեց ներկաներին, աչքերով ինչոր բան փնտրեց: Անցավ հյուրասենյակ, ռադիորնդունիչը միացրեց և տեսնելով, որ պարային եղանակ է, անշատեց: Տիմակովը ներքուստ ուրախացավ, որ Լոնդոնի վերջին լուրերը հաղորդող ալիքի վրա չեր պահել:

Սպան դիմեց զինվորներին.

— Warten Sie auf mich in Korridor[3].

Զինվորները գնացին միջանցք: Սպան ձեռքերը մեջքին դրած մի քանի քայլ արեց և ընդհատ ձայնով ասաց.

— Քիչ առաջ, ձեր պատուհանի տակ, գերմանացի երկու սպայի վրա կրակեցին: Նրանք մեռան: Մարդասպանները...

Նա շեշտեց այդ բառը, հայացքը խստացրեց, կարծես ուզում էր տեսնել, թե որևէ մեկը չի[”] բողոքում: Հետո շարունակեց.

— Մարդասպանները նրանց թիկունքին կրակելուց հետո փախան: Սա երրորդ սպանությունն է այս շաբաթվա մեջ: Մենք ստիպված ենք խիստ միջոցների դիմել: Գերմանացի մեկ սպանված զինվորի համար մենք տասը պատանդ ենք վերցնում:

Լոռություն տիրեց: Վիլկերը ձեռքը բարձրացրեց, որ խոսի: Նա կերկերուն ձայնով ասաց.

— Մենք գործ չունենք այդպիսի բաների հետ: Մենք հանգիստ ճաշում էինք... Մենք քաղաքականությամբ չենք զբաղվում:

Սպան սկսեց ետ ու առաջ քայլել.

— Այսուհետև, հակառակ ձեր կամքի, ստիպված կլինեք քաղաքականությամբ զբաղվել: Մարդասպանները զիտեն, որ իրենց փոխարեն անմեղներն են հատուցում: Ձեր թաղամասում սպանվել է երկու զինվորական: Ինձ քսան պատանդ է պետք:

Նա ծխախոտ վառեց, ծուխը ուժգին փշեց.

— Ո՞վ է ապրում այս տանը:

Լոռություն: Վիլկերի դեմքին ոչ մի մկան չշարժվեց: Սպան մատով Վիլկերին նշեց.

— Դո՞ւք:

— Ոչ, ես չեմ:

— Ես եմ,— ասաց Վիկտորը առանց տեղից բարձրանալու:

Բրիժիտն անմիջապես գոռաց.

— Նա անմեղ է: Նա ոչինչ չի՝ արել:

Սպան դիմեց Վիկտորին.

— Այս շենքում քանի՝ բնակարան կա:

Վիկտորը թուքը կուլ տվեց ու ասաց.

— Տասը բնակարան:

— Հիանալի է: Յուրաքանչյուր բնակարանից երկու պատանդ կվերցնենք:
Այդպես ավելի արդար կլինի:

Մի դժգույն ժայիտ խաղաց նրա դեմքին: Նա դուրս եկավ, հրամաններ տվեց և
ճաշարահ վերադարձավ: Զինվորները ցրվել էին աստիճանների վրա: Քիչ հետո
սարսափահար ձայներ, անհույս աղաղակներ ու անզոր կանչեր լսվեցին: Բայց
տիրողը սապոգների աղմուկն էր:

Սպան հարցրեց.

— Չեր կարծիքով, արդարացի՝ է մեր զինվորներին սպանելը:

Վիլկերը համարձակվեց ասել.

— Արդարացի չե, բայց մենք գործ չունենք դրա հետ: Մենք բարեկամներ ենք՝
Բրիժիտի տարեղարձն ենք նշում...

— Դո՞ւք եք Բրիժիտը,— հարցրեց սպան, Ֆրանսուազին ցույց տալով:

— Ոչ, նա չէ,— ասաց Վիլկերը:

— Ցավում եմ,— ասաց սպան,— բայց պատերազմ է: Մենք տասնութ պատանդ վերցրել ենք: Երկու հոգի էլ պիտի վերցնենք:

Ոչ ոք բերան չէր բացում, բոլորը ջլատվել էին, սպան հերթով հայացքը հառեց նրանցից յուրաքանչյուրի վրա.

— Իմ զինվորները կընտրեն,— ասաց նա:

Սպան դուրս եկավ սենյակից: Նրա ձայնը միջանցքում հնչեց: Մի երկար լուրջուն տիրեց: Հյուրերը ապշած իրար էին նայում: Նրանք դեռ ուշքի չեն եկել... Այնքան անսպասելի էր այս բոլորը... Լուրջունն անձկորեն երկարեց: Ի՞նչ են անում: Ինչի՞ն սպասում: Սպան նորից հայտնվեց: Նա հանգիստ էր երևում.

— Այս թիթեռների հավաքածուն ձե՞րն է:

Նա դիմեց Վիկտորին: Վերջինս չհասկացավ.

— Թիթեռները,— կրկնեց գերմանացին:

— Իմն են,— թոթովեց Վիկտորը:

Նա հիշեց, որ միջանցքի պատերը զարդարված էին թիթեռների բազմաթիվ նմուշներով, որոնք հայրն էր հավաքել երիտասարդ ժամանակ: Քանի՞ տարի էր, կախված էին այնտեղ: Նույնիսկ չէր նկատում:

— Շատ հետաքրքիր հավաքածու է,— ասաց սպան:

Վիկտորը կարծեց, թե կատակ է անում: Հետո հանկարծ ասաց.

— Կարող եք տանել:

Սպան բացասաբար շարժեց գլուխը.

— Ես ավարառու չեմ,— ասաց նա,— բայց սիրում եմ մոտիկից նայել: Ինձ շատ են հետաքրքրում: Ես էլ եմ թիթեռ հավաքում:

Մի տարօրինակ ժպիտ նրա ատամները բացեց:

— Ես զինվորներին ուղարկել եմ,— ասաց նա,— բայց տունը մնում է շրջապատված:

Հյուրերի աչքերում հույս առկայթեց: Սպան ավելացրեց.

— Բայց և այնպես, ինձ երկու պատանդ է պետք: Պարոնայք և տիկնայք, այդ ընտրությունը թողնում եմ ձեզ: Երկու պատանդ ընտրեք ձեր միջից: Մի շտապեք, ինձ երկու ժամ է պետք այս հետաքրքիր հավաքածուն նայելու համար: Պարոն Վիկտոր, ինձ մի խոշորացույց կտա՞ք:

Նա միջանցքի դուռը իր ետևից փակեց:

* * *

— Սա կատակ է,— ասաց Պիեռը:

Վիկտորը փակոցափեղկերի միջով նայեց դուրս.

— Կատակ չէ: Տունը դեռ շրջապատված է:

— Բայց մենք չենք կարող երկու պատանդ ընտրել մեր միջից,— նշեց Պիեռը:— Սա անմարդկային է: Սա հրեշավոր արարք է:

Նրա շրթունքներին լորձունքի փուչիկներ էին պայթում: Դոկտորը քրտինքի մեջ կորած էր:

— Չի կարելի հարցը այդպէս դնել, — ասաց նա: — Մենք միջնադարում չենք ապրում:

Վիլկերն օձիքի կոճակները բացեց, որպէսզի կարգավորի արյան հոսքը դեպի գլուխը:

— Մենք չենք կարող ընտրել: Մենք բոլորս բարեկամներ ենք: Եթե, իհարկե, կամավորներ չլինեն...

Նա լռեց, սպասեց պատասխանի:

— Ի՞նչ ես ուզում ասել, — հարցրեց Տիմակովը:

— Ոչինչ, — գոչեց Վիլկերը:

— Մի թելադրեք, Վիլկեր, — ասաց Պիեռը լրջորեն:

— Բայց ես ոչինչ չթելադրեցի... Ես... Ես ինքս գուցե որպէս պատանդ գնամ...

— Դա անարդար կլինի, — գոչեց Բրիժիտը: — Չենք թողնի, որ գնաք...

Աչքերով ամուսնուն փնտրեց, կարծես նա պիտի հաստատեր այդ միտքը, բայց Վիկտորը լուր էր: Վիլկերը չպնդեց: Նա փողկապը բացեց, երկու կոճակ քանդեց...

— Հանգիստ, հանգիստ, մեզ չկորցնենք: Ի մի բերենք...

Տիմակովը մի կտոր խոզապուխտ կտրեց իր ափսեի մեջ, հանգիստ կուլ տվեց և ասաց.

— Ի մի բերելու բան չկա: Երկու գերմանացի է սպանվել: Գեստապոն վրեժ է լուծում: Մենք երկու ժամ ունենք, որպէսզի երկու պատանդ ընտրենք Ֆրիցի համար:

Դոկտորը բարձրացրեց գլուխը.

— Նրա անունը Ֆրի^o ց է: Դու ճանաչո՞ւմ ես նրան:

— Ֆրից կամ Հանս: Ես նրան չեմ ճանաչում:

Ֆրանսուազը հարցրեց.

— Իսկ շենքի մյուս բնակիչների հետ ի՞նչ պիտի լինի:

Վիկտորը մի անգոր շարժում արեց:

— Նրանց խցկեցին մի բեռնատարի մեջ: Տասնութ պատանդ: Կարող են մեզ հանգիստ թողնել:

Բրիժիտը չեր համարձակվում ճաշի շարունակությունը մատուցել. Ճտերը, կանաչ սիսեռը: Նա դեռ չեր գիտակցել, որ գերմանացին երկու պատանդ է ուզում: Երկու պատանդ, որոնք իր ճաշասենյակում են:

Վիկտորը գտավ խոշորացույցը:

— Գնամ խոսեմ հետը,— ասաց նա:

— Այնտեղ մի գնա, — գոչեց Բրիժիտը:

— Նա ինձնից խոշորացույց խնդրեց:

Վիլկերը համաձայնեց.

— Նրան ասա, որ մենք խաղաղ քաղաքացիներ ենք... Պարկեշտ մարդիկ ենք... Խաղաղ մարդիկ ենք...

Վիկտորը դուռը թակեց և մտավ: Միջանցքը վատ էր լուսավորված: Սպան ոտքի վրա շրջանակների մեջ դրված և պատից կախված թիթեռները մոտիկից զննում էր:

— Խոշորացույց ունե՞ք, — ասաց նա առանց շրջվելու:

Վիկտորը խոշորացույցը մեկնեց նրան: Սպան վերցրեց, կռացավ:

Հինգ րոպէ հետո նա շրջվեց.

— Դուք սքանչելի հավաքածու ունեք,— ասաց նա:

— Իմ հայրը շատ էր հետաքրքրվում թիթեռներով:

Վիկտորին թվում էր, թե դատարկության մեջ է խոտում: Բայց սպան լրջորեն հետաքրքրված էր:

— Այս զինանդրումորֆին նայեք,— ասաց նա:— Առաջին հայացքից կարծես սովորական թիթեռ լինի: Կռացեք, խոշորացույցով նայեք...

Վիկտորը կռացավ և ոչ մի արտասովոր բան չտեսավ: Սպան բացատրեց.

— Սա միաժամանակ և՛ որձ է, և՛ էզ: Բաժանման գիծը անցնում է մարմնի մեջտեղով՝ զլիսից մինչև ետնամաս և միջատին երկու կեսի բաժանում. մի մասը արական, մյուսը՝ իգական:

— Եթե ուզում եք, վերցրեք... — համարձակվեց ասել Վիկտորը: Սպան առարկեց.

— Ոչ, ես միայն նայում եմ: Անբարեխիդա առևտրականները հավաքածու կազմողներին վաճառում էին կեղծ զինանդրումորֆներ. բնական օրինակները վիրահատման դանակով կտրում են, հետո, արական և իգական մասերը խնամքով իրար կպցնում:

Սպան ծիծաղեց, բայց նրա հայացքը մնաց հեռվում: Միայն դեմքի մկանները կծկվեցին:

Վիկտորը շփոթված էր: Ուզում էր հարցեր տալ, զրույց բացել, բայց դժվար էր շփման մեջ մտնել մի մարդու հետ, որի անունը չգիտես: Գերմանացու վարքը այնքան

Էլ տրամադրող չէր. նա այնպիսի ուշադրությամբ էր զնում թիթեռները, կարծես ամբողջ աշխարհը մոռացել էր:

— Ես մի ուրիշ հավաքածու ունեմ, ավելի հարուստ:

Կարծեց, թե գերմանացին կհարցնի, խոր կբացի: Բայց նա չէր շարժվում: Վիկտորը շարունակեց.

— Շատ հազվագյուտ հավաքածու է, իմ խանութում...

Վերջապես գերմանացին շրջվեց.

— Ժամանակ չեմ ունենա,— ասաց նա:— Ես այստեղ եղածով էլ կբավարարվեմ:

— Արդյոք անհամեստություն չի^o լինի ձեր անունը հարցնել:

— Բոլորովին: Իմ անունն է Կուրտ Կառլախ:

— Լսեք, պարոն Կուրտ...

Վիկտորը զգաց, որ իր ձայնը դոդում է: Վախենում էր:

— Դժվարին կացության մեջ եք դրել մեզ... Իսկապես խղճի հարց է, հասկանո՞ւմ եք... Մենք բոլորս բարեկամներ ենք...

— Գիտեմ,— սառը պատասխանեց Կուրտը,— բայց եթե երկու ժամվա մեջ չորոշեք, ես ստիպված կլինեմ երկու պատանդ վերցնել:

— Դուք ինքներդ կընտրե՞ք:

Նրանց հայացքները հանդիպեցին: Վիկտորին թվաց, թե Կուրտը արդեն ընտրում է իրեն: Գլուխը շրջեց, շունչ առավ: Օդը ցավ պատճառելով թափանցեց թոքերը:

— Ես մայոր Կարլ Ֆոբերին եմ ձանաշում...

Հիշողությունը լարեց, բայց որքան ձգնում էր, այնքան ավելի դատարկվում էր զլուխը:

— Մեզ մոտ շատ է եկել... Գրքեր գնելու...

Ոչ մի ազդեցություն: Վիկտորը շարունակեց.

— Մի օր էլ միասին մի բաժակ գինի խմեցինք:

Կուրտի սառը հայացքը ստիպեց նրան լռել: Վաստ տրամադրությամբ դուրս եկավ միջանցքից:

Ճաշասենյակ մտնելուն պես նկատեց, որ հազիվ է ոտքի վրա մնում. չնայած ուժերի լարումին, նրա ոտքերը դողում էին: Գլխով անորոշ մի միտք անցավ. «Բարեկամներիս առջև արժանապատվությունս չպետք է կորցնեմ»: Առանց մի խոր ասելու ընկավ բազկաթոռին. նրան թվում էր, թե ձայնն էլ է դողում:

— Նա իսկապես հետաքրքրվո՞ւմ է թիթեռներով,— հարցրեց Տիմակովը:

— Նա հասկանում է,— պատասխանեց Վիկտորը:

— Դարձյալ երկու պատա՞նդ է ուզում:

Վիկտորը թուքը կուլ տվեց և չհամարձակվեց կնոջը նայել. վերջինս հայացքը հառել էր նրա վրա:

— Դարձյալ ուզում է:

Լոռվթյուն տիրեց: Բրիժիտը հարցրեց.

— Պատանդներին ի՞նչ են անում:

Լոռվթյուն:

— Պատանդների երկու տեսակ կա,— ասաց Պիեռը:— Մեկը, որ գնդակահարում են, մյուսը՝ ուղարկում են Գերմանիա կամ համակենտրոնացման ձամբարներ:

Տիմակովը իր առջևի ափսեն հրեց.

— Ըստ քեզ, մենք ո՞ք տեսակին ենք պատկանում:

— Չգիտեմ,— մի փոքր չորությամբ պատասխանեց Պիեռը,— բայց դժվար չէ իմանալ:

Պիեռ, հավանաբար, մտածում էր այդ մասին:

— Գնամ մեր հյուրին հարցնեմ,— ասաց նա:— Կարո՞ղ է ինձ որպես պատանդ վերցնել:

Բրիժիտը միանգամից չհասկացավ: Նա մոռացել էր, որ Պիեռը կույր է:

— Եթե համաձայնեց, ուրեմն մենք առաջին տեսակին ենք պատկանում. որովհետև, ի՞նչ իմաստ ունի համակենտրոնացման ձամբարը կույրերով լցնել: Եվ մենք կիմանանք մեր վիճակը:

— Նա վեր կացավ և շարժվեց դեպի դուռը:

— Նա կոչվում է Կուրտ Կառլբախ, — ասաց Վիկտորը:

* * *

— Քաղցած չե՞ք:

Վիկտորը ծուռ նայեց կնոջը:

— Մի հավաքիր: Տեղումդ մնա:

Վիլկերը վիճակը պարզելու համար, կարիք չուներ Պիեռին սպասելու: Նա գիտեր, որ պատանդներին գնդակահարում են: Գիտեր, որ մահը գոյություն ունի: Երկու շաբաթ առաջ մի պատահարի վկա եղավ. զինվորական բեռնատարը մի անցորդի ձգմեց: Վիլկերը ճիշտ նրա ետևից էր գնում: Գիտեր, որ այն աշխարհը գնալու համար մեկ ակնթարթ էր պետք, և, որ ոչինչ այնքան տմարդի չէ, որքան ողբերգական վախճանը: Մի քանի րոպեում փոխում է մի ամբողջ գոյություն, դուրս է գցում կյանքի խաղաղ ընթացքից: Օրինակ այս տարեղարձի ձաշը: Մի անզոր կատաղություն ցնցեց նրան: Մի փոքր հաշիվ արեց. յոթ հոգի են: Սպան երկու պատանդ է ուզում: Մի փոքր հնարավորություն ունի դուրս պրծնելու: «Հանգիստ, հանգիստ,— մտածեց նա,— ամեն ինչ կորած չէ»: Սպասելով Պիեռին, մտքերը ցրելու համար բազմոցի վրա ննջող շանը կանչեց և սկսեց շոյել:

— Ահա նա:

Պիեռ դուռը փակեց ետևից: Նա գունատ էր: Իր աթոռը փնտրեց, լուռ նստեց:

— Նա չկամեցավ իմ հարցերին պատասխանել,— ասաց նա:— Բայց պատրաստ է ինձ որպես պատանդ վերցնել: Հետևաբար...

Դոկտորը ձեռքը զարկեց սեղանին:

— Դա անթույլատրելի է: Առանց պատճառի մարդկանց չեն գնդակահարում: Պետք է մի քան անել: Գնամ հետք խոսեմ:

Տիմակովը գլուխը քորեց.

— Դու կզրգուս նրան: Անօգուտ է... Մտածենք:

— Մտածենք, մտածենք,— համաձայնեց Վիլկերը:

Հետո հանկարծ, դիմեց Ֆրանսուազին:

— Գեստապոյից մարդ չես ձանաշո՞ւմ:

Ֆրանսուազը գինու բաժակը տեղը դրեց, շրթունքները սրբեց.

— Ոչ մեկին չեմ ձանաշում,— հանգիստ ասաց նա:

Վիլկերը զղաց միանգամից Ֆրանսուազին դիմելու համար: Փորձեց հետահաս լինել.

— Դրությունը լուրջ է,— ասաց նա:— Ոչ մի րոպե չպետք է կորցնենք... Հուսով եմ, որ ինձ հասկացաք: Մենք բոլորս էլ հայրենասեր ենք, բայց եթե մեզնից մեկնումեկը գեստապոյում վերի նստածներից որևէ մեկին ձանաշում է... Դուք ինձ հասկանո՞ւմ եք: Մենք տարբեր մասնագիտություններ ունենք... Գուցե մեզնից մեկնումեկը ստիպված է եղել գործ ունենալ գեստապոյի որևէ սպայի հետ:

— Երբեք,— ասաց Պիեռը:

Վիլկերն ուսերը թոթվեց.

— Ծիծաղելի չլինենք: Օրինակ՝ ես... Ես մի երկուերեք անգամ զրուցել եմ գերմանացի սպաների հետ և կարծում եմ, որ ոչ ոք նրանց համախոհի տեղը չի դնի ինձ: Էլ ի՞նչ եք ուզում, երկու տարի է այստեղ են: Ամեն օր շփվում ենք նրանց հետ: Եվ անկեղծորեն պիտի ասեմ, որ սպաների մեջ խելացի մարդիկ կան...

Նա լոեց, սպասեց իր խոսքերի ազդեցությանը:

Վիկտորը խոսեց.

— Ամեն օր գերմանացիներ են լինում ինձ մոտ: Գալիս են գրքեր գնելու: Ես չեմ կարող նրանց դուրս անել... Ես համաձայն եմ Վիլկերի հետ... Եթե որևէ մեկը գեստապոյի սպա է ձանաշում...

— Ի՞նչ կարող ենք անել,—հարցրեց Տիմակովը:

— Որևէ մեկին ձանաշո՞ւմ ես:

— Ω_{Σ} :

Վիլկերին թվաց, թե նա ստում է.

— Լսիր, Տիմակով:

— Ազնիվ խոսք, ոչ մեկին չեմ ճանաչում:

Վիկտորը նորից խոսեց.

— Եթե որևէ մեկին ճանաչում եք, կարող եք զանգ տալ, խնդրել, որ մեզ ազատի այս կեղտոտ պատմությունից:

Դոկտորը նիհար ձեռքերը խաչեց.

— Անցյալ տարի ես գնդապետ Ուլտրիխտի կնոջն էի բուժում... Ինձ շտապ կանչեցին... Նրանք ապրում են մեր թաղամասում:

— Ω° թողոցում,— հարցրեց Վիլկերը:

— Շահան փողոցում:

— Ω° համարը:

Դոկտորի ճակատին երկու կնծիոն խաչվեցին.

— Գիշերային ռեստորանի վրա:

— Տասնինը համարն է,— ասաց Վիլկերը:— Ω° հարկն է:

— Երրորդ հարկ, ձախ կողմը:

Վիկտորն արդեն թերթում էր տեղեկատուն: Նա, տենդագին, էջերն էր շրջում:

— Տասնիննում երեք համար կա,— ասաց նա:— Երեքն էլ կզանգենք:
Գնդապետը, հավանաբար, սենյակ է վարձել:

Նա էջը պատռեց, նետվեց դեպի հեռախոսը և փութով համարը հավաքեց:

— Ալո՞, 21037ն է: Գնդապետ Ուլտրիխտի բնակարա՞նն է:

Անմիջապես կախեց, ուրիշ համար հավաքեց:

— Միայն թե տանը լինի:

Լսափողը տվեց դոկտորին: Զանգը հնչեց.

— Ալո՞՝, գնդապետ Ուլտրի՞խտն է:

Թեթևացած շունչ քաշեցին: Մի բռնի ժպիտ աղավաղեց դոկտորի բերանը: Նա չէր ուզում իր հուզմունքը ցույց տալ: Տառերը դժվարությամբ էին դուրս գալիս
սեղմված կոկորդից, նախադասությունների ճիշտ վերջում ձայնը դողում էր: Բերանը
ավելի ծոեց, որ ձայնը բարակի: Ֆրանսուազին թվաց, թե ուրիշ մարդ է խոսում:

— Ճիշո՞ւմ եք ինձ, գնդապետ: Դոկտոր Քարտը... Անցյալ տարի... Ճիանալի է...
Ինչպե՞ս է տիկին Ուլտրիխտը:

Նա ծածկեց լսափողը: Ճակատը քրտինքով էր պատած: Խեղճացած ձայնով
ասաց.

— Նա մահացել է:

Վիլկերը սառնասրտությունը չկորցրեց.

— Ցավակցություն հայտնիր և բացատրիր նրան...

Դոկտորը վարանեց մի պահ, հետո բերանը ծոեց.

— Խորապես ցնցված եմ... Չգիտեմ ինչպես... Այնքան անսպասելի էր... Այո, այո, հասկանում եմ... Կյանք է... Ցտեսություն, զնդապետ:

Չհամարձակվելով բարեկամներին նայել, մեղավոր տեսքով, լսափողը դրեց:

— Շատ հիմար բան ստացվեց,— ասաց Վիլկերը:— Այսպիսի առիթը չպետք է փախցնեինք: Մենք իրավունք չունենք ամենափոքր հնարավորությունն անգամ կորցնելու: Պետք է նորից զանգել զնդապետին:

Եվ քանի որ ոչ ոք չարձագանքեց, նա սկսեց համարը հավաքել.

— Ե՞րբ է մահացել:

— Չորս ամիս է արդեն,— ասաց դոկտորը տրտում ձայնով:

— Ուրեմն դու մեղք չունես:

— Արդյոք խոհեմ կլինի[՝] նորից զանգելը:

Վիլկերը թոթվեց ուսերը.

— Ի՞նչ ունենք կորցնելու: Ինձ թվում է, թե մի լավ տղի հետ գործ ունենք: Առ, խոսիր հետք...

Դոկտորը բերանը ծռեց.

— Նորից ես եմ, սիրելի զնդապետ... Ես ներողություն եմ խնդրում ձեզ ձանձրացնելու համար, բայց մի անհեթեթ պատմության մեջ եմ ընկել: Բարեկամիս մոտից եմ զանգում... Մենք հանգիստ ճաշում էինք...

Պիեռ ուշադիր լսում էր: Նա ատում էր գերմանացիներին՝ բոլորին: Քիչ առաջ, Կուրտի հետ խոսելիս, չէր ասել իր կուրության պատճառները: Փոշմանել էր գերմանացու հետ խոսելու համար, որովհետև Վիլկերի պես վստահ էր, որ պատանդները կգնդակահարվեն:

— Ալո: Նա արդեն տասնութ պատանդ վերցրել է... Կարո՞ղ եք մեզ օգնել: Մենք իսկապես, բանից հեռու ենք...

Նա լսափողը փակեց.

— Ուզում է մայորի հետ խոսել: Կանչեք նրան... Շուտ...

Ոչ ոք չշարժվեց:

— Ժամանակ մի՛ կորցրեք... Շուտ արեք...

— Գնում եմ,— ասաց Վիկտորը:

Նա Կուրտին գտավ նույն դիրքում ոտքի վրա, հավաքածուն ուշադիր գննելիս:

— Մայո Կառլֆախ...

Վերջինս դանդաղ շրջվեց:

— Գնդապետ Ուլտրիխտը ուզում է խոսել ձեզ հետ... Մեր ընդհանուր բարեկամն է,— ավելացրեց նա, առանց իմանալու, թե ինչու:

Կուրտը շշարժվեց: Նա փշեց խոշորացույցի վրա, զգույշ սրբեց.

— Գիտեք,— ասաց նա,— որ ես այստեղ նշանավոր ավստրալիական Hepialidaeն նկատեցի: Զեր հայրը ճանապարհորդե՞լ է:

Հեռախոսալարի մյուս ծայրում գնդապետի համբերությունը պիտի արդեն հատած լիներ: Վիկտորը պատասխանեց.

— Ոչ, ոչ, նա գնել է այդ հավաքածուն... Դուք չե՞ք ուզում մոտենալ հեռախոսին:

Կուրտը խոշորացույցը դրեց սեղանին: Նա հանգիստ էր երևում.

— Գալիս եմ, պարոն Մանսե:

Նրա բացակա հայացքը ոչ մեկի վրա կանգ չառավ: Լսափողը հանգիստ վերցրեց.

— Կուրտ Կառլբախ: Ich höre[4].

Ուշադիր լսեց, ոչ մի բառ չասաց և լսափողը մեկնեց դոկտորին:

Վերջինս շփոթված շշնչաց. «Շնորհակալություն, գնդապետ» և լսափողը դրեց: Կուրտը նայեց ժամացույցին.

— Գերմանացի երկու սպաները, որոնք ստորաբար սպանվեցին, հանգիստ զբոսնում էին: Վաղը, նույն ձևով, ուրիշ սպաներ կսպանվեն: Եվ այդպես շարունակ: Մենք ստիպված ենք դաժանորեն գործել, որպեսզի սթափեցնենք մեղավորներին: Այդ սպաները ընտանիք ունեին, երեխաներ: Եթե ոճիրները շարունակվեն, և մենք չգտնենք հանցավորներին, ստիպված կլինենք ձեզ նման անմեղներին պատժել: Դուք յոթ հոգի եք, ես ընդամենը երկու պատանդ եմ պահանջում: Ցտեսություն:

* * *

— Հանգի՝ ստ, հանգի՝ ստ,— ասաց Վիլկերը:

Նա հանեց քրտնած ակնոցը և թաշկինակով ապակիները սրբեց:

— Հանգիստ,— կրկնեց նա:

Ոչ ոք չէր խոսում: Կուրտի խոսքերից հետո նրանք զգացին իրենց վիճակի լրջությունը: Այդ վերջին օրերը սպանությունները շատացել էին: Գերմանացիք դաժանորեն էին գործում: Վիլկերը ակնոցը հազար, թաշկինակը զրպանը դրեց և ցածր ձայնով ասաց.

— Մենք չգիտենք, թե Կառլախին ում է ընտրել: Նա կարող է ինձ ընտրել, ինչպես և Վիկտորին կարող է ընտրել... Հայտնի չէ, թե ում կընտրի:

Լոեց, նայեց մյուսների դեմքերին: Վիկտորն ուզում էր խոսել, բայց Վիլկերն առաջ ընկավ.

— Ես գիտեմ, թե ինչ ես ասելու, մենք ինքներս կարող ենք ընտրել... Օրինակ՝ վլիճակ զցել:

— Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ— ասաց դոկտորը:— Ո՛չ այդ ձևով: Ուրիշ բան գտնենք:

— Տունը դեռ շրջապատվա՞ծ է,— հարցրեց Պիեռը:

— Այո:

Կարծում էին, թե Պիեռը մի բան կառաջարկի, բայց նա լոեց: Տիմակովը, որն իրեն ավելի ազատ էր զգում, զինու մի շիշ բացեց, լցրեց մի մեծ բաժակի մեջ ու միանգամից խմեց:

— Մի բան մտածեցի,— հանգիստ ասաց նա:

Վիլկերի աչքերը փայլեցին: Տիմակովը օրիգինալ մարդ էր: Նա կարող էր հետաքրքիր բան մտածել:

— Լսում ենք քեզ:

Տիմակովը գոտին ձգեց և աչքերը կլոցեց.

— Մենք առնետների պես թակարդի մեջ ենք այս տանը: Ինձ հասկացա՞ք:

Նա իր բաժակը նորից լցրեց:

— Առանց հանելուկների: Շարունակի՛ք...

— Երբ նավը ծակվում է, առնետները ձողոպրում են: Կրակ տա՛նք...

Բրիժիտը, որ ուշադիր լսում էր, բողոքեց.

— Տունը վառե՞նք: Խե՞նթ ես, ի՞նչ է:

Տիմակովը մի անգոր շարժում արեց:

— Մի ուրիշ բան գտեք,— ասաց Բրիժիտը:— Ես չեմ թողնի, որ կրակ տաք...

Վիլկերը խորհեց: Այնքան էլ վատ միտք չեր: Նա թողեց, որ դոկտորը խոսի:

— Ի՞նչ կպատահի, եթե հրդեհ սարքենք: Մենք առաջին հարկում ենք, կարող ենք պատուհանից դուրս գալ... Բայց դրսում գերմանացիներ կան...

— Իհարկե, — ասաց Տիմակովը, — բայց նրանց հաշվե՞լ եք: Հինգ հոգի են: Մենք կօգտվենք հրշեցների զալուց և կփախչենք:

Բրիժիտը ընդհատեց նրանց.

— Ես չեմ թողնի, որ իմ տունը վառեք:

Արտասվելու չափ շրթունքները սեղմած, դարձավ ամուսնուն.

— Մի բան ասա նրանց...

Վիկտորը լուռ մնաց: Վիլկերը ձեռքը դրեց Բրիժիտի ուսին.

— Տան մասին մի մտածիր: Չի քանդվի...

Կրակը, հրշեցները, իրարանցումը, թաղեցիները...

— Փայլուն զաղափար է, — ասաց նա:— Պետք է արագ անել: Վիկտո՞ր...

Վերջինս կարծես երազում լիներ: Ուզում էին այրել իր տունը:

— Հենց հիմա՝ պիտի վառեք,— ասաց նա:

— Հնարավորին չափ շուտ,— պատասխանեց Վիլկերը,— եթե արժեքավոր իրեք ունես...

— Ո՛չ, ո՛չ,— վերջին անգամ բողոքեց Բրիժիտը:

Վիլկերը համբերությունը հատած դիմեց Վիկտորին.

— Ասա թող ձայնը կտրի: Եվ շուտ: Հետդ վերցրու նվազագույնը...

Սենյակը պտտվեց Վիկտորի աչքերի առջև: Ի՞նչ վերցնի: Նայեց շուրջը: Ամեն ինչ թանկագին թվաց: Տարիներով ուշադրությունից դուրս մնացած իրերը տեսանելի դարձան: Գրամեքենան կտանի, նամակները, զարդերը, ձայնապնակները... Ո՛չ, ձայնապնակները չի վերցնի: Ափսոսանքով ձեռք քաշեց նրանցից... Բրամս, Մոցարտ... Ո՛չ, ո՛չ...

Հագուստները կվերցնի:

Երկու կրակոց պայթեցին դրսում: Դոկտորը վեր թռավ.

— Պատանդներին են գնդակահարո՞ւմ:

Ոչ ոք չպատասխանեց: Վիլկերը մոտեցավ պատուհանին:

— Ոչինչ չեմ տեսնում,— ասաց նա:

— Նրանք տեղնուտեղը սպանելու ընդունակ են:

— Ես ընդամենը երկու կրակոց լսեցի,— ասաց Պիեռը:

— Երսի մի նոր մահափորձ էր:

Վիլկերը ավելի լայն բացեց փեղկերը:

— Ամեն ինչ հանգիստ է,— ասաց նա:— Զինվորները դեռ այստեղ են:

Վիկտորը կրակոցները լսելով, մի կողմ թողեց այն բոլոր իրերը, որոնք ուզում էր իր հետ վերցնել: Ոչինչ, խանութը կմնա նրան:

— Եթե մենք փախչենք,— ասաց նա,— ես չեմ կարողանա իմ խանութը բացել: Գերմանացիները մեզ կփնտրեն:

— Հանգիստ, հանգիստ,— ասաց Վիկերը:— Ես մի տուն ունեմ զյուղում: Կզնանք, մի որոշ ժամանակ կթաքնվենք այնտեղ: Հետո ամեն ինչ կհարթվի: Հիմա ամենակարևորը՝ այս տնից դուրս գալն է: Վերջիվերջո մենք հանցավոր չենք: Նրանք ուրիշ պատանդներ կվերցնեն...

Մի տենդագին անհամբերություն գրավեց յուրաքանչյուրին: Նրանք ուզում էին դուրս գալ այդ տնից, թաղամասից: Գնալ, ուր որ աչքը կտրի: Բոլորը ազգականներ ունեին գավառում... Տիմակովը լուցկու տուփի թափահարեց.

— Որտե՞ղ կրակ տանք:

Պիեռն անհանգստացավ.

— Ոչինչ չե՞ք մոռացել:

Նրան թվում էր, թե դուռը հիմա կբացվի և Կուրտը կտանի նրանց որպես պատանդ, հատկապես այդ խորհրդավոր կրակոցներից հետո:

— Ես գանգ կտամ հրշեցներին,— ասաց Վիկտորը:

— Սկզբում կրակ տանք:

— Տասը բռպեռում կհասնեն:

— Լավ, գանգ տուր:

Վիկտորը հավաքեց համարը: Նրա ձեռքը դողում էր: Քրտինքի խոշոր կաթիլներ էին հոսում ճակատով: Կարծես արհավիրքի մեջ էր:

— Ալո, հրշեցնե՞րն են, այստեղ...

Նա մոռացավ փողոցի անունը: Մտքերը խոնվեցին: Դարձավ Բրիժիտին.

— Փողոցի անունը ինչպե՞ս է:

— Ո՞ր փողոցի,— հարցրեց վերջինս:

— Մեր փողոցի: Ալո, հրշեցնե՞ր: Մատիկ փողոցից է... Շուտ եկե՞ք, հրդե՞հ է:

Լսափողը կախեց:

— Գալիս են,— ասաց նա գունատված:

Դոկտորը բարձրացրեց ձեռքերը.

— Քանի որ նրանք զալիս են, ուրեմն մենք կարիք չունենք վառելու:

— Ոչ, պետք է: Շուիս է պետք: Պետք է խուճապ ստեղծել:

— Որտեղի՞ց սկսենք:

— Խոհանոցից:

Բոլորը միանգամից նետվեցին խոհանոց, առանց զգալու, որ գոռում են: Խոհանոցը ընդարձակ էր, ժամանակակից և մաքուր: Տարեղարձի կարկանդակը սառնարանի վրա էր: Շամպայնի զավաքները շարված էին սեղանին: Այնպես ջինջ էր այդ ամենը... Մի պահ նրանք վարանեցին:

— Վարագույրները պետք է վառել:

Տիմակովը մի լուցկի վառեց, նայեց Վիկտորին, կարծես հավանության էր սպասում, հետո կրակը մոտեցրեց վարագույրներին: Բոցը կլանեց գործվածքը, առանց տարածվելու մագլցեց, հետո հանգավ:

— Արա՞գ, հրշեցները հիմա կզան:

Նա երկրորդ լուցկին վառեց:

— Նավթ է պետք:

— Նավթ չունենք,— ասաց Բրիժիտը:

— Իսկ սպի՞ բտ:

Վիկտորը մի շիշ բերեց.

— Ետ գնացեք:

Տիմակովը շահ կեսը լցրեց սեղանին և վառած լուցկին զցեց: Կապտավուն մի բոց ցատկեց: Վիկտորը ծնոտները սեղմած, իր սեղանի այրվելն էր նայում: Ինչքա՞ն ժամանակ է պետք, որպեսզի կրակը մյուս կարասիներն էլ ոչնչացնի: Այս պատերից եկող հուշերը որքա՞ն ժամանակում կթաղի: Նա անձկանոք սպասում էր հրշեցների ազդանշանին: Վերջիվերջո, վնասներն էլ այնքան շատ չեն լինի:

— Ի՞նչ է կատարվում պարոնայք:

Նրանք անակնկալի եկած շրջվեցին: Կուրտ Կառլախը, առանց մի բան հասկանալու, նայում էր նրանց: Ծխում էր: Վիկտորը ուզեց վախեցնել նրան.

— Հրդե՛հ,— ասաց նա:— Փախե՛ք:

Կառլախը կրնկի հարվածով դուռը ծածկեց: Գլխի ընկավ: Մի հեգնական ժպիտ կծկեց նրա նիհար դեմքը: Սիգարեթի մոխիրը հատակին թափեց և շրթունքների միջից, ծուխը ծուլորեն փչեց:

— Ես ձեզ սպասում եմ միջանցքում,— ասաց նա:— Առաջին իսկ դուրս եկողի վրա կլրակեմ: Ինքներդ պարզեք:

Նա հանգիստ դուրս եկավ խոհանոցից:

— Պետք է շուտ հանգնել:

Կրակը հասել էր վարագույրներին: Վիկտորը երկու ծորակն էլ բացեց, սկսեց կաթսաները բաժանել:

— Հանգի՛ստ, հանգի՛ստ,— ասաց Վիլկերը,— շուր տվեք...

Տարը բոպե հետո կրակը հանգըրեցին: Կիսով չափ վառված սեղանից տհաճ հնտ էր զալիս: Վարագույրի վրա մի փոքրիկ կրակ համառորեն դեռ ծխում էր:

— Կարո՞ղ ենք դուրս գալ,— հարցրեց Վիլկերը:

— Լրիվ հանգըրե՞լ եք:

— Այո:

— Ուրեմն կարող եք դուրս գալ,— ասաց սպան:

Չեռքերը խաչած, սեղանին հենված, նրանց էր սպասում:

— Լավ մտածեք,— ասաց նա:— Ինչո՞ւ եք ձեր կյանքը իզուր վտանգում: Դուք յոթ հոգի եք: Իսկ ես ընդամենը երկու պատանդ եմ պահանջում: Ցտեսություն:

* * *

— Տիմակով, քո զաղափարը առանձնապես մի բան չէր,— ասաց Վիլկերը:

— Բայց մենք միասին ընդունեցինք:

— Իհարկե, իհարկե,— շարունակեց Վիլկերը:— Բայց այդ գաղափարը մի բան չէր: Ես հիմա եմ զիտակցում: Մենք երեխայություն արեցինք:

Տիմակովը շպատասխանեց: Նա զինու շիշը զննեց, որը համարյա դատարկել էր, մազոտ կուրծքը շապիկի մի կոճակի չափով բացեց: Շոգում էր:

— Հիմա ի՞նչ անենք,— հարցրեց Վիլկտորը:

Դոկտորը զլուխը մի ձեռքին դրած մտածեց: Մոայլ ձայնով ասաց.

— Թողնենք բախտի քմահաճույքին:

Արդյոք սա լավագույն լուծումը չէ՞ր:

— Գնդապետի կինը ինչի՞ց է մահացել:

Դոկտորը չշարժվեց: Վիլկերը հարցրեց.

— Դու էիր բուժում նրան: Ինչի՞ց մահացավ:

— Երիկամներն էին հիվանդ: Այսինքն... Ես նրան ընդամենը մեկ անգամ եմ տեսել:

— Ոչ ոք քեզ չի մեղադրում նրա մահվան մեջ,— ասաց Վիլկերը:

Դոկտորը վեր թռավ.

— Ա՛յդ էր պակաս:

Մթնոլորտը լարված էր: Վիլկերը ետ ու առաջ էր անում: Ժամանակ առ ժամանակ կանգնում էր բուժետի հայելու առջև, կարծես ուզում էր զիտակցել, որ ինքը իսկապես գտնվում էր այն ձաշասենյակում, որտեղից երկու պատանդ պիտի զնան:

Ֆրանսուազն իր եղունգներն էր զննում: Դոկտորը և Պիեռ մյուսների պես անշարժ խորհում էին, մինչդեռ Տիմակովը դատարկ շին հետ էր խաղում:

— Ճակատազրի քմահաճույքին թողնելը շատ հեշտ է,— հանկարծակի ասաց Պիեռը:

Նա չափազանց լուրջ էր: Երկար հասունացրել էր իր մտքերը:

— Ինձ լսո՞ւմ եք,— քաղաքավարի հարցրեց նա:

Վիլկերը ինչոր բան մոթմոթաց: Ֆրանսուազը հարցրեց:

— Իսկ դու ե՞լք ես գտել:

Պիեռը մատնանշեց իր կուրծքը:

— Այս շքանշաններին նայեք,— ասաց նա:

Մի քանի վայրկյան սպասեց և շարունակեց.

— Ես դրանցով բնավ չեմ հպարտանում, որովհետև ինձ վրա թանկ են նստել: Մի կողմ եմ դնում մանրուքները... Ռազմակատ... Հոսպիտալ... Կատարյալ գիշեր... Ես սոսկալի պահեր եմ ապրել: Եվ ընդամենը մի քանի ամիս է, որ սկսում եմ կյանքի համը զգալ: Ես նորից կազմակերպվել եմ: Կարդում եմ, այսինքն՝ ինձ համար կարդում են, ձայնապնակներ եմ լսում, գրում եմ, իմ թողած արահետին եմ վերադառնում: Ես հարմարվեցի մեծ ճիզերի գնով, ինչպես ինքներդ գիտեք: Այժմ ես ինձ նայում եմ որպես մի բնական արարածի...

Նա անսպասելիորեն կտրեց իր վայելուշ խոսելաձևը և բռունցքը ծնկին խփեց: Հետո շպրտեց ընդհատ ձայնով.

— Ես հիմա չեմ ուզում այդպես ապուշ ձևով մեռնել... Ես չեմ ուզում առանց իմ ոսխի աչքերին նայել կարողանալու գնդակահարվել: Դուք իրավունք չունեք ճակատազրի քմահաճույքին թողնելու: Ձեր վեց հոգու միջից պիտի ընտրեք երկու պատանդ: Եթե դուք այդ չանեք, գերմանացին առաջին հերթին ինձ կընտրի: Նա ինձ

ատում է, նա պետք է որ տեսած լինի իմ շքանշանները: Ես շատ բան եմ արել հայրենիքի համար... Շա՛տ, շա՛տ...

Բառերը հուզմունքից կորան: Զայնը խեղդվեց կոկորդում: Նա շրթունքները սեղմեց:

Հրշեջների ազդանշանը լոռությունը խախտեց: Տիմակովը մթնոլորտը թեթևացնելու համար ասաց.

— Հրշեջները գալիս են մեզ օգնելու:

Սառը լոռությամբ ընդունեցին այս խոսքերը: Փողոցում մի քանի հրաման տվեցին: Ազդանշանը հեռացավ:

Վիլկերը նայում էր Պիեռին: Կարծես առաջին անգամ էր տեսնում նրան: Մի ժամ առաջ խղճում էր Պիեռին: Այժմ պայքարում էր ինքն իր դեմ, որ նրան չատի: «Ի՞նչ արագությամբ փոխվեց այս ամենը», — մտածում էր նա: Վիլկերը գորովանք էր տածում Պիեռի նկատմամբ: Վեց տարի էր, ճանաչում էր նրան: Վեց տարվա խանդաղատանք, երկու րոպեի ատելություն: Ատելությունը գորովանքը ջնջեց: Խուսափեց մյուսների մասին մտածել: Ուշադրությունը կենտրոնացրեց Պիեռի վրա:

Տիմակովը հանգիստ ասաց.

— Գնամ լոգանք առնեմ:

Նրա գլխով միշտ տարօրինակ բաներ էին անցնում:

— Մի անհանգստացեք: Ես ձամփան գիտեմ:

Մեջքը քորելով, դուրս եկավ ճաշասրահից: Մի քանի վայրկյան հետո դոկտորը, որը ցանկություն ուներ մեկնումեկի խաթրին դիպչելու, հայտարարեց.

— Ես գտնում եմ, որ նրա վարքը շատ անվայելուց է: Նախ և առաջ . լողանալու համար չեն հյուր գալիս:

Ֆրանսուազն առարկեց.

— Բրիժիտը և Վիկտորը նրա բարեկամներն են: Եթե նա լոգանք ընդունելու ցանկություն ունի...

— Գուցե ես ձիշտ չարտահայտվեցի: Մեզ պետք է կենտրոնանալ, մեզ պետք է համերաշխ լինել, այնինչ նա գնում է լոգանք առնելու: Դա անթույլատրելի է: Ի՞նչ է, լոգանքի սրահ չունի՝ իր տանը, թե՝ ինայողություն է անում...

— Տիմակովի մեջ հրեական արյուն չկա՞:

Բոլորը դարձան Պիեռի կողմը: Ի՞նչ էր ուզում ասել այդ խոսքերով:

— Ոչ ոք չգիտի,— ասաց Վիկերը:

Հետո իր ասածը մեղմելով, ավելացրեց.

— Ոչ բոլոր հրեաներն են ինայող:

— Գիտեմ, գիտեմ,— ընդհատեց Պիեռը:— Բայց ես ուզում էի իմանալ, Տիմակովը հրեա՞ է, թե ոչ:

— Ինչո՞ւ:

Պիեռը ձայն չհանեց:

— Իսկ եթե հրեա՞ է...— ասաց Ֆրանսուազը:

— Եթե նա հրեա է, ապա ամեն ինչ փոխվում է:

— Կամաց, կամաց,— ասաց Ֆրանսուազը:

Պիեռը ձեռքով արեց.

— Մենք նրան չենք ծախի, հանգստացիր: Բայց զոնե Կառւբախի համառության պատճառը կիմանանք: Նա, հավանաբար, կասկածում է, որ Տիմակովը հրեա է:

— Իսկ եթե նա հրեա չէ:

— Ստուգելը հեշտ է: Լոգանքով է զբաղված: Վիլկերը մեզ կասի, հրեա է, թե՝ ոչ:

— Կարծո՞ւմ եք,— հարցրեց վերջինս:

Նա արդեն ուղղվում էր դեպի լողասրահ:

— Ինչի՞ց պիտի իմանա, որ Տիմակովը հրեա է,— հարցրեց Բրիժիտը:

Վիլկուրը ինչոր բան շշնչաց նրա ականջին: Բրիժիտը շատ զարմացավ: Երկու բուպե հետո, վերադարձավ Վիլկերը:

— Անընդհատ մեջքով էր կանգնած,— ասաց նա:— Ես չկարողացա ստուգել:

— Նա իսկապե՞ս լողանում էր:

— Ցնցուղի տակ է: Օճառվում էր, երգում: Կարծես այս պատուհասի մեջ չլինի:

— Գուցե հարբած է:

— Կարծում եմ:

— Կրակ տուր ինձ, Վիլկեր,— ասաց Պիեռը:

Նրա հրամայական տոնը դուր չեկավ Վիլկերին: Բայց հրահանը տվեց: Պիեռը գրպանից մի սիգարեթ հանեց և վառեց:

— Հրեաների պատճառով է, որ այս վիճակում ենք,— ասաց նա, — նրանք զայրացրել են գերմանացիներին: Գոնե ռազմաճակատում ոչ մի հրեա չկար: Բոլորն իրենց հարստությունն առած թաքնվել էին:

Դիվային մի զաղափար անցավ Վիլկերի գլխով: Մի քանի վայրկյան դիմադրեց, բայց այդ զաղափարն ավելի զորեղ էր... Մի աթոռ վերցրեց, որտեղ միջանցքի դռան մոտ և հեծնեց վրան:

— Ռազմաձակատում ինչքա՞ն մնացիր:

— Վեց ամիս,— ասաց Պիեռը ոխով:— Վեց ամիս ես քնեցի խրամատներում, կովեցի ցեխի մեջ: Դուք չգիտեք, թե դա ինչ է:

Դոկտորն ուզեց առարկել, բայց Վիլկերը ձեռքով նշան արեց, որ լոի:

— Մեր զենքերը կարծես խաղալիքներ լինեին...

Վիլկերը կամաց ոտքը առաջ տարավ, և ճաշասենյակը միջանցքից բաժանող դուռը բացեց. միջանցքում Կառլախն էր:

— Գերմանացի շա՞տ ես սպանել:

Պիեռը մի անորոշ շարժում արեց: Դոկտորը, որ հետևում էր Վիլկերին, վեր կացավ և, նեղացած, հյուրասրահ գնաց: Վիլկտորը և Բրիժիտը հետևեցին նրան: Ֆրանսուազը ոչինչ չնկատեց: Նա մեջքով էր նստած:

— Քանի՞ գերմանացի ես սպանել,— համառեց Վիլկերը:

— Չգիտեմ: Երեք կամ չորս:

— Դու ուզո՞ւմ էիր սպանել:

Վիլկերը նկատեց, որ քրտնել է: Նա գիտակցում էր իր արարքը, բայց բառերը հակառակ իր կամքին, հորդում էին բերանից:

— Ես ատում եմ գերմանացիներին,— ասաց Պիեռը:

Դուռը կիսաբաց էր: Կուրտը պետք է, որ լսեր նրանց խոսակցությունը:

— Ինչո՞ւ ես ատում նրանց:

Պիեռը չպատասխանեց: Արդյոք որևէ բա՞ն էր կասկածում:

— Ես նրանց միշտ ատել եմ: Իսկ դու նրանց սիրո՞ւմ ես:

Վիլկերը գունատվեց: Այդ հարցը չէր սպասում: Դուռը փակեց, շշնջաց.

— Ես ատում եմ պատերազմը:

Հետո ոտքը նորից մոտեցրեց դռանը, որպեսզի խոսակցությանը համաձայն, բացի կամ փակի:

— Աչքերս նոնակի բեկորներից խավարեցին:

— Ես քեզ հասկանում եմ, ես հասկանում եմ,— ասաց Վիլկերը:

— Կարծում եմ, որ դու հասկանում ես, թե ինչ իրավունքով ես չեմ ուզում խառնվել այս պատանդների պատմությանը:

Վիլկերը չպատասխանեց:

— Դուք բոլորդ համաձա՞յն եք,— հարցրեց Պիեռը:— Պատասխանիր, Վիկտոր:

Վիլկերը վեր կացավ աթոռից.

— Նրանք զնացին զինի բերելու... Հրահանս տո՛ւր:

* * *

— Gefällt Ihnen diese Sammlung?

Կուրտ Կառլախը շրջվեց, նայեց Վիլկերին: Նրա հայացքը մի քանի վայրկյան աշխուժացավ.

— Դուք կոլեկցիոնե՞ր եք:

— Ոչ, բայց իմ բարեկամի մոտ շատ հազվագյուտ տեսակներ կան:

— Իսկ որտե՞ղ է այդ բարեկամը:

Վիլկերը քաջալերված պատասխանեց.

— Այստեղից մի քանի կիլոմետրի վրա է ապրում: Եթե ուզում եք, ես կարող եմ այդ թիթեռները ձեզ համար ճարել: Այսօր և վաղը կզնամ դրանց ետևից...

Սպան խոշորացույցը թերով սրբեց և միօրինակ ձայնով ասաց.

— Սարսափելի թանկ կլինեն:

Վիլկերը հենց դրան էր սպասում: Բառերը խճողվեցին նրա շուրթերի վրա.

— Ոչի՞նչ, ոչի՞նչ, ես ձեզ նվիրում եմ: Դատարկ բա՛ն է...

Միջանցքի լույսը չարագուշակ էր: Կուրտի դեմքը խավարի մեջ էր: Վիլկերը միայն նրա շրթունքների շարժումն էր տեսնում:

— Շատ շնորհակալ եմ, պարոն... պարո՛ն...

— Վիլկեր: Դան Վիլկեր:

Ինչո՞ւ է անունը հարցնում: Մի տհաճ սարսուռ ցնցեց նրան.

— Վիլկերը իմ իսկական անունը չէ,— շտապով ավելացրեց նա:

Եվ քանի որ սպան լուռ էր, բացատրեց.

— Ես ծագումով պարսիկ եմ, բայց վաղուց այստեղ եմ ապրում: Ստիպված էի ազգանունս փոխել... Հասկանո՞ւմ եք...

Կուրտը խոշորացույցը խաղացրեց.

— Դուք հետաքրքիր անձնավորություն եք, պարոն Վիլկեր:

Արդյոք չբարկացրե՞ց գերմանացուն: Դրանով ի՞նչ էր ուզում ասել: Փորձեց կատակել.

— Sie wollen damit sagen, dass ich ein alter Knaker bin?[6]

— Այնքան էլ ծեր չեք: Գերմաներենը որտե՞ղ եք սովորել:

Վիլկերը ցնծաց.

— Զեզ մոտ, Բեռլինում, 1930 թվականին: Երկու տարի ապրեցի այնտեղ...

— Իսկ ինչո՞ւ Գերմանիայում չմնացիք:

Վիլկերը շփոթվեց: Նա ընդամենը երեք ամիս էր եղել Բեռլինում, այն էլ գործով: Գերմաներենը դպրոցում էր սովորել:

— Անկեղծ ասած, փոշմանել եմ,— ասաց նա:— Հորս պատճառով չմնացի: Նա այստեղ գործեր ուներ:

Զգաց, որ իր խոսքերը կեղծ են հնչում, բայց այնպիսի եռանդով էր ասում... Կուրտը ձգվեց, աչքերը տրորեց և մեջքով դարձավ նրան: Մի քանի վայրկյան լուրջունից հետո ասաց.

— Գուցե, ցտեսությո՞ւն, պարոն Վիլկեր:

Վիլկերը վատ տրամադրությամբ վերադարձավ բարեկամների մոտ:

* * *

Դոկտորը, սեղանի անկյունի մոտ նստած, գլուխը ձեռքին հենած, արդեն մի կես ժամ մտածում էր: Նա վերջապես կարողացավ կանոնավորել մտքերը: Իրաք հաջորդող փաստարկներով հաջողացրեց ուղեղը փարատել խուճապի հուզումներից: Միտքն այժմ պայծառացել էր, այլև չէր քրտնում: Իրավիճակը քննեց, կարծես հիվանդի առջև լիներ.

«Յոթ հոգի ենք,— մտածեց նա,— եթե մենք ինքներս ընտրելու լինենք, ես չեմ պրծնի, ես կպաշտպանվեմ: Եթե սպան ընտրի, ես փրկվելու հույս կունենամ»: Կասկածե՞ց արդյոք, որ բոլորը նոյն միտքն են որոճում: «Սառնասիրտ պետք է լինել,— մտածեց նա:— Իսկ եթե ինձ ընտրի՞...»: Մի ահավոր ճիգ գործադրեց, որ չխելագարվի: Բոլոր սարսափները մի կողմ վանեց նյարդերի միջից և զգաց, թե ինչպես է տրոփում սիրտը: «Եթե ինձ ընտրի, կասեմ, որ բժիշկ եմ: Ինձ հավանաբար չեն գնդակահարի, բայց գուցե Գերմանիա ուղարկեն»: Գնալ Գերմանիա... այսինքն՝ լքել կնոջը, տունը, հաճախորդներին: Հանկարծակի վեր թռավ, փողկապի հանգույցը շտկեց, հազար և հանգիստ ասաց.

— Ես գնում եմ:

Վիլկերը վեր ցատկեց.

— Ո՞ւր ես գնում:

Վիլկերը մտածեց, թե նա գնում է որպես պատանդ հանձնվելու: Նման արարք սպասում էր նրանից: Չէ որ նա բժիշկ է:

— Ես գնում եմ տուն,— ասաց դոկտորը,— իմ կինը հիվանդ է:

Բոլորը զարմացած նայեցին նրան: Պիեռը գլուխը բարձրացրեց:

— Կառւբախը քեզ չի թռղնի,— ասաց Վիլկտորը:

Վիլկերը մի վատ նախազգացում ունեցավ: Իսկ եթե սպան նրան թողնի⁹:

Ընդամենը վեց հոգով կմնան...

— Դու իրավունք չունես մեզ լրելու, — ասաց Վիլկերը:

Դոկտորը դրան էր սպասում:

— Դուրս գալուց հետո ես ձեզ համար ավելի օգտակար կլինեմ, — պատասխանեց նա: — Ես կգնամ գնդապետի մոտ: Նրան կբացատրեմ իրավիճակը:

— Գնդապետը ոչինչ չի կարող անել մեզ համար: Իսկ երկու ժամ հետո պարետային ժամ է: Պետք է մի ուրիշ բան մտածել:

Վիլկտորը հարցրեց.

— Ինչպե՞ս պիտի գնաս:

Դոկտորն աշխուժացավ:

— Դոնո՞ւ: Դուք միայն սպային կասեք, որ ինձ պատանդ չեք ընտրում:

Այդ խոսքերի վրա Վիլկերի շունչը կտրվեց: Այդ մասին չեք մտածել: Փայլուն գաղափար էր: Ինքն էլ պետք է օգտվի դրանից: Պետք է համոզել բարեկամներին... Զգո՞ւշ, զգո՞ւշ...

— Եվ դու կարծում ես, որ Կառլախը կհամաձայնի¹⁰:

— Իհարկե, նա ընդամենը երկու պատանդ է ուզում: Գնացեք ասեք, որ ինձ ազատ եք թողնում:

Վիլկտորը մոլորված նայեց Վիլկերին: Վերջինս մի ընդուստ շարժում արեց:

— Հենց որ դուրս գաս, ի՞նչ կանես, — հարցրեց նա, փորձելով հանգիստ մնալ:

— Ես կզնամ գնդապետի մոտ:

— Դու մի ուրիշ գնդապետ գիտե՞՞ս, թե նույն գնդապետն է:

Դոկտորը զարմացավ.

— Նույնը:

— Որի կինը մահացե՞լ է, ամուրի՞ն:

— Իմ մեղքով չի մահացել:

Վիլկերն այնպիսի զարմացած տեսքով նայեց իր շուրջը, կարծես բոլորին վկա էր բերում.

— Ես ասացի՞, թե դու ես սպանել:

Դոկտորի համբերությունը սպառվեց.

— Բառախաղով չզբաղվենք: Անկեղծ լինե՞նք...

Վիլկերը պայթեց.

— Ես էլ ա՛յդ եմ ուզում. անկեղծ լինե՞նք: Անկեղծ ասա՛, քո կողմից ազնիվ քան կլինի՞ մեզ լքելը: Անկեղծ ասա՛, դու կարծո՞ւմ ես, որ մեզ համար կարող ես որևէ քան անել: Անկեղծ ասա, մեզ ապուշի տեղ ես դրե՞լ...

Դոկտորը փլվեց աթոռին և ոչինչ չասաց: Վիլկերը շարունակեց.

— Ես էլ մի քանի սպաների գիտեմ, բայց անկեղծ ասած, նրանք ոչինչ չեն կարող անել մեզ համար:

Լոեցին: «Հեռու չգնանք,— մտածեց Վիլկերը:— Մի ժամ հետո, գուցե մեկնումեկին գտնեմ, համոզեմ, որ թողնեն գնամ»: Նա փափկեց և ձեռքը դրեց դոկտորի ուսին:

— Քո վարմունքը բնական է,— ասաց նա:— Կինդ հիվանդ է, դու անհանգիստ ես... Ես քո դրության մեջ մտնում եմ...

Բայց դոկտորն իրեն պարտված չէր համարում: Նա թափով վեր կացավ և կրկնեց.

— Ես գնում եմ:

Զայնը մի քիչ դողաց.

— Ես դիմում եմ ռիսկի: Պատուհանով եմ գնում...

Այդ մթնոլորտը այլևս տանել չէր կարող:

— Բայց դա ինքնասպանություն է,— գոռաց Վիկտորը:— Զինվորները կկրակեն...

— Ավելի վատ, ավելի վատ,— կրկնեց դոկտորը:— Ես գնում եմ...

Դիեռը, որ դեռ ոչինչ չէր ասել, ելք հուշեց.

— Գերմանացիները առանց վարանելու կկրակեն: Ես բաժանում եմ Վիկտորի կարծիքը: Դա ինքնասպանություն է: Այդ դեպքում ավելի գերադասելի է որպես պատանդ հանձնվելը: Դուք մեզ ծառայություն կմատուցեք և սպանվելու վտանգին չեք ենթարկվի:

Դոկտորը համառեց.

— Ես գնում եմ: Այլևս չե՞մ կարող...

Նա բացեց պատուհանը: Բարձրացավ պատուհանի գոզին: Վիկտորը ճիշտ ժամանակին հասցրեց լուսը հանգցնել. լուսաքողարկում էր: Վիլկերն ապշած, դեռ չէր անդրադառնում կատարվածին: Հետո մտածեց, որ եթե դոկտորը սպանվեր, արդեն կլուծվեր մի պատանդի հարցը: Բայց եթե միայն վիրավորվէ՞ր...

Նրանք ականջ դրեցին, սպասելով կրակոցների: Կուշ եկան պատի ետևը: Մի քանի վայրկյան անցավ: Ոչ մի աղմուկ: Ոտնաձայներ: Հետո լոռություն: Զարմացած իրար նայեցին, հետո վեր թռան: Զանգեցին: Մի բոպէ Կուրտ Կառլախը դուռը բացեց և դոկտորին ճաշասրահը ցույց տվեց.

— Ես միայն ձեր բարեկամների համաձայնությամբ ձեզ կթողնեմ, որ գնաք:
Դուք դարձյալ յոթ հոգի եք: Ես ընդամենը երկու պատանդ եմ պահանջում:
Ցույցություն:

* * *

Տիմակովը ցնցուղի շղթան թողեց, սպասեց, որ ջրի վերջին կաթիլները հոսեն մարմնի վրայից, թափահարեց իրեն և դուրս եկավ լողասրահից: Գոլորշուց թեթևակի քրտնած հայելին պղտորեց նրա պատկերը: Մոտեցավ հայելուն և նկատեց, որ դեմքը մազոտվել է, չնայած որ կեսօրին էր սափրվել: Նորից թափ տվեց իրեն, և ջրի կաթիլները քրտնած հայելու վրա արահետներ բացեցին: Նա փաթաթվեց խալաթի մեջ և իրեն հրաշալի զգաց: Իհարկե, թիշ էր խմել, բայց խմիչքը այն դեպքում էր թմրեցնում ուղեղը, երբ նա չէր հակազդում: Մտքերը մեքենայի պես թափ առան, սկսեցին գործել, երեկոյի տարբեր պահերն արձանագրեց. հետո ուղեղը մեռյալ կետը զցեց և կիսաքուն գիտակցությամբ, սկսեց զվարձանալ հազար ու մի մանրուքով, որոնց մեջ ոչ մի ծիծաղելի բան չկար: Հիշում էր, թե ինչպիսի արտահայտություն ուներ Վիլկերը Կուրտի ներս մտնելու պահին... Դոկտորին էր հիշում... Վիկտորին: Ծիծաղից ցնցվելով, մտավ ճաշասրահ: Այնտեղ կարծեցին, թե ուր որ է ծիծաղից կպայթի: Միայն Ֆրանսուազն էր անտարբեր: Տիմակովը վերջապես զավեց իրեն և խալաթը թաց մարմնին սեղմելով, նստեց աթոռին: Վիլկերը ոչնչացնող հայացք նետեց նրա վրա.

— Էլի խմեցի՞ր...

Տիմակովը առանց Վիլկերի կողմը նայելու, գլուխը շարժեց, որպեսզի նրան ավելի չգրգռի: Չգիտեր, որ դոկտորը փախուստի փորձ է արել և մեղավոր տեսքով վերադարձել: Ծիծաղելու ցանկությունը կամացկամաց կորավ, բայց հիմա սկսեց

զկրտալ: Այսքանից հետո ի՞նչ ուներ կորցնելու: Մի հնարավորություն ուներ ազատվելու: Մտածեց, որ գուցե վերջին անգամն է լոգանք ընդունում և որ մի ժամ հետո Տիմակովն այլևս չի լինի... Պաղարյունությամբ ընդունեց մահվան զաղափարը և ներքուստ ողջունեց իրեն՝ քսան տարեկանից «ներքին աշխարհ» ունենալու համար: Նա երկար տարիներ խորհել էր, կարդացել, միայնություն փնտրել: Արդեն «հասունացել» էր և կարող էր ուզած իրադրության առջև դեմուդեմ կանգնել: Ինչի՞ն էր պետք «ներքին աշխարհը», եթե հիմա պիտի պարտվեր: Այժմ պահն էր, որ կուտակված եռանդի պաշարը զոհաբերման գնով օգտագործեր: Նա կասկածել էր, որ երբսիցե դրա կարիքը կզգա: Խոր շունչ քաշեց և հաճույքից ցնծաց: Ամեն ինչ նրան հստակ էր երևում: Նա սավառնում էր, թևածում Վիլկերի, դոկտորի, Վիկտորի... գեստապոյի վրա. պատերազմը կարծես գնդասեղի գլուխ լիներ, վաղուց այսպիսի հրձվանք չէր ապրել: Խոսքերը, որ կարող էին ծիծաղեցնել մյուսներին, խտուտ տվեցին նրա լեզուն: «Դեռ շուտ է,— մտածեց նա:— Քիչ հետո»: Նա դեռ ուզում էր մի քիչ խաղալ, դեռ ուզում էր ըմբոշխնել այդ առավելությունը, որը հստակություն էր պարզեսում նրան...

— Բրիժիտը հղի է,— խոստովանեց Վիկտորը:

Վիլկերը շրթունքները կծեց. «Ասում է, որ մեր գութը շարժի»: Դոկտորն աշքերը չուցեց.

— Որքա՞ն ժամանակ է,— հարցրեց նա:

— Երկու ամիս:

Նա կանխեց մյուս հարցերը.

— Մենք ուզում էինք նորությունը այսօր հայտնել:

Միայն Ֆրանսուազը որոշ ուրախություն ցուցաբերեց, մյուսները նեղված, համարյա թշնամական լոռությամբ ընդունեցին այդ լուրը:

Վիկտորն ավելացրեց.

— Դու պարտավոր եսքնել, դոկտոր:

Վերջինս ուսերը թոթվեց.

— Եթե հղի է, ուրեմն հղի է: Առանց բժիշկ լինելու էլ կարելի է ստուգել:

Բրիժիտն ակամայից կարմրեց: Նա դժգոհ էր ամուսնուց՝ այդ լուրը հայտնելու համար, բայց մտածեց, որ Վիկտորը հավանաբար իր հաշիվներն ունի:

— Հիմա բոլորս էլ հղի ենք,— շպրտեց Պիեռը:— Եթե Բրիժիտը հղի է, Կուրտը գուցե նրան խնայի....

— Նա փոխարենք Վիկտորին կվերցնի, — զկրտալով շարունակեց Տիմակովը:

Եվ տեղնուտեղը ավելացրեց.

— Չե, Վիկտորին էլ չի վերցնի: Նա ընտանիքի հայր է դառնալու:

Վիլկերը, որ մտածում էր, ձեռքերը բարձրացրեց:

— Լսեք ինձ,— ասաց նա:— Մենք բավականին ժամանակ կորցրեցինք: Կուրտը պահանջում է, որ երկու պատանդ որոշենք: Ժամանակն է, որ այդ անենք:

Լոռվթյուն տիրեց: Պիեռը բողոքեց.

— Ինչո՞ւ էք ինձ նայում: Ես չեմ ուզում պատանդ դառնալ:

— Ոչ ոք քեզ չի նայում,— ասաց Վիլկերը:

— Ոչ, ես զգում եմ ձեր հայացքը: Ես ձեզ ասացի: Ես շատ բան եմ արել հայրենիքի համար: Ձեր միջից ընտրեք պատանդներին: Ես ցանկություն չունեմ ամոթանքի պատին խաչվելու: Ես աչքերս եմ տվել: Այդքանը հերիք է: Այժմ ձե՛ք հերթն է:

Վիլկերը սկսեց մատների վրա հաշվել.

— Պիեռին չհաշվենք, որովհետև նա կույր է: Բրիժիտին չհաշվենք, որովհետև նա հղի է: Վիկտորին չհաշվենք, որովհետև ընտանիքի հայր է դառնում: Քարտին չհաշվենք, որովհետև բժիշկ է: Ֆրանսուազին չհաշվենք, որովհետև գեղեցիկ է: Խաղատախտակի վրա ընդամենը երկու զինվոր է մնում . Տիմակովը և ես: Համաձա՞յն եք:

Ոչ ոք չպատասխանեց: Որոշ ժամանակ հետո Պիեռը խախտեց լրությունը .

— Կներեք ինձ,— ասաց նա, բայց ես համաձայն եմ:— Վիկերը ամենից տարիքովն է: Նա ապրել է... Կներես, Վիկեր... Դու լավ ես ապրել: Վայսունինգ տարեկան ես: Դու ամեն ինչ տեսել ես: Մի քանի տարի է մնում, որ ապրես... Հասկանում ես: Ես ստիպված եմ այսպես խոսել, հասկանում ես...

Վիկերը գունատվեց և հարցրեց.

— Իսկ Տիմակո՞վը:

— Տիմակովը հագեցած է ամեն ինչից,— շարունակեց Պիեռը:— Նա զբաղված է ինքն իրենով: Կարճ ժամանակվա ընթացքում նա ամեն ինչ ձաշակել է: Կներես ինձ, Տիմակով, բայց մի՞թե ձիշտ չեմ:

— Ձիշտ է,— իրենից անկախ ասաց Տիմակովը:

Վիկերը շնչահեղձ եղավ.

— Դու լկտի ես, Պիեռ, կներես ինձ... Դու շատ բաներ աշքաթող ես անում... Եթե կույր չլինեիր, կտեսնեիր, որ ես լիարժեք կյանքով եմ ապրում... Որ ես ձեր միջի ամենազահելն եմ... Իհարկե, մի քանի կնձիռ կտեսնեիր... Քառասուն տարվա հոգսերից առաջացած կնձիռներ... Կնձիռներ որոնք ուզում են կորցրածի տեղը հանել՝ ինձ ապրելու համար մնացած այս մի քանի տարում, ինչպես դու ինքդ լավ ասացիր...

Պիեռն առարկեց.

— Ես լկտիություն անելու մտադրություն չունեի: Եթե իմ խոսքերը քեզ վիրավորեցին, ապա վերագրիր կատարված դեպքերին...

Վիլկերը ձեռքերը խաչեց և սկսեց ետ ու առաջ քայլել: Պիեռի խոսքերը զայրացրին նրան:

— Մի գաղափար ծագեց զլխումս,— հանկարծ ասաց նա:

Նա դիմեց դոկտորին.

— Դու ընտանեկան բժիշկ ես: Արդեն քանի տարի մեզ բուժում ես: Ասա, մեր մեջ անբուժելի հիվանդ կա՞ , թե ոչ: Օրինակ՝ ապագա քաղցկեղավոր:

— Ծիծաղելի բան ես ասում:

— Ինչո՞ւ: Գուցե ես մի ցավ ունեմ, որ առողջ տեսքիս տակ ինձ կրծում է: Եթե ընդամենը մի քանի ամիս է մնում ինձ ապրելու, ես ինձ կզոհաբերեմ:

Բոլորը բնազդաբար գլուխները բարձրացրին, կարծես ուզում էին ցույց տալ, որ լավ են զգում:

— Չեզ քննելու կարիք չունեմ,— ասաց դոկտորը:— Դուք բոլորդ առողջ եք...

— Ճշտենք: Օրինակ՝ Վիլկերը...

Վերջինս աչքերը կկոցեց: Վիլկերը համառեց.

— Կոխի մանրէներ, շարորակ ուռուցք...

— Ոչինչ,— ասաց դոկտորը:— Նա առողջ է: Ճիշտն ասած...

— Ճիշտն ասած՝ ի՞նչ...

— Համարյա ոչինչ: Կարող եմ ասել:

Վիկտորը սրտի զարկերը զգաց: Պատահմամբ իրենից հիվանդություն չե՞ն թաքցրել, որի մասին ինքը չգիտի:

— Ասա,— ասաց նա:

— Նշագեղձերը խախուտ են: Ի միջի այլոց, ես նրան խորհուրդ եմ տվել վիրահատել:

— Այդքա՞ն,— համառեց Վիկերը:

— Այդքան: Ուրիշ բան չեմ տեսնում...

— Լավ: Անցնենք Բրիժիտին...

Դոկտորն իր կամքից անկախ խոսում էր: Նա իրեն Վիկերի իշխանության տակ էր զգում:

— Բրիժիտը առողջ է:

— Կարո՞՞ն է անխաթար ծննդաբերել:

— Կարծում եմ, այս:

Նա նեղված լոեց: Բրիժիտը հարցրեց.

— Դուք կարո՞՞ն եք անկեղծ լինել: Կարո՞՞ն եք ամեն ինչ ասել:

— Բայց ես ասելու բան չունեմ: Անցած ամիս ես քեզ քննեցի... Դու շատ առողջ ես... Հա... Լյարդիդ վրա պիտի ուշադրություն դարձնես: Վաս չի լինի, որ կույր աղիքդ հեռացնես: Քո ստամոքսային խանգարումները դրանից են...

— Դա շտա՞պ է:

— Ոչ, ոչ: Ի դեպ, այս քանի օրը քեզ կքննեմ...

— Անցնենք առաջ,— ասաց Վիլկերը:— Պիեռ...

Դոկտորը շրջվեց նրա կողմը: Պիեռը չշարժվեց:

— Բան չկա ասելու:

— Ոչ,— առարկեց Պիեռը:— Ասա նրանց, որ երեք տարի է, վեներական հիվանդություն ունեմ և մինչև հիմա էլ հետևանքներից տառապում եմ: Հանգստացրեք նրանց, սիֆիլիս չէ...

Դոկտորը թոթվեց ուսերը.

— Սովորական ջերմամիզաթյուն է, որ վաս են բուժել: Լուրջ բան չէ:

— Ժառանգական հիվանդություն չկա[՞]:

Պիեռը շարունակեց.

— Պատերազմում կորցրել եմ աչքերս: Առաջին կույրն եմ մեր ընտանիքում: Իմ ապուպապը փորը բռնած է մահացել: Գուցե քաղցկեղ ուներ կամ կույր աղիքն էր ցավում: Երբեք չենք իմանա:

Վիլկերը զգաց, որ Պիեռի հետ բանը կովով կվերջանա, ուստի և չհամառեց:

— Իսկ Ֆրանսուա՝[՞]զը:

— Ոչինչ չունի:

— Մի բան կլինի:

Դոկտորն ինքն իրենից անկախ ասաց.

— Նա այլս երբեք երեխա չի կարող ունենալ:

Ֆրանսուազը շփոթվեց, հետո ժպտաց.

— Դու ինձ երբեք չես ասել այդ մասին:

Դոկտորը զարմացավ.

— Ոչ մի անգամ չեմ ասե՞լ:

Նա մտածեց.

— Գուցե այս բոլորից հետո հնարավոր է... Հասկանում եմ: Հանգամանքները...

Բոլորը գիտեին, որ նրա ամուսինը զոհվել է պատերազմում և, որ նա միտք չունի նորից ամուսնանալու:

— Իսկ դո՞ւ, դոկտոր:

— Ե՞ս: Ես լավ եմ զգում: Այդպես է թվում ինձ:

— Իսկ զլխացավերը՝:

Դոկտորը ծուռ ժպտաց.

— Ի՞նչ զլխացավեր:

— Դե, բոլորս էլ գիտենք, որ դու զլխացավեր ունես: Մենք բոլորս գիտենք նաև, որ քո եղբայրը քաղցկեղից մահացավ:

— Քաղցկեղի ժառանգականությունը պարտադիր չէ: Իմ զլխացավերը գերիշոնածությունից են: Ես շատ եմ աշխատում: Եթե քաղցկեղ ունենայի, ես առաջինը կիմանայի...

— Սա սովորական ձևականություն է,— ավելացրեց Վիլկերը:— Իսկ ե՞ս:

— Վատ մարտողությունից բացի, առանձնապես բան չեմ տեսնում:

— Սիրտս միշտ ամուր է եղել:

— Պիտի խոստովանեմ, որ քո սիրտը ժայռի պես ամուր է:

Վիլկերը հազաց:

— Քո կարծիքով դեռ քանի՞ տարի կարող եմ ապրել: Հի՞նգ տարի, տա՞ սը տարի, քսա՞ն տարի:

Դոկտորը ձեռքերն անզոր տարածեց.

— Դու ինձնից շատ քան ես պահանջում:

— Այնուամենայնիվ, մի թիվ ասա:

— Չգիտեմ, քսան տարի, եթե քեզ հաճելի է...

— Քսան տարի հետո, ես ութսունինգ տարեկան կլինեմ: Տպավորիչ տարիք է: Բայց կարծում եմ, որ այս ճանապարհի վրա կանգ չեմ առնի...

Նա կչկչաց և մի բաժակ գինի խմեց:

— Տիմակովին մոռացանք:

— Ես կորովի կլինեմ:

Դոկտորը շփոթված էր.

— Տիմակովին երբեք չեմ քննել: Ենթադրում եմ, որ նա երբեք հիվանդ չի եղել:

Տիմակովը բաժակը լցրեց և կամաց խմեց:

— Ֆրանսուազ և Բրիժիտ: Փակեցեք ձեր գեղեցիկ աչքերը: Բժիշկը պետք է ինձ լսի, իսկ ես հանվելու կարիք չեմ զգա...

Նա խալաթը հանեց: Մերկ, մկանոտ, մազոտ տնկվեց սենյակի մեջտեղը:
Բրիժիտը շրջվեց, ֆրանսուազը մի ամսագիր էր թերթում:

— Մոտեցեք, դոկտոր, մոտեցեք...

Նրա աչքերը փայլում էին: Ոտքերը և ձեռքերը բացած սպասում էր: Դոկտորը
մի անհեթեթ վախ զգաց: Երբեք Տիմակովին այդ տեսանկյունից չէր նայել: «Հարբած
է,— մտածեց նա:— Գուցե ուզում է...»:

— Հը՛, դոկտոր, մոտեցեք, ձեզ վատ բան չեմ անի...

Մկանները ձգած կանգնել էր, անհամբեր էր:

— Բան չկա, բան չկա,— ասաց դոկտորը առանց աթոռից ելնելու:

Տիմակովը կուրծքը ձգեց.

— Եթե դուք չգաք, ես կմոտենամ ձեզ: Ես ուզում եմ իմ առողջական վիճակի
համար ապահով լինել:

Նա ցնծում էր, բայց աշխատում էր իր ուրախությունը ցույց չտալ: Դոկտորն
ավելի կծկվեց:

— Հիվա՞նդ ես... Որևէ տեղունակություն չունի:

— Այո,— որոտաց Տիմակովը:

— Լավ, պառկիր բազմոցի վրա: Կրնեմ քեզ...

Տիմակովը շպրտվեց բազմոցի վրա: Նա արագ էր շնչում: Դոկտորը զգույշ
մոտեցավ, նայեց աչքերին, հետո գլուխը դրեց կրծքին: Երկար լոեց, հետո առանց մի
բառ ասելու եկավ, նստեց տեղը:

— Հը՛, դոկտոր,— հարցրեց Տիմակովը:

Դոկտորը համառորեն լոեց: Վիլկերը հարցական նայեց նրան:

— Շա՞տ հիվանդ եմ:

Վերջապես, դոկտորը շփոթված պատասխանեց (կատա՞կ էր անում, թէ մի պատիկ վրեժ լուծելու միջոց էր գտել):

— Հիմա ոչինչ չեմ կարող ասել:

Տիմակովը հազար խալաթը:

— Շա՞տ լուրջ է:

— Ոչինչ չեմ կարող ասել:

— Բայց վերջիվերջո, մեր բարեկամների գաղտնիքները բացեցիք:

— Միևնույն բանը չէ:

Տիմակովը հանգիստ, մի շիշ բացեց.

— Թախիծս խեղդեմ...

Մի ծանր լրություն տիրեց:

Երկու կրակոց պայթեց փողոցում: Վիլկերը, լարված նյարդերով, վարագույրները բացեց:

— Տունը շարունակ շրջապատված է,— ասաց նա:— Բայց զինվորները չկրակեցին:

Ոչ ոք խոսելու ցանկություն չուներ: Վիլկերը նստեց դոկտորի մոտ և բարձրաձայն ասաց.

— Անցագիրդ դեռ կա՞:

— Դեռ կա:

— Ուրեմն պարետային ժամից հետո, հանգիստ կարող ես ման գալ:

— Ինչպես և բոլոր բժիշկները:

Վիլկերը մատները ձթձթացրեց:

— Դուք՝ բժիշկներդ, բախտավոր եք: Ամեն տեղ առավելություններ ունեք: Զեզ զրկաբաց են ընդունում:

Նա առանց ձայնը բարձրացնելու հանկարծ տոնը փոխեց.

— Բոլ դու գիտե՞ս, որ բանտարկված ֆրանսիացիք քո կարիքն ունեն: Անկեղծ ասա, գիտե՞ս:

Դոկտորը շփոթվեց.

— Գուցե, — ասաց նա, — բայց ի՞նչ կարող եմ անել նրանց համար:

— Մտածիր... Հազարավոր ռազմագերիներ բարոյապես և ֆիզիկապես տառապում են համակենտրոնացման ձամբարներում և գործարաններում: Բժիշկը նրանց համար միշտ անհրաժեշտ կլինի:

— Ի՞նչ ես ուզում ասել:

Վիլկերը գլուխը ձռձեց:

— Լսիր, բարեկամ, մենք իրար վաղուց գիտենք: Մեր միջև մանր բաներ թող չլինեն: Եթե դու խնդրես սպային, որ քեզ պատանդ վերցնի և ուղարկի Գերմանիա, կարծում ես կմերժի: Հատկապես քեզ նման բժշկին: Մի՞ թե կարծում ես, որ պիտի ասի. «Մենք բժշկի կարիք չունենք»:

Դոկտորը գալարվում էր աթոռի վրա:

— Հնարավոր է,— ասաց նա:— Բայց նա կարող է ինձ գերմանական ճամբար ուղարկել գերմանացի զինվորներ բուժելու:

— Բայց հիվանդներն ազգություն չունեն:

Դոկտորը վատ զգաց: Նիհար ձեռքերը խաչեց:

— Գիտեմ,— ասաց նա:— Բայց զահլաս կզնա գերմանացի զինվորներ բուժելով: Եվ հետո շատ գործ ունեմ այստեղ: Մի մոռացիր, որ այստեղ էլ հիվանդներ եւ բուժում...

— Իհարկե, բայց հասկացիր դրությունը: Մենք առնետների պես թակարդն ենք ընկել: Դու ուզած ձևով կազատվես, իսկ ե՞ս... Եթե ինձ պատանդ վերցնեն, ես կկորչեմ: Ես ոչինչ չեմ կարող անել: Լավ մտածիր...

— Ամեն ինչ մտածել եմ:

Վիլկերը վեր կացավ, մի թերթ վերցրեց և սկսեց հով անել: Հետո թաղվեց բազկաթոռի մեջ և սկսեց հայացքը պտտել ներկաների վրա, կարծես զոհ էր որոնում:

— Քո կարծիքով, ես բուժվելու հույս ունե՞մ:

Դոկտորը զարմացած նայեց Պիեռին.

— Ինչո՞ւ ես այդպիսի հարց տալիս:

— Ես իմ պատճառներն ունեմ:

— Չլինի՞ թե ուզում ես պատանդ դառնալ:

Դոկտորը աթոռը մոտեցրեց: Մյուսները նրանց խոսակցությունը չէին կարող լսել:

— Զգիտեմ,— ասաց նա:

Պիեռն, իհարկե, կատարյալ պատանդ էք: Ի՞նչ պիտի անեխն որ այդ կույրի հետ: Մի օր հետո բաց կթողնեն: Կարող են նաև գնդակահարել, բայց դոկտորն այդ ենթադրությունից հրաժարվեց: Մտածեց իր կնոջ մասին, տան մասին, հավաքած փողերի մասին...

— Դու շատ լավ զիտես,— համառեց Պիեռը:— Դու ինձ բազմաթիվ անգամ քննել ես:

— Աստված իմ... Քեզ ինչպե՞ս ասեմ: Այս պահիս միջոց չեմ գտնում: Եթե միայն հրաշքը...

Նա անկեղծ էք:

— Իսկ Ամերիկայո՞ւմ, պատերազմից հետո:

— Դու դատապարտված ես ամբողջ կյանքում կույր մնալու,— ցածրածայն ասաց նա:

Պիեռը գլուխը կախեց, կարծես հարված ստացավ: Նրա ուսերը թուլացան: Դոկտորն ուզում էր մեղմել ասածները:

— Հասկացիր ինձ...— սկսեց նա:

Եվ լրեց: Չվինի թե ուզում էր նրան հուշել, որ պատանդ գնա: Այդ միտքը մի պահ ծագեց գլխում, բայց անհրաժեշտ բառեր չգտավ: Գուցե Վիլկերը համոզի...

— Ես կրուժվեմ,— հանկարծ բարձրածայն ասաց Պիեռը:

— Բան չեղա՞վ:

Խալաթի մեջ փաթաթված Տիմակովը մոտեցող Վիլկերին տեսնելով, ձեռքերը խաչեց կրծքին և աչքերը փակեց:

— Խեղճ Տիմակով...

Նա աչքերը բացեց, գլխով շիշը ցույց տվեց: Վիլկերը նրա բաժակը լցրեց, կարծես դեղ էր տալիս:

— Ծանր վիճակի մեջ ենք,— ասաց Վիլկերը տրտում ձայնով:— Պատերազմ, գեստապո, ավերակներ: Եվ դեռ այս բոլորը ոչինչ: Պատերազմից հետո ավելի վատ կլինի: Պատերազմից հետո... Բայց ինձ թվում է, պատերազմը դեռ տասը տարի կտևի:

Նա գիտեր, որ Տիմակովի միջոցները շատ սուլ են:

— Ի՞նչ պիտի անես, եթե պատերազմը մի քանի տարով երկարի: Շատ ապերախտ արհեստ ես ընտրել: Պատերազմի ժամանակ միայն ապաստարաններ և ամրություններ են կառուցում:

Տիմակովն աչքերը փակեց: Վիլկերի ձայնը ավելի ծանրացավ.

— Անկեղծ ասած, չէի ուզի քո տեղը լինել... Ո՞րն է քո ապագան: Ի՞նչ ես արել մինչև հիմա... Բացարձակապես ոչինչ: Ապագադ ավելի մռայլ է: Կարո՞՞ն ես արհեստոյ փոխել: Ես քեզ առանց քանոնի, առանց մատիտի և առանց տախտակի չեմ տեսնում... Գուցե ձեռք քաշես, մի ուրիշ բանով զբաղվես: Ի՞նչ կասեիր հաշվապահի պաշտոնի մասին... Դեռ այդ պաշտոնն էլ պետք է ճարել... Անկեղծ եմ ասում, Տիմակով, վշտացած եմ... Ուրիշ պատճառներ էլ կան... Դու լսեցի՞՞ր դոկտորի կանխագուշակումները: Չնայած արտաքին տեսքիդ, քո առողջությունը փայլուն չէ... Ուզում եմ ասել, որ բուժվելու ժամանակն է... Վաղուց ժամանակն է... Վերջիվերջոն, քո մեղքով չէ... Կյանքն է այդպես: Զզվելի է, զզվելի՝, զզվելի՝... Եթե քաջ լինեի, մի գնդակ կարձակեի գանգիս: Արագ է կատարվում... Ինչպես հայրդ... Մի օր զզվեց աշխարհից և մի գնդակ արձակեց գանգին... Ես նրանով հիանում եմ... Ինչո՞ւ համառել... Գերմանացիք երկար կմնան... Նրանք երբեք չեն գնա... Եվ դու, Տիմակով, օրերով, ամիսներով, տարիներով, գազանի պես պիտի պտտվես քո սենյակում և մի օր կտեսնես, որ սպիտակ թղթի վրա մի ուղիղ գիծ քաշելու խիզախություն անգամ չի մնացել մեջդ...

Նա լոեց, սպասեց իր խոսքերի ազդեցությանը: Տիմակովն աչքերը բացեց և վեր կացավ.

— Բարեկամներ,— ասաց նա,— ես մի կարևոր նորություն ունեմ ձեզ հայտնելու:

Բոլորը աչքերը շրեցին նրա վրա: Տիմակովը հոգնած ձայնով ասաց.

— Ես գնում եմ նորից լոգանք ընդունելու:

Դոկտորի կողքով անցնելիս, Վիլկերը համենայն դեպս ասաց.

— Մտածիր:

Նա նստեց ֆրանսուազի կողքին:

— Այս երեկո շատախոս չես,— ասաց Վիլկերը:— Քո ձայնը չեմ լսել:

Ֆրանսուազը շարունակեց մատը բաժակի բերանին քսել:

— Ասելիք չունեմ: Սպասում եմ:

— Արդարն... Սպասում ես, ինչպես մենք:

Հետո ձայնի երանգը փոխվեց և նայեց նրա աչքերի մեջ.

— Մի վարորդ մի անցորդի մեքենայի տակ զցեց: Նրա առաջին արարքը ո՞րը կլինի. բարձրացնում է անցորդին և փող առաջարկում: Ճի՞շտ է, թէ՞ ոչ:

Ֆրանսուազը շշարժվեց: Ի՞նչ էր ուզում ասել: Վիլկերը շարունակեց.

— Մի հարուստ մարդ մի նշանավոր նկարչի խնդրում է, որ իրեն նկարի: Նրանք անմիջապես գնի մասին են համաձայնում: Ճի՞շտ է: Լավ: Մի խանդու

ամուսին դիմում է մի գործակալի, որ իր կնոջը հետևի: Ի՞նչ է առաջարկում: Փող: Դատարանը երեք ամսվա ազատազրկման կամ մի որոշակի գումար մուծելու վճիռ է հանում: Ի՞նչ է անում ամբաստանյալը: Գումարն է մուծում: Ազատությունը, սերը, արվեստը և վերքերը գնվում են: Բաներ, որոնք ընդհանուր ոչինչ չունեն, բայց առարկայանում են և մի մեծ չափի տակ մտնում: Կշեռքի մի նժարին խառը դնում են բարեկամությունը, թշնամանքը, խարդախությունը, սերը, բարոյական և մարմնական վերքերը, իսկ մյուս նժարին դնում ես մի չեկ: Զննում ես կշեռքը: Ի՞նչ է կատարվում: Ո՞ր նժարն է իջնում: Պատասխանի՛ք...

Նա գրպանից մի չեկ հանեց, թիվը գրեց, ստորագրեց:

— Ես գիտեմ,— ասաց նա,— որ դու եղբայր ունես սանատորիայում, նա փողի կարիք ունի: Սանատորիայից դուքս գալուց հետո էլ փողի կարիք կունենա: Ես չեկը դնում եմ կշեռքի թարթին: Համաձա՞յն ես:

Ֆրանսուազը զննեց չեկը: Վիլկերը քաջալերված շարունակեց.

— Քո կարծիքով ի՞նչ պիտի անեն կին պատանդի հետ: Կառ�քախը երկու պատանդ է վերցնելու մեր միջից՝ առանց սեռերի խտրականության: Գիշերը կանցկացնես որևէ զորանցում, իսկ վաղ առավոտյան քեզ կթողնեն: Չեկը քեզ կպատկանի: Գուցե իմ առաջարկները քեզ լկտի թվան, բայց սա բանականության ձայնն է: Կնոջ հետ ի՞նչ պիտի անեն:

— Ես կմտածեմ,— ասաց Ֆրանսուազը:

— Կարող ես չեկը քեզ մոտ պահել:

— Դեռ ոչ, ես կմտածեմ:

Այդ պահին Տիմակովը ներխուժեց սենյակ: Նրա ոտքերը թաց էին:

— Երկու հանձարեղ միտք ծնվեց զլխումս,— ասաց նա:— Վիկտոր, Վիլկեր, օգնեք ինձ...

Տիմակովը նրանց տարավ նախասենյակ:

— Դաշնամուրը տեղափոխում ենք:

— Ինչո՞ւ:

— Գաղտնիք է: Օգնեք ինձ:

Նրանք դաշնամուրը հրեցին ճաշասենյակ:

— Բրիժիտ, նստիր դաշնամուրի մոտ:

Բրիժիտն անսաց:

— Հիանալի է, հիանալի: Դոկտոր, միջանցքի դուռը չե՞ք բացի:

Վերջինս վարանեց, հետո բացեց դուռը:

— Իսկ հիմա լոռություն: Բրիժիտը Բեթհովենի սոնատը կնվազի մեզ համար, Կառլախին գերմանական կոմպոզիտորով կկակղեցնենք... Լոռությո՞ւն...

Բրիժիտի մատները սահեցին ստեղների վրայով: Առաջին հնչյունները միաձույլ արձակվեցին դաշնամուրից... Երաժշտությունը չեզոքացրեց կոքերը: Կիսախավարի մեջ թաղված ճաշասենյակում Բեթհովենը տիրեց: Միայն Տիմակովն էր նայում կիսաբաց դռանը: Կառլախը չերևաց:

— Մեր հյուրը գերմանական երաժշտություն չի սիրում,— զոչեց Տիմակովը:

Բոլորը նայեցին կիսաբաց դռանը. մարդ չկար: Տիմակովն իջեցրեց ձայնը:

— Երաժշտություն չի սիրում, բայց...

Նրա հայացքը կանգ առավ յուրաքանչյուրի վրա.

— Բայց նա անպայման սիրում է կանանց:

Տիմակովը սիզար վառեց, հենվեց դաշնամուրին և մի մատով մի տարածված եղանակ նվագեց: Վերջապէս Վիկտորը արձագանքեց.

— Կին որքան ուզես կճարենք,— ասաց նա:— Ես կարող եմ նրան հասցեներ տալ:

— Իհարկե՛, իհարկե՛,— անսպասելիորեն ասաց խոհերի մեջ քաղված Վիկերը:
Վիկտորը շարունակեց.

— Բոլոր ունետր ամուրիները Բերնարդենի հեռախոսն ունեն: Ամենագեղեցիկ աղջիկները նրա մոտ են: Ճիշտ է, մի քիչ թանկ է, բայց...

— Մենք կվճարենք,— ասաց Պիեռը:

Տիմակովը փշեց սիզարի վրա, ծխախոտը ճթճթաց.

— Մենք չենք կարող Կուրտին միջնորդի մոտ ուղարկել...

— Բայց Բերնարդենը միջնորդ չէ,— առարկեց Վիկտորը:— Նա քաղաքի բոլոր նշանավոր մարդկանց գիտե...

— Նշանավոր մարդիկ նրան գիտեն,— ասաց Տիմակովը,— և գիտեն, թե ինչի համար... Հը՞մ... Բայց հարցը այդ չէ... Մենք շեղվում ենք: Մենք չենք կարող Կառլախին որևէ տեղ ուղարկել: Լուրջ մտածենք: Մեր ձեռքի տակ մեկ ժամ կա: Վիկե՛ր, բացատրիր նրանց իրավիճակը:

Վիկերը շփոթված էր.

— Կացությանը շատ փափուկ է...— ասաց նա:— Ես շատ լավ հասկացա...
Այսպէս... Կառլախին առաջին հայացքից անասուն է: Համաձա՞յն եք: Անասուն է, և դեռ ավելին, սադի՞ստ: Մտնում է տունդ և սառնասրտորեն պատանդներ է վերցնում: Դեռ ավելին, պահանջում է մարդկանցից, որ իրենք իրենց միջից ընտրեն... Հը՞մ... Եվ հանկարծ, թիթեռների հավաքածուն տեսնելով, զեղումներ է ունենում: Համարյա

անհավատալի բան է... Համաձա՞յն եք... Թիթեռների շնորհիվ երկու ժամ մտածելու հնարավորություն ենք ձեռք բերում... Հը՞մ... Երկարաձգումից ներում մի քայլ է:

— Մի կնոջ քայլ,— ձշոեց Տիմակովը:

Վիլկերը ավելի վստահ դարձավ.

— Այո... Կինը թիթեռի պես մի բան է: Հավաքածուի մոտ եղած կինը նրան դուր կգա...

Նա լոեց: Մի ճնշող լռություն տիրեց:

— Իսկ ո՞ւր է այդ կինը,— հարցրեց Վիկտորը:

Ոչ ոք չպատասխանեց: Բրիժիտը նայեց Ֆրանսուազին: Տիմակովը մատներով տկտկացրեց դաշնամուրի վրա:

— Ես շատ լավ հասկացա, — ասաց Պիեռը: — Ընդամենը երկու կին կա այստեղ: Նրանցից մեկը պիտի պառկի գերմանացու հետ: Հավանություն չեմ տալիս այդ գաղափարին:

— Ես Էլ,— ասաց Վիկտորը, — մի ուրիշ բան գտնենք:

Վիլկերը ձեռքերը բարձրացրեց երկինք:

— Խոհեմ լինենք, — ասաց նա: — Մենք ամենափոքր առիթը պիտի օգտագործենք, ուրիշ ելք չունենք: Եթե Վիկտորը թիթեռներ չունենար, մենք հիմա հինգ հոգի կլինեինք: Մտածե՛ք... Տրամաբանող եղե՛ք... Դեռ հայտնի չէ, Կառլախը կպառկի՞ նրանցից մեկի հետ թե՛ ոչ... Դա պարզապես խայծ է:

Տիմակովը խալաթը վրա բերեց և ասաց.

— Պե՛տք է որ նա պառկի: Իհարկե, կինը կդիմադրի, բայց կպառկի: Միջանցքում բազմոց կա: Ես լուրջ եմ ասում: Ամենամեծ մտերմությունը բարձի վրա է լինում:

— Բայց վերջիվերջոն,— գոչեց Վիկտորը,— քո կարծիքով Կառլախը մեր աշքի առջև պիտի հանվի ու հաճույքից մոմոա՞:

— Դուռը կփակենք:

— Ո՞չ, ո՞չ, դա անհեթեթ բան է:

Հետո նրա աշքերի մեջ նայեց.

— Ո՞վ կպառկի նրա հետ: Իհարկե, ոչ իմ կինը:

Նորից լռություն: Վիլկերը, որ մտածում էր, առաջարկեց.

— Մենք երբեք չենք իմանա, թե ով պառկեց Կառլախի հետ: Մենք բոլորս լողարան կզնանք: Ֆրանսուազը և Բրիժիտը կմնան այստեղ և կորոշեն: Եթե որ նրանք կկանչեն, մենք կվերադառնանք:

Ֆրանսուազը Ժպտաց.

— Վիլկերը միշտ փայլուն մտքեր է ունենում,— ասաց նա:— Բայց ես սկզբից ասում եմ, որ Կառլախի հետ չեմ պառկի:

— Դու իրավունք չունես այդպես խոսելու, — ասաց Վիլկերը:

— Ես առավել ևս չեմ պառկի Կառլախի հետ,— ասաց Բրիժիտը:

— Մի՛ շտապիր... Ես, Ֆրանսուազին եմ դիմում:

Նա պատճառաբանություններ փնտրեց:

— Մենք որոշեցինք... Հավատա ինձ, որ սրտովս չեմ: Բայց մի ուրիշ հնարավորություն չունենք, պատերազմ է... Մեր խնդիրները մի դժվարացրու... Նախ և առաջ. դու ավելի սազական ես: Բրիժիտն ամուսնացած է... Ամուսինն այստեղ է... Նա փորձ քիչ ունի: Ուզում եմ ասել...

Մտքի թելը կորցրեց: Հետո փոխեց տոնը.

— Եթե Կառլախը զինվորական չիներ... Մերոնցից լիներ, կպառկեի՞ր հետը:

Ֆրանսուազի աչքերը զայրույթից փայլում էին.

— Գուցե, — շպրտեց նա:

Վիլկերը թափ առավ.

— Արի կես ժամ պատկերացրու, որ զինվոր չէ: Ավելի շուտ, համոզիր քեզ, որ պատերազմը վերջացել է, որ զինադադար է, որ մի օր մեր ազգերը կբարեկամանան: Ո՞վ զիտէ:

Սենյակը պղտորվեց Ֆրանսուազի աչքերի առջև.

— Ողջերը գուցե: Իսկ սպանվածնե՞րը: Նրանք, որ մեռնում են հիմա: Նրանք, որ երեկ մեռան, նրանք, որ երբեք զինադադարի իրավունք չեն ունենա: Նրանք գնում են լեղի բերանով, տկար, չքավարարված: Մենք վերջիվերջո կհաշտվենք այս բոլորի հետ: Դրոշներ կծածանվեն, երաժշտություն կլինի: Մենք կպարենք մեր մեռելների վրա: Երբևէ մտածե՞լ եք այդ դառը թագավորության մասին, որ արձագանքվում է մեր ոտքերի տակ: Դա այն թագավորությունն է, որտեղ երկու հաշտված երկրների իրար վրա կիտված մեռելներն են: Ես լսում եմ նրանց հեծեծանքները: Եվ ես ամաշում եմ: Պահեր են լինում, երբ ուզում եմ, որ պատերազմը հավերժորեն տևի, որպեսզի հաշտության փողերի ձայնի միջից ամուսնուս ձայնը չլսեմ. «Իսկ ե՞ս, իսկ ե՞ս...»:

Զայրույթի արցունքներ էին հոսում նրա այտերով: Վիլկերը չհամառեց: Աչքի պոչով նայեց Բրիժիտին: Բրիժիտը շփոթվեց:

— Սիրելի Բրիժիտ, մենք բոլորս գիտենք, որ դու երբեք չես դավաճանել ամուսնուդ...

Վիլտորի հայացքը փաթաթվեց Վիլկերին: Ի՞նչ էր ուզում ասել: Ընտանիքի լավագույն բարեկամն էր: Ինչպե՞ս էր կարողանում այդպիսի բաներ ասել: Վիլտորի

ձեռքերը կծկվեցին: Պետք է պաշտպանել Բրիժիտին, նա շատ զգայուն էր բառերի նկատմամբ:

— Ո՞չ — ասաց նա, — Բրիժիտն ինձ արդեն դավաճանել է: Ճի՞շտ է թե ոչ Բրիժիտ:

Բրիժիտը խուճապահար նայեց նրան:

— Պատասխանի՞ր:

Նա հայացքն իջեցրեց և հառեց ձեռքերին.

— Մի անգամ, — շշնչաց նա:

— Կյա՞նք է, կանցնի, կգնա, — ձգեց զարմացած Վիլկերը:

Արդյոք լո՞ւրջ էր ասում Բրիժիտը: Նա սկսեց հիշողությունը պրապտել... Վերջիվերջոն, դա հնարավոր է:

— Չշեղվենք մեր նյութից, — շարունակեց Վիլկերը: — Սիրելի Բրիժիտ, ժամանակը գնում է...

— Ի՞նչ պիտի անեմ, — հարցրեց Բրիժիտը:

Վիլկերը նայեց Վիկտորին: Եվ քանի որ վերջինս լուտ էր, նրա թևը մտավ և տարավ պատուհանի մոտ:

— Պետք է համոզել նրան, — ասաց նա: — Նա կողիր է: Գեղեցիկ է, դուր կգա գերմանացուն: Ես գիտեմ, դու հիմա վառվում ես, բայց զգացմունքների տեղը չէ: Դու խելացի ես: Դա քո շահն է և, իհարկե, նաև մեր շահը: Դու լսեցիր Ֆրանսուազի պատասխանը: Եթե նրան ուղարկենք Կառւբախի մոտ, ապա վերջինս երկու պատանդ վերցնելու փոխարեն մեզ բոլորիս կգնդակահարի: Բրիժիտը մեղմ է...

Մի կծու ժպիտ սահեց Վիկտորի շրթունքներով, բայց նա ոչինչ չասաց:

— Չափազանցնելու կարիք չկա, — շարունակեց Վիլկերը: — Դատարկ բաների համար չարժե գլուխ կորցնել: Օրական հիսուն հազար կին դավաճանում են իրենց ամուսիններին... Հապա հիշիր. դու առնվազն տասներկու ամուսնացած կնոջ հետ պառկած կլինես: Եվ հետո, Բրիժիտը Կառլախի հետ չի պառկի: Նա իրեն կզոհի... Մի խոսքով հիմարություն մի անի: Մի ուրիշ բան էլ ասեմ. դու Բրիժիտին համոզիր, ես ձեր պարտքը կմոռանամ: Մի առարկիր... Ես բավական հարուստ եմ, որպեսզի այս երկու տարվա պարտքը մոռանամ: Վիկտոր՝ նայի՞ր աչքերիս: Մի՞թե ես ձեր երկուսի բարեկամը չեմ: Եթե այս գրեաբերությունը պահանջում եմ, ուրեմն դու պիտի համոզված լինես, որ լավն ու վատը կշռել եմ: Ես քեզ հենց այնպես չեմ ասում:

Վիկտորը խոր շունչ քաշեց և գնաց տեղը նստեց.

— Բրիժիտը կարող է գործել այնպես, ինչպես ինքը կուզի, — վերջապես ասաց նա:

Վիլկերը թեքվեց և Բրիժիտի ականջին շշնջաց.

— Սիրելի Բրիժիտ, մեր վիճակը քեզնից է կախված... Մենք հույս ունենք, որ դու անհրաժեշտ բառեր կգտնես... Կառլախն անասուն չէ... Բավական է միայն նրա թույլ տեղը գտնել և ասել, որ մեզ հանգիստ թողնի:

Բրիժիտը, աչքերը կիսախոտի, ճիզ գործադրելով լսում էր.

— Իսկ եթե նա չուզենա ինձ հետ պառկել:

Վիլկերը գլուխը շարժեց.

— Դու կին ես... Ես չպիտի սովորեցնեմ քեզ: Դու գիտես ինչպես են հրապուրում տղամարդուն: Դա հե՛շտ է... Հե՛շտ: Դու գեղեցիկ ես, դու ցանկալի ես... Բավական է միայն մատդ շարժես... Ակսիր հետը շաղակրատել, հարցեր տուր թիթեռների մասին, հետո...

Նա ձայնը իջեցրեց.

— Դու ոչինչ չես վտանգում, դու արդեն հղի ես... Հը՞մ... Խոսիր հետք Վիկտորի մասին, իմ մասին... Ասա, որ մենք պարկեշտ մարդիկ ենք, որ քաղաքականությամբ չենք զբաղվում...

Բրիժիտը վեր կացավ, մի քայլ արեց: Նայեց իր հյուրերին, շրթունքները սեղմեց, ամուսնու հայացքը փնտրեց, բայց այդ հայացքը դատարկ էր: Ուզեց նախապես պատրաստած բառերն ասել, բայց նրա շրթունքներն այրող բառերը լեզվից պոկ չեկան: Դուն բռնակը պտտեց և շպրտեց որպես մարտահրավեր.

— Բերնարդենի հասցեն երբվանի[՝] գիտես:

Առանց սպասելու ամուսնու պատասխանին, միջանցքի դուռը ետևից փակեց:

Վիկտորը երկար ժամանակ վիրավորի պես մնաց անշարժ: Նրա ուղեղը հրաժարվում էր աշքերն այրող պատկերներն արձանագրել. իր կինը Կառլախի հետ: Հետո, կամացկամաց, արյունը սկսեց ետ գալ. «Ես կսպանեմ Կառլախին», — մտածեց նա, բայց մնաց նստած: Լսողությունը լարեց, աշխատելով կասկածելի աղմուկ լսել. հառաջանք.... կահույքի ճռճող... «Ծիծաղելի է, նա հենց նոր մտավ»: Ինչպես[՝] սպիտի ձեռնարկի: Անմիջապես կհանվի[՝]: Ի՞նչ է հագել շրջազգեստի տակ: Նա այլս չէր հիշում... Հա՛, մի փոքրիկ վարտիք և մի սպիտակ կրծկալ... Աշխատեց այդ մանրութները մի կողմ վանել և անմիջապես Բրիժիտին պատկերացրեց Կառլախի ծանրության տակ ճգմված: Գուցե Կառլախն ուրիշ բան է սիրում... Տեղնուտեղը մեկ ուրիշ տեսարան պատկերացրեց և նրա սիրտը կանգ առավ: Գերմանացուն պատկերացրեց բազմոցի վրա՝ ձեռքերը մեջքին տարածած, իսկ Բրիժիտը...

Վիկտորը կծկված կոկորդով, դարձավ իր հյուրերին: Վերջիններս լուռ էին:

— Խոստովանի՛ թ, Վիկեր, որ պառկել ես Բրիժիտի հետ:

Վիկերը, որ սպասում էր Վիկտորի խոսքերին, պատասխանեց.

— Երբե՛ք, նույնիսկ չեմ մտածել դրա մասին:

— Իսկ դո՞ւ, Տիմակով:

— Ո՛չ, ո՛չ...

— Իսկ դո՞ւ, դոկտոր... Դու քժիշկ ես... Դու առիթ ունեցած կլինես...

Դոկտորը գլուխը տնկեց.

— Ո՛չ, Վիկտոր, ո՛չ, ո՛չ: Ես Բրիժիտին իմ աղջկա տեղն եմ դնում:

Վիկտորը նայեց Պիեռին և որոշեց նրան չհարցնել: Հետո նայեց Ֆրանսուազին.

— Այնքան էլ գեղեցիկ չէր արածդ... Բրիժիտն ամուսնացած է...

Ֆրանսուազը շշարժվեց: Վիկտորը տաքացավ.

— Միայն դու չես այրիացել պատերազմից: Չինի՞ թե ուզում ես ինձ համոզել, որ երկու տարի է ոչ մի տղամարդու չես հանդիպել: Չի՞ կարող պատահել... Ուրեմն ինչ կարիք կար... Բրիժիտն ամուսնացած է, ես այստեղ եմ, իմ բարեկամների հետ... Իսկ դու ազատ ես... Դու կարող էիր նրա փոխարեն գնալ... Դու էլ նրա պես գեղեցիկ ես... Դու ավելի չաղ ես... Գերմանացիք սիրում են գեր կանանց... Քո զիստերը պիտի որ ավելի հաստ լինեն... Բաց արա՝ տեսնենք քո զիստերը...

Ատամները սեղմած հևում էր: Ֆրանսուազը շշարժվեց: Իսկ լսե՞ց: Վիկտորը դարձավ մյուսներին.

— Ես ուզում եմ տեսնել նրա զիստերը...

Մի ճնշող լրություն տիրեց, հետո Վիկտորը ձեռ քաշեց Ֆրանսուազից և դարձավ Վիլկերին.

— Բոլորը զիտեն, որ դու դավաճանում ես քո կնոջը:

Վիլկերը որոշել էր լուս մնալ: Ինքն էլ, եթե Վիկտորի տեղը լիներ, նույնը պիտի աներ: Քրտինքի խոշոր կաթիլներ էին ծածկել Վիկտորի ձակատը.

— Քո կինը հրեշտակ է, իսկ դու վաղուց դավաճանում ես նրան: Չե՞ս ամաչում: Հապա մի քեզ նայիր, քավթառ ես դու, բայց ջահել աղջիկների ետևից ես վազում... Բա չե՞ս ամաչում...

Նա կծու խոսքեր փնտրեց, բայց բառերը կորցրել էին ձկունությունը և նպատակին չին հասնում:

— Դու կարծում ես, որ փող ունես, ուրեմն քեզ ամեն ինչ կարելի՞ է... Աղջիկները փողերիդ համար են պառկում քեզ հետ: Ուրիշ ի՞նչ կարող ես նրանց տալ: Դու ծեր ես, բայց փող ունես...

Նա խրվում էր չարախոսությունների մեջ: Լոեց, հազար և կպավ Տիմակովից.

— Խալաթդ փակիր... Մեզ գրգռելու հոգ մի տար... Մենք տղաներ չենք սիրում: Եվ չկարծես, թե ինձ հետ մի բան կստացվի...

Ինչո՞ւ էր Տիմակովին արվամոլ անվանում: Չզիտեր: Նրան թվում էր, թե ինքը չի խոսում: Գիտեր, որ Տիմակովը միայն կանանց է սիրում, բայց լեզուն այլս իր մտքերը չեր արտահայտում: Լոռության մեջ միայն իր սեփական ձայնն էր լսում.

— Դու դեռ ջահել ես Տիմակով: Ժամանակն է, որ խելքի զաս: Ինչպե՞ս ես կարողանում տղամարդու հետ սեր անել:

Տիմակովը չպատասխանեց: Չեր ուզում Վիկտորին ավելի գրգռել: Վիկտորի ակնարկները զվարճացնում էին նրան:

— Դե խոստովանիր, Տիմակով, որ դու կեղտոտ պեզէ ես:

Տիմակովը չպատասխանեց: Վիկտորը կպավ դոկտորից.

— Դոկտոր, զլուխս ցավում է: Հանվե՛ք: Դու միայն այս բառը զիտես. հանվե՛ք: Քանի՞ կին ես դատարկ տեղը մերկացրել: Ի դեպ, անցյալ տարվա գեղեցիկ բուժքույրը ի՞նչ եղավ: Նա, կարծեմ, նույնիսկ քո կնոջը հետաքրքրեց: Տեսնո՞ւմ ես... Ես շատ բան զիտեմ... Եվ դեռ բոլորը չեմ ասում...

Մի ջղային ծիծաղ ցնցեց նրան.

— Հիշո՞ւմ ես անցյալ տարվա Կաղանդին: Դու չեր ուզում տնից դուրս գալ: Ուզում էիր Նոր Տարին ընտանիքում տոնել... Քո կնոջ և բուժքոջ հետ: Եթե քո հաճախորդները իմանային, թե ի՞նչ է կատարվել... Այնպիսի բաներ էին ասում...

Դոկտորը խոր շունչ քաշեց և շրջվեց: Վիկտորը լրեց: Նա մի բաժակ գինի լցրեց ու կամաց խմեց:

— Իսկ ե՞ս,— լրջորեն ասաց Պիեռը,— դու ինձ մոռացար:

Վիկտորը բաժակը տեղը դրեց.

— Դու լավ կանես, որ ռեխտ փակես, սեռական կյանք չես ունեցել, բայց վեներական հիվանդությամբ ես վարակվել:

Զգաց, որ իր ասածները ոչ մի միտք չունեն, բայց ավելի վատ: Դուրս եկավ ճաշասրահից, որ զլուխը ծորակի տակ պահի: Այլս չեր ուզում Բրիժիտի մասին մտածել: Ծորակը բացելուց առաջ վերադարձավ ճաշասենյակ, որպեսզի տեսնի, թե բարեկամները իր վրա չեն ծիծաղում: Ոչ ոք տեղից չեր շարժվել: Հանգստացած մի անձեռոցիկ շպրտեց սեղանին.

— Եթե Կառլախը անձեռոցիկ ուզի...

Թողեց, որ սառը ջուրը հոսի զլխին:

— Դեռ չի վերադարձե՞լ:

Միջանցքից ոչ մի ձայն չեր գալիս: Վիկտորը նոր պատրվակներ փնտրեց, որպեսզի բարեկամների վրա հարձակվի: Վիկերը գուշակեց նրա ցանկությունը և նրան տարավ պատուհանի մոտ.

— Վերջացրի՞ ի հիմարություններդ: Եթե ես կին լինեի, Բրիժիտի պես կվարվեի: Նա վստահ է, որ իր կաշին կփրկի: Մենք ընդամենը վեց հոգով կմնանք: Մեր

հնարավորությունները նվազում են: Կառլախը քեզ էլ կինայի, դա հաստատ է, ուրեմն մի քիչ խոհեմ եղիք... Մե՛նք ենք վտանգում մեր կյանքը...

Խոսելու ընթացքում նրա զլխում մի դիվական միտք ծագեց. դարձավ մյուսներին և ասաց.

— Ես մի տասը հոգու զանգ տամ ու կանչեմ այստեղ: Գերմանացին երկու պատանդ է ուզում: Նա այդ երկուսին ամբողջ խմբից կընտրի:

Պիեռը վեր կացավ.

— Խելագարվե՞լ ես, ինչ է:

— Որքան շատ լինենք, այնքան դուրս պրծնելու մեր հնարավորությունները կմեծանան: Ես մի քան հոգու զանգ կտամ:

— Գերմանացիք չեն թողնի, որ տանը մոտենան,— ասաց Տիմակովը:

— Ես Կառլախին կասեմ, որ թողնի: Ամենից առաջ ես կզանգեմ...

— Ի՞նչ ես ասելու նրանց:

Վիլկերը չպատասխանեց: Նա մի համար հավաքեց և հազար.

— Ալո, Բերժ: Վիլկերն է: Այս ժամին պառկե՞լ ես: Ես Մանսեի մոտ եմ: Կնոջ տարեղարձն է: Չես ուզո՞ւմ մեզ միանալ:

— ...

— Շամպայն կա, սփզարեթներ, երաժշտություն: Գալի՞ս ես:

— ...

— Բնավ, դու մեզ չես խանգարի: Ընդհակառակը: Թող խենթերը շատանան...
Հեծանիվով արի: Աշխարհի ծայրին չէ: Ես կրկնում եմ, որ նախապատերազմյան
շամպայն կա: Մի տասը շիշ: Եվ հետո քո բոլոր բարեկամներին կտեսնես: Գալի՞ս ես:

— ...

— Տիմակովն էլ այստեղ է, լավ տրամադրության մեջ է: Դոկտոր Քարտը,
գեղեցկուիհի Ֆրանսուազը: Մենք մի քիչ հարբած ենք: Գալի՞ս ես:

— ...

— Ավելի վատ քեզ համար:

Լսափողը կախեց, նայեց ծոցատետրին: Մի նոր համար հավաքեց և նկատեց,
որ Պիեռն անջատել է հեռախոսը: Ուսերը թոթվեց, սկսեց ետ ու առաջ քայլել:

— Ի՞նչ է անում այնտեղ,— հարցրեց Վիկտորը, նայելով միջանցքի դռանը:

Դոկտորը Վիկտորի խոսքերը չեր մարսել: Սառը նայեց նրան՝ պատասխանեց.

— Դու շատ լավ գիտես, թե ինչ է անում:

Զարմացավ, իր մեջ այդքան ատելություն գտնելով: Տարիներ էր ապրել, առանց
զայրույթի ամենափոքր նշան իսկ ցույց տալու: Կարծում էր, թե չար զգացմունքներից
հեռու էր: Նա ավելացրեց.

— Ուզում ես, որ նկարե՞մ:

Նրա ներսում կարծես թե մի շղթա էր հյուսվում. անխղճությունը,
հիմարությունը, զայրույթը, վախը հյուսվում էին իրար մեջ:

Վիկտորը որտեղի՞ց է իմացել, որ ինքը դարպասում է իր բուժքրոջը: Եվ ինչո՞ւ
երբեք չի խոսել դրա մասին, թեկուզ կատակով: Վիկտորը հետևում էր դոկտորին.

— Մի սրան լսե՞ք,— ասաց նա:— Նա ուզում է ինձ ավելի ստորացնել: Կարծես թե Բրիժիտին ես եմ առաջարկել Կառլախի մոտ գնալ:

Դոկտորը չշարունակեց: Հանկարծ մտածեց, որ իր վիճակը Բրիժիտից կարող է կախված լինել: Նա փափկեց.

— Ես չեմ ուզում քեզ ստորացնել Վիկտոր, բայց ի սեր աստծո, հանգիստ մնա... Դանակը ոսկորին է հասել:

Նա մի կտոր խոզապուխտ կտրեց և կատաղորեն ծամեց: Վիկտորի շրջունքները թրջվեցին.

— Ինձ համար էլ է դանակը ոսկորին հասել... Դուք կարծում եք, որ հե՞շտ է:

— Աը՛ս... Ահա նա...

Իսկապես, դուռը բացվեց ու հայտնվեց Բրիժիտը: Վիկտորն անմիջապես հայացքով կերավ նրան: Կասկածելի հետքեր փնտրեց: Մազերը խառնված չէին: Շրջազգեստի վրա ծալքեր չկան: Բրիժիտը, բավականին անբռնազբուխիկ, եկավ առաջ: Անտարբեր հայացքով նայեց հյուրերին, հետո դաշնամուրի աթոռին նստեց և մեջքը արեց նրանց: Նա մի անտարբեր ձայնով ասաց.

— Ոչինչ չի լինի անել: Կառլախին ավելի համառորեն է պահանջում երկու պատանդներին...

Նա աթոռի հետ շրջվեց ու ավելացրեց.

— Կես ժամ է մնացել ընտրելու համար:

Սառը քրտինքը պատեց Վիկտորի մարմինը: Վիկտորը ցնծաց.

— Ես ձեզ ասում էի: Մեր զոհաբերությունը ոչինչ չտվեց:

Տիմակովը, որ մնացել էր դաշնամուրին հենված, խալաթը վրա բերեց.

— Ոչ— ասաց նա:— Տվեց...

Նրանք զարմացած իրար նայեցին: Տիմակովն ավելացրեց.

— Բրիժիտը քաջությամբ մտավ: Քանի որ այդ միտքն իմն էր, ես հրապարակավ խոստովանում եմ իմ հանցանքը: Ես պատանդ եմ դառնում:

Նա վեհանձնորեն ուղղվեց դեպի լողասրահ:

— Անկեղծ ասած, ես չի կարծում, որ Տիմակովն այդպիսի քայլի ընդունակ է,— բացականչեց Վիկերը:— Մեզ մնում է միայն երկրորդ պատանդը ընտրել:

Նա որոշեց Ֆրանսուազին համոզել: Նստեց նրա կողքին.

— Սիրելի Ֆրանսուազ...

Նրա խոսելու հետ մի մեծ տաղտուկ պատեց Ֆրանսուազին: Մանկության հուշերը հորդեցին զլխում: Իրեն տեսավ դասարանում՝ պատմության դասատուին լսելիս: Նա բարձրահասակ էր, նուրբ, մաքուր սափրված: Հիշեց, որ անուշահոտությամբ էր օծվում: Մինչև հիմա էլ վարսավիրանոցի մոտով անցնելիս, այդ սիրտ խառնող հոտն էր առնում: Տամսինք տարեկան՝ կուսանոցի պանսիոնատում էր և սիրահարված էր Սարենին: Այդ ժամանակ ինքը շիկահեր էր, այտերին փոսիկներ կային և փողփողուն գույներով շրջազգեստ էր հագնում: Այսինքն՝ ամբողջ դասարանն էր սիրահարված Սարենին: Նա բակալավրի քննություններին էր պատրաստվում... Ավելի ուշ, առաջին անգամ, իր աչքերի մեջ նայող տղային սիրահարվեց: Հետո հանդիպեց Լյուքին... Այս հիշողությունից խանդաղատանքի մի ալիք տարածվեց նրա սրտում, ամեն ինչ խավարեց աչքերի առջև: Լյուքը մեռած էր: Մեռած և թաղված...

— Համաձայն եմ, համաձայն եմ, ես պատանդ կգնամ,— ասաց նա:— Ես պատանդ կգնամ:

Վիկերը շունչ քաշեց, ուզեց մի բան էլ ավելացնել:

— Խնդրում եմ, մի խոսեք: Ես կգնամ...

Վիկտորը կնոջը նշան արեց, որ իր հետևից հյուրասենյակ գա: Բրիժիտը վարանեց, հետո վեր կացավ:

— Լսում եմ քեզ,— ասաց Վիկտորը:

Նրա նյարդերը մաշկի տակ այրվում էին: Կատաղությունից շնչահեղձ էր լինում: Բրիժիտը հանգիստ պատասխանեց.

— Ես պատմելու բան չունեմ:

— Բրիժիտ, ես այլևս չեմ կարող...

Նրան թվաց, թե այլևս չի կարող խոսել, եղունգները խրեց կնոջ ձեռքերի մեջ:

— Վիկտոր, ցավեցնում ես...

Նա կամաց էր խոսում, անկեղծ: Վիկտորը զզաց, որ իր եղունգները խորն են գնացել, որ ցավեցնում է: Առավել ես...

— Ուրեմն այդքա՞նը:

— Վիկտոր, ոչինչ չի՝ եղել...

Զեռքը մտքից ավելի արագ հարվածեց կնոջ այտին: Առաջին անգամն էր ապտակում նրան: Բրիժիտը շշմած էր: Տեղնուտեղը մի մեծ խղճահարություն պատեց Վիկտորին: Ամուր զրկեց կնոջը և համբույրներով ծածկեց նրան:

— Սիրելի՝ ս, սիրելի՝ ս... սարսափելի է.... Ես չգիտեի, որ այսքան սիրում եմ քեզ... Բայց ձշմարտությունը ինձ պիտի ասես, հասկանո՞ւմ ես, անորոշությունը... ձշմարտությունը պիտի ասես ինձ... Ես գիտեմ, ես մեղավոր եմ, բայց դու պիտի դիմադրեիր... Հասկանո՞ւմ ես...

Բառերը դժվարությամբ էին դուրս գալիս նրա կոկորդից: Համբուրում էր կնոջ վիզը, աչքերը, բերանը: Չեր զգում, թե ինչ է կատարվում իր հետ: Ուզում էր ծեծել, գորովանքի մեջ խեղդել, բաժանվել, հեռավոր ճամփորդության գնալ հետը: Բրիժիտը հնազանդորեն թողնում էր, որ Վիկտորն ուզածն անի: Վերջապես նա հանգստացավ և հանկարծակի ասաց.

— Երկուսով էլ պատանդ գնանք:

— Լսեցի՞ք:

Նրանք ականջ դրեցին: Տագնապի ազդանշան էր:

— Ոմբակոծություն է,— ասաց դոկտորը:— Պետք է ապաստարան գնալ:

— Ամենամոտիկ ապաստարանը հարևան փողոցում է: Պետք է Կառլախին հայտնել:

Այժմ բոլոր շակները ոռնում էին: Առաջին ոռմբերը քաղաքի վրա ընկան: Կառլախը միշանցքի դուռը բացեց: Նա հանգիստ էր, անբռնազբոսիկ: Խոշորացույցը շարունակ ձեռքին էր:

— Առանց խենթությունների,— ասաց նա սուր ձայնով:— Պա՞րզ է: Ոչ ոք դուրս չգա բնակարանից: Ցտեսություն:

Նա դուռը ծածկեց: Դոկտորը ծայր աստիճան հուզված դիմեց Բրիժիտին.

— Բրիժիտ, մի բան ասա այդ անասունին: Մենք չենք կարող այստեղ մնալ:

— Ինչո՞ւ ես Բրիժիտին դիմում,— հարցրեց Վիկտորը:

Դոկտորն անհամբեր էր.

— Զգիտեմ, Բրիժիտը կամ ֆրանսուազը:— Բրիժիտն իրավունք ունի ազատվելու:

Վիկտորն ուսերը թոթվեց.

— Տիմակովն ո՞ւ է:

Մի ոռոմբ սուլեց նրանց գլխավերևում: Բոլորն ընկան հատակին: Ոռոմբը շատ մոտիկ պայթեց:

— Այնքան էլ հեռու չընկավ,— ասաց Վիկերը վախեցած ձայնով:

Գերմանացիք հակահարված էին տալիս: Տասը րոպե շարունակ երկնքում սոսկալի դղրդոց էր: Հակաօդային հրանոթները անդադար կրակում էին: Վիկերը գլուխը ձեռքերի մեջ առած, ոռոմբերի սուլոցով անկման տեղն էր որոշում: Նա լսում էր, իսկ կողքին դոկտորը շնչահեղձ էր լինում: Զանկարծ, ոռոմբի մի ծակող սուլոց օդը ձեռքեց. «Վերջ, մեր գլխին է գալիս»: Նա աչքերը փակեց, ձեռքերը կատաղորեն քսեց գետնին, կարծես ուզում էր սարասփեցնող մտքերը հեռու վանել: Ոռոմբը հարևան փողոցում պայթեց, բայց պայթյունի ալիքը ապակիները փշրեց: Հետո լուսթյուն տիրեց.

— Քեզ բան չի դիպե՞լ, Վիկեր:

Աչքերը բացեց և բոլորին ոտքի վրա տեսնելով, զարմացավ:

— Վեր եմ կենում,— ասաց նա:

Մկանները չին հնազանդվում նրան: Վիկտորը կռացավ, որ բարձրացնի:

— Թող, — ասաց նա: — Վեր եմ կենում:

Մկանները վերջապես բացվեցին և երկու րոպե հետո, նա ոտքի վրա էր: Կարծես ծերացած լիներ: Կնճիռները խորացել էին նրա դեմքին: Նա ընկավ մի աթոռի վրա, թևերը շարժեց, համոզվելու, որ վիրավորված չէ: Բրիժիտը ապակու կտորներն էր ավլում և հավաքում մի անկյունում: Դոկտորը բաճկոնի վրայի փոշին էր թափ տալիս:

— Ես դեռ ողջ եմ:

Տիմակովը հայտնվեց: Նա ձեռքերի վրա Վիլկերի շունն էր բերում: Բերեց, դրեց հատակին, տիրոջ մոտ: Շան փորի վրա սոսկալի արնածոր մի վերք կար: Լեզուն կախ գցած, հոգեվարքի մեջ էր: Վիլկերը վեր թռավ.

— Ի՞նչ է պատահել:

— Պատուհանի մոտ էր: Ապակու կտոր է դիպել: Թողնում եմ ձեզ:

Տիմակովը վերադարձավ լողասրահ: Բոլորը կռացել էին շան վրա: Արյունը ցայտում էր վերքից և տարածվում հատակին: Վիլկորը վատ զգալով, Բրիժիտին տարավ մի կողմ: Պատռված փորոտիքով կենդանու պատկերը ուրիշ տեսարաններ էր հիշեցնում: Շան արյունը մարդու արյան պէս կարմիր էր, իսկ փորոտիքը, կարծես մարդու փորոտիք լիներ:

— Ո՛չ, ո՛չ, մենք պատանդ չենք գնա, — ասաց նա:

Նա տաքացավ.

— Եթե նույնիսկ պառկել ես Կառլախի հետ... Ես քեզ կներեմ... Ի՞նչ փույթ: Կյանքը մեր առջևում է... Ես կմոռանամ...

Նա կնոջը ամուր զրկեց:

— Չի՝ կարելի այստեղ թողնել, — ասաց Ֆրանսուազը՝ շանը ցույց տալով:

Վիլկերը փորձեց առարկել.

— Բայց նա սատկած չէ:

— Պե՛տք է հեռացնել:

Ֆրանսուազի նյարդերը ծայր աստիճան լարված էին: Նա քիչ էր մնում փսխեր:

— Դոկտոր, հեռացրե՞ք...

— Խե՞նձ Քրեյզի, — ողբաց Վիլկերը:

Դոկտորը իրեն ստիպելով շունը վերցրեց և տարավ խոհանոց:

— Պետք է արյունը մաքրել, — համառեց Ֆրանսուազը:

Բրիժիտը գնաց թաց շոր բերելու: Ֆրանսուազը կռացավ և Վիլկերի ականջին շշացաց.

— Ես մտադրությունս փոխեցի: Պետք է ուրիշ պատանդ գտնել:

Վիլկերն ուժասպառ աչքերը փակեց:

— Ես քեզ առաջվա պես սիրում եմ Բրիժիտ:

Վիկտորը զարմացած գլուխը բարձրացրեց: Պիեռն էր: Բրիժիտը շրջվեց նրա կողմը:

— Ես քեզ միշտ սիրել եմ, բայց դու գերադասեցիր Վիկտորի հետ ամուսնանալ...

Նա խոսում էր հանգիստ, առանց ձայնը բարձրացնելու, կարծես միայն Բրիժիտի հետ լիներ: Վիկտորը կարծեց, թե քնած է և երազում է խոսում: Դեմքի վրա ոչ մի մկան չէր շարժվում:

— Դու հիշո՞ւմ ես մեր առաջին ժամադրությունը:

Մի տխուր ժպիտ հայտնվեց նրա շրթունքներին: Վիկտորն ուզում էր միջամտել, բայց Ֆրանսուազը նշան արեց, որ լոի: Պիեռը շարունակեց.

— Ես յուրաքանչյուր մանրուք հիշում եմ: Դու սպիտակ շապիկ էիր հագել և շագանակագույն շրջազգեստ, իսկ պարանոցիդ՝ ծխագույն ժապավեն կար... Երեկվա պես հիշում եմ... Նաև արևային ակնոց էիր դրել: Արևոտ օր էր, բայց դու ուզում էիր, որ կինո գնայինք: Հիշո՞ւմ ես:

Պատասխան չկար: Պիեռը ավելի հանգիստ խոսեց.

— Ես գիտեմ, որ դու ուշադիր լսում ես: Ես գիտեմ նաև, որ Վիկտորը կողքիդ է: Ես քեզ միշտ սիրել եմ Բրիժիտ: Այժմ ավելի, քան երբեք: Եթե չկուրանայի, կամուսնանայի քեզ հետ: Ես պետք է քեզ ասեի այդ մասին: Այժմ ես թեթևացած եմ...

Մի ձնշող լրություն տիրեց: Վիլկերը հանկարծ, կարծես վերջին ճիզով, վեր կացավ և ասաց.

— Բարեկամնե՞րս, բարեկամնե՞րս, ինսայե՞ք ինձ: Ես այլս քաջություն չունեմ պայքարելու: Ինձ մի քանի տարվա կյանք է մնում, թողեք հանգիստ ապրեմ: Հավատացնում եմ ձեզ, որ հանգստի և ապավենի իրավունք ունեմ, առանց դրա կյանքը լիակատար չի լինի: Ես տառապել եմ երիտասարդ հասակում, ես պայքարել եմ: Թողեք, որ իմ կյանքը իր բնական ընթացքով գնա: Ես պրատում եմ իմ հուշերը և ոչ մի բիծ չեմ տեսնում: Ես իմ միջոցների չափով օգնել եմ բոլորին:

Նա շունչ առավ և շարունակեց.

— Մի օր իրերս գրավ դրեցի, որ ընկերոջս օգնեմ: Նա երբեք չիմացավ այդ մասին: Մի ուրիշ օր էլ մի այլ բարեկամի պարտքերը վճարեցի: Հինգ տարի շարունակ, ես մի որոշակի գումար եմ ուղարկել մի տղայի, որին հազիվ էի ճանաչում, որպեսզի իր ուսումը կիսատ չթողնի: Եվ լավ լսեք... Դուք ինձ տիսմարի, միամիտի տեղ կդնեք... Ավելի վատ: Ես ձեզ երբեք չեմ ասել այդ մասին. Երբ ես ամուսնացա, իմ կինը հղի էր... Ինձնից չեմ... Ուրիշից: Եվ ես գիտեի: Բայց և այնպես, ամուսնացա: Որովհետև կամ ես շատ բարի էի, կամ էլ շատ հիմար: Բարեկամնե՞րս...

Հուզմունքը խեղդում էր նրան: Նա անկեղծ էր:

— Բարեկամնե՞րս, ինձ պետք է խղճալ: Ես ձեր հոր տեղն եմ գալիս...

Նա հարբածի պես գնաց տեղը նստեց, զլուխը ետ զցեց և աչքերը փակեց...

Դոկտորն անմիջապես, առանց տեղից ելնելու, սկսեց պատառաքաղով սեղանը թակել.

— Իմ մասնավոր կյանքը ձեզ չեմ պատմի: Այն ձեզ հայտնի է: Ես պաշտում եմ իմ կնոջը: (Նա պաշտում է ինձ): Բայց դուք անծանոթ եք իմ ամենօրյա զնիաբերություններին: Ես զիշերցերեկ աշխատում եմ: Կարող եմ ձեզ ասել, որ հարյուրավոր հիվանդներ եմ բուժել, առանց մի սու պահանջելու: Ահա, թե ինչ պիտի հայտնեմ ձեզ. իրավունք ունե՞մ ես որպես պատանդ գնալու, իրավունք ունե՞մ հիվանդներին լրելու: Իհարկե, ուրիշ բժիշկներ կան, բայց իմ հիվանդները... Քանի տարի է բուժում եմ նրանց: Ես նրանց ժառանգականությունը գիտեմ, գիտեմ նրանց թույլ կողմերը, որոնք մի ուրիշ բժիշկ, գուցե, չկասկածի: Ո՛չ, ո՛չ... Առանց ինքնազովաբանման կասեմ, իմ կարիքը դեռ զգում են: Մարդկայնորեն ասած, դուք պիտի ինձ խնայեք:

Նա պատառաքաղը զցեց և նայեց բոլորի աչքերին: Վիկտորը պարտավորված զգաց խոսք առնելու.

— Բրիժիտը սպասում է երեխայի: Իմ պարտքն է նրա կողքին մնալ: Ես ոչ մեկին ո՛չ սպանել եմ, ո՛չ թալանել: Ես հանգիստ և ազնիվ կյանք եմ վարում: Ինձ և Բրիժիտին պիտի ինսայեք: Մենք տունուտեղ ունենք, երեխաներ կունենանք...

Նա դոկտորի սառը հայացքին հանդիպեց.

— Ես հերոսական արարքներ չեմ գործել, բայց կարող եմ մի գաղտնիք բացել: Իմ գրախանութի նկուղում, մի շաբաթ, դիմադրության մի մասնակից եմ պահել, որին փնտրում էին գերմանացիք:

Տիմակովը թաց մազերով, դռանը հենված, խոսակցությունն էր լսում: Վիկտորը շարունակեց.

— Ես կարող եմ դիմադրության ուրիշ մասնակիցների էլ օգուտ տալ: Նրանք իմ հասցեն գիտեն: Ես գուցե ինքս էլ միանամ դիմադրությանը...

Լոռություն տիրեց: Պիեռը վեր կացավ.

— Անջատիչը որտե՞ղ է,— հարցրեց նա:

— Դուան մոտ,— պատասխանեց Բրիժիտը:

— Տար ինձ դուան մոտ:

Բրիժիտը ձեռքը տվեց նրան: Պիեռը լույսը հանգցրեց, և սենյակը թաղվեց խավարի մեջ:

— Դուք բոլորդ ձեր բարի արարքները ցուցադրեցիք: Դուք բոլորդ արժանի եք խնայվելու: Հրահանդ հանգըռ՝ և, Վիկտոր:

Երկար լռություն տիրեց: Գուցե երկու րոպե:

— Ձեր համբերությունը արդեն հատնում է,— ասաց Պիեռը:— Մի քանի րոպե անցավ և դուք չեք կարողանում խավարը տանել:

Մի շղային ծիծառ ցնցեց նրան.

— Այժմ պատկերացրեք, որ ոչ թե տասը րոպե, այլ այս ամբողջ կյանքը խավարում պիտի ապրեք, ի՞նչ կանեիք դուք: Ես զիտեմ ձեր պատասխանը, պիտի ասեք, որ կգերադասեիք մեռնել: Դա սկզբում են ասում: Հետո կասեք՝ պետք է ընտելանալ դրան: Հենց դա պատահեց ինձ հետ: Նահատակի պես տառապեցի, որպեսզի ընտելանամ: Այժմ հանդուրժում եմ խավարը և գտել եմ կյանքի իմաստը:

Նրա ձայնը անսպասելիորեն բարձրացավ.

— Այս բոլոր զոհաբերություններից հետո ես ավելի արժանի եմ խնայվելու: Ահա ամբողջը: Կարող ես լույսը վառել, Բրիժիտ:

Բրիժիտը վառեց:

— Վիլկերն անհետացել է,— անտարբեր ձայնով հայտնեց Տիմակովը:

Իսկապես, Վիլկերն այլևս ճաշասենյակում չէր:

— Բայց, վերջիվերջո՞ւ ո՞ւր է գնացել: Ես նրան չեմ գտնում,— Վիկտորը նայեց հյուրերին.

— Հո չէր աներևութանա: Պատուհանները փակ են:

— Նորից փնտրենք:

Նրանք բոլոր սենյակները զննեցին: Նայեցին բոլոր մահճակալների տակ:

— Կտեսնեք, Կառուֆախը հիմա կզա պատանդներին վերցնելու:

— Որտե՞ղ կարող էր թաքնվել:— Վիկտորը հանկարծ անցյալ շաբաթ գնված և խոհանոցում դրված պահարանը հիշեց:

— Եկե՛ք,— ասաց նա:

Նրանք մտան խոհանոց: Հատակը թաց էր: Վիկտորը բացեց պահարանը:

— Վիլկե՛ք:

Ոչ մի պատասխան: Վիկտորն ականջը կպցրեց պահարանին.

— Այնտեղ է, ես լսում եմ նրա շնչառությունը...

— Ինչպե՞ս է տեղավորվել այնտեղ,— զարմացավ դոկտորը:— Երևի պայզել է: Բանալի չունե՞ս:

— Ընդամենը մեկ բանալի կա:

— Դուրս արի՛, Վիլկեր,— ասաց դոկտորը:— Գիտենք, որ այդտեղ ես:

Վերջապես նրանք մի խուլ ձայն լսեցին.

— Գնացե՛ք, գնացե՛ք: Մոռացե՛ք ինձ:

— Եթե դուրս չգաս, մենք ստիպված կլինենք փականը կոտրել:

— Մոռացե՛ք ինձ, մոռացե՛ք ինձ,— աղաչեց Վիլկերը:— Ես ոչ մի հնարավորություն չունեմ փրկվելու: Ես ձեզ համար մի պատանդ ճարեցի: Մյուսին էլ ձեր միջից ջոկեք: Տիմակով, ասա նրանց, որ... որ ես փրկվելու ոչ մի հնարավորություն չունեմ: Կառուախը ինձ կջոկի: Հենց որ եկավ, ես այդ զգացի: Իմ տեսքը նրան դուր չեկավ:

Վիկտորը մուրճի հարվածով փականը կոտրեց: Վիլկերը քրտնած, շնչահեղձ, աչքերը կարմրած, պայզել էր պահարանի մեջ: Նա լուս վեր կացավ, խուսափելով բարեկամներին նայել, թաշկինակը բացեց և քրտինքը մաքրեց: Նրանք ճաշասենյակ վերադարձան: Պիեռը տեղից չէր շարժվել:

— Իսկ դո՞ւ, Ֆրանսուազ, պատմելու բան չունե՞ս:

Ֆրանսուազը ոտքը ոտքին զցեց:

— Չունեմ,— ասաց նա:

— Լավ հիշիր, մի բան կգտնես:

— Ոչ, չունեմ:

— Ոչ մի զոհաբերում չե՞ս արել: Դիմադրության մասնակից չե՞ս թաքցրել: Փող չե՞ս բաշխել: Հիվանդ չե՞ս բուժել:

— Ես պատմելու բան չունեմ,— կրկնեց Ֆրանսուազը:

Պիեռն ավելացրեց.

— Այսինքն՝ ամուսնուդ ես կորցրել: Դա արդեն շատ է:

Ֆրանսուազը լուր էր: Նա վերցրեց Բրիժիտի մեկնած լիմոնադի բաժակը և դրեց սեղանին: Ո՞չ ծարավ էր, ո՞չ էլ խոսելու ցանկություն ուներ:

— Տարօրինակ գույն ունի այդ լիմոնադը,— ասաց Վիլկերը:

Դոկտորն իր բաժակը զննեց:

— Սախարինի լիմոնադ է,— պատասխանեց Բրիժիտը:

— Իսկապես, տարօրինակ գույնի ունի,— շարունակեց Վիլկերը:

Ի՞նչ էր ուզում ասել: Բրիժիտը մի կում արեց.

— Պատերազմական լիմոնադ է:

— Ծարավ չեմ,— ասաց Վիլկերը:

Նա բաժակը դրեց սեղանին: Դոկտորը հետևեց նրան: Տիմակովը խմեց իր լիմոնադը, լեզուն քսեց շրթունքներին և ասաց.

— Այժմ իմ հերթն է բարի արարքներ ցուցադրելու: Ահա . տասնհինգ տարեկան՝ անկարգության համար քոլեզից վռնդվել եմ: Քսան տարեկան՝ քիչ մնաց հարևանուհուս բռնաբարեմ: Անկեղծորեն: Իմ ամենամեծ հաճույքն էր պոկեր խաղալ և խարդախել: Ես հրաշքով պաշտպանեցի ձարտարապետական դիպլոմը:

— Դատարկ բաներ են,— ասաց Վիլկերը:

— Դա դեռ բոլորը չեն: Տարիներ շարունակ, ֆրանսուազին եմ տենչացել: Դու չգիտեի՞ր: Շարունակում եմ: Ես մի ընկերակից ունեի: Նա ինձ կանխավճար տվեց: Ես այդ գումարը կազինոյի մեջ մի երեկոյի ընթացքում կորցրեցի... Ի՞նչ երեկո էր... Կարծ կտրեմ: Անցած շաբաթ ինձ առաջարկեցին դիմադրության մասնակից դառնալ: Ես հրաժարվեցի, որովհետև հայրենասեր չեմ: Ես ատում եմ բոլոր համազգեստները...

— Դա քո իրավունքն է,— ասաց Վիլկերը:

— Սա դեռ բոլորը չեն: Ես ամենավատ արարքը դեռ պահել եմ վերջում հայտարարելու... Ամենամեծ խարեբայությունը... Կներեք, որ ծիծաղում եմ... Ուրեմն այսպես, ես մտադրությունս փոխեցի: Ես հրաժարվում եմ պատանդ գնալ:

Տիմակովի որոշումը անհուսության մեջ զցեց Վիլկերին:

— Դուք իրավունք չունե՞ք...

— Արդեն հետո «դուք»ով ե՞ս խոսում: Ոչ, ես իրավունք ունեմ: Ես մտադրությունս փոխեցի:

Նա կուրծքը քորեց, մի քանի մազ պոկեց, սկսեց արմատները զննել:

— Ես միայն երկու լուծում եմ տեսնում. քվեարկություն անենք կամ թողնենք ճակատազրի քմահաճույքին:

— Քվեարկե՞նք, քվեարկե՞նք,— զոչեց Վիլկերը:

Նա հանեց ծոցատետրը, մի քանի թերթ պոկեց.

— Բոլորը համաձա՞յն են:

Դոկտորը, որպեսզի ավելի լավ մտածելու ժամանակ շահի, հարցրեց.

— Ես լավ չեմ հասկանում:

Վիլկերը բացատրեց.

— Ես յուրաքանչյուրիդ մի կտոր թուղթ կտամ: Դուք երկու անուն կնշեք: Նրանք, ովքեր մեծամասնության կողմից կնշվեն, կգնան որպես պատանդ: Համաձա՞յն եք: Մենք յոթ հոգի ենք: Չորս ձայն է պետք:

Նա համոզված էր, որ ոչ ոք չի համարձակվի իր անունը գրել: Վիկտորը և Բրիժիտը իր կողմից կլինեն: Նա ինքն իրեն ողջունեց, Բրիժիտին թանկարժեք նվեր բերելու համար: Ֆրանսուազը և դոկտորը նույնպես չեն համարձակվի: Միայն Տիմակովից էր վախենում: Թերթիկները բաժանեց, մի մատիտ առավ, մտածեց և երկու անուն նշեց:

— Տպագիր տառերով կգրեք,— զգուշացրեց նա:

Տիմակովը պատասխանեց.

— Իմ ձեռագիրը ոչ ոք չի ճանաչի...

Նա նայեց Վիլկերի աչքերի մեջ: Վերջինս վատ զգաց: Դոկտորը մատիտը վեր բռնած մտածում էր: Նա վարանում էր: Հետո հանկարծակի որոշում ընդունեց, երկու անուն նշեց և բուղթը ծալեց: Ֆրանսուազը Բրիժիտի հայացքից հանկարծակի եկավ: Արդյոք իր անո՞ւնն է զրում: Վիկտորը, առանց վարանելու երկու անուն էր գրել և մտածում էր. այս մարդիկ, որ իրեն շրջապատել են, իսկական բարեկամնե՞ր են, թե՞ ոչ: Նրան թվաց, թե առաջին անգամն է տեսնում այդ մարդկանց: Նրանց չէր ատում, բայց ապշել էր անսպասելի հայտնագործումից: Նրանց անուններն էր կրկնում. Վիլկեր... Պիեռ... Տիմակով... Այդ բոլոր անունները մտերիմ էին հնչում նրա ականջին, բայց աչքերը տարօրինակ կերպարանքներ էին արձանագրում: Երբեք Վիլկերին այդքան ծերացած չէր տեսել: Երբեք պահարանի մեջ պպզած չէր տեսել: Երբեք չէր տեսել, որ դոկտորը պատառաքաղով սեղանը նյարդայնորեն թակեր: Ոչ էլ Տիմակովին էր տեսել խալաթով... Կարծես վատ կրկնօրինակված ֆիլմ դիտեր: Ուրեմն բարեկամությունը մի սովորական ջրդեղ էր: Նա մի կողմ վանեց այդ ենթադրությունը: Պայքարում էր այդ գաղափարի դեմ... Հետո իրեն մենակ զգաց աշխարհում: Ո՛չ, ո՛չ, մտածեց նա, առանց բարեկամության ջերմության ես չեմ կարող ապրել: Իր շուրջը մսից և արյունից կազմված արարածներ տեսնելու կարիքն ուներ: Արարածներ, որոնք իր առողջության մասին կիարցնեին, որոնք կիետաքրքրվեին իր գործերով, իր երջանկությամբ: Ուշադրությունը կնոջ վրա կենտրոնացրեց. «Շատ եմ տառապեցրել»,— բայց այնքան էլ վստահ չէր դրանում:

— Թուղթդ տուր ինձ, Վիկտոր:

Նա թուղթը մեկնեց, ձեռքերը խաչեց: Վիլկերը արդյունքներն էր կարդում:

— Պիեռ և Տիմակովը:

Թուղթը ցույց տվեց և դրեց ափսեի մեջ: Երկրորդ թուղթը վերցրեց.

— Ֆրանսուազը և դոկտորը:

Հազար և շարունակեց.

— Պիեռ և Վիլկերը:

Թուղթը նորից կարդաց և դրեց ափսեի մեջ:

— Բրիժիտը և Պիեռ... Պիեռ երեք անգամ նշված է: Շարունակում եմ:
Ֆրանսուազը և Վիլկտորը:

Նա մի անգոր շարժում արեց.

— Մեծամասնություն չկա: Քվեարկությունը անարդյունք է:

Մի տարօրինակ ժպիտ Պիեռի դեմքը աղավաղեց.

— Այսինքն՝ ընդամենը մեկ ձայն է պակասում, որպեսզի ես պատանդ դառնամ:
Շնորհակալ եմ ձեզանից:

Տիմակովը լուցկիով քվեաթղթերը վառեց: Պիեռը վեր կացավ.

— Ես մի առաջարկություն, ունեմ,— ասաց նա:

Նա լոեց ու շարունակեց.

— Բրիժիտ և Վիլկտոր, զնացեք, ինձ սպասեք կողքի սենյակում...— Բրիժիտը
վեր կացավ, Վիլկտորը հետևեց նրան:

— Սպասեք ինձ...

Նրանք դուրս եկան ճաշասենյակից: Պիեռլ նրանց ոտնաձայներին ականջ դրեց, հետո իր հերթին վեր կացավ և ուղղվեց դեպի հյուրասենյակ, կարծես ուզում էր դուռը փակել: Նա փնտրեց դռան բռնակը:

— Քանի որ ինձ երեք անգամ նշել եք, ես ստիպված եմ այսպես գործել:
Հյուրասենյակի դուռը մեր ետևից կփակեմ: Ով որ փորձի այս դուռը բացել, նրան...

Նա հանգիստ բաձկոնի գրպանից ատրանակ հանեց և ցույց տվեց...

— Պա՞րզ է: Զեզ մնում է միայն ձեր միջև քվեարկել:

Բանալին երկու անգամ դարձնելով, դուռը փակեց: Վիլկերը վեր թռավ.

— Դա անարդար բան է,— գոչեց նա,— դու իրավունք չունես այդպես
վարվելու... Ընդամենը չորս հոգով ենք մնացել: Բաց արե՛ք...

Պիեռի վարմունքն այնքան անսպասելի էր, որ մյուսները մի պահ ապշած էին
մնացել: Միայն Վիլկերն անմիջապես վեր թռավ: Նա սկսեց դուռը թակել.

— Բաց արե՛ք...

Ոչ մի պատասխան:

— Ես ձեր անունը չեմ գրել: Երդվո՛ւմ եմ, բաց արե՛ք...

— Համառելն իզուր է,— ասաց Տիմակովը:— Նա չի բացի:

Վիլկերը կատաղությամբ նայեց նրան.

— Դուք չեք գիտակցում, թե ինչ է կատարվում: Կառւրախը ուր որ է կգա:

Դոկտորը հառաչեց.

— Կինս հիվանդ է: Ես չի ուզում տնից դուրս գալ... Դուք ինձ ստիպեցիք...

— Ես էլ չեի ուզում այստեղ գալ, — ասաց Վիլկերը: — Ավելի լավ կանեի գնայի ֆիլմ նայելու:

Նա նորից թակեց.

— Սիրելի Բրիժի՝ տ, բաց արե՛ք...

Հետո փորձեց դուռը կոտրել:

— Հետները խոսեմ, — ասաց Ֆրանսուազը:

Նա Վիլկերին խնդրեց տեղը նստել և հաստատուն ձայնով ասաց.

— Բաց արա՛, Պիեռ:

Ոչ մի պատասխան:

— Դու իրավունք չունես ինձ թողնելու: Ես էլ եմ պատերազմել, ի՛մ ձևով: Դու լավ զիտես...

Վիլկերը չարախնդաց.

— Ընդամենը երեք հոգով կմնանք:

Ֆրանսուազը շարունակեց.

— Ես չեմ ուզում պատանդ դառնալ...

Տիմակովը հոնքերը կիտեց. մի՞թե Ֆրանսուազն էր այդպես խոսում: Նա էլ կորցրեց ինքնասիրությունը...

— Ինձ լսո՞ւմ ես, Պիեռ: Դու իրավունք չունես ինձ թողնելու...

Վերջապես Պիեռը խոսեց.

— Համաձայն եմ, դուքը բացում եմ, բայց միայն դու կմտնես:

Դուքը կիսաբաց արեց: Ասորձանակը ամուր բռնել էր: Ֆրանսուազը սահեց հյուրասենյակ:

Մի պահ լրությունից հետո Վիլկերը դիմեց Տիմակովին.

— Ես էլ եմ սեռական հարաբերություններ ունենում: Ես դեռ բիձա չեմ, ինչպես դու ես կարծում: Հապա մի գեղեցիկ աղջիկ բեր ինձ, և դու կտեսնես...

Նա զգում էր, որ իր խոսքերը բնավ տեղին չեն, բայց ավելի վատ: Ուզում էր մի քանի բան ստուգել:

— Իհարկե, իհարկե,— պատասխանեց Տիմակովը:

— Հավատա, որ կարող եմ կանանց բավարարել: Ես վաթսունվեց տարեկան եմ, բայց բնավ թույլ չեմ:

— Ինչ կա որ,— մեքենայորեն ասաց Տիմակովը:

— Ի միջի այլոց, դոկտորը քեզ կասի: Այդպես չէ[՝], դոկտոր:

Վերջինս մի անհամբեր շարժում արեց:

— Դեռ մյուսների պես չեմ ծխում: Ես ուժերի ծաղկման մեջ եմ:

— Ի՞նչ ես ուզում ասել,— կտրուկ հարցրեց Տիմակովը:

Վիլկերը չշփոթվեց.

— Ուզում էի քեզ պատմել այդ մասին: Ահա բոլորը:

Խելքը թոցրե[՝] լ էր, ինչ է:

— Ժամանա՞կ ես գտել քո սիրանքների մասին պատմելու, — ասաց
Տիմակովը: — Դա ինձ բոլորովին չի հետաքրքրում...

Վիլկերը լռեց և կատաղությամբ նայեց նրան: Խսկապես, ինչո՞ւ էր այդ քաների
մասին պատմում... Չգիտեր:

— Շատ տգեղ էր նրանց կողմից...

Դոկտորը նախադասությունը շավարտեց: Դուռը բացվեց և Ֆրանսուազը
երևաց: Նա ատրճանակն էր բոնել: Նրա ետևում կանգնել էին Պիեռը, Վիլկտորը և
Բրիժիտը:

— Մենք բոլոր իրավունքներն ունենք ապրելու, — ասաց Ֆրանսուազը:

Ուզում էր մի նախադասություն Էլ ավելացնել, բայց չասաց: Ատրճանակը դուրս
շպրտեց պատուհանից:

— Նստե՛ք:

Բոլորը սեղանի շուրջը նստեցին: Վիլկտորը չէր համարձակվում
բարեկամներին նայել: Բրիժիտը շրջունքներն էր ուղցրել: Պիեռը քրտնել էր:

Կեսզիշերին մոտ էր: Օդը հեղձուցիչ էր դարձել: Մի քանի կայծակներ
ակոսեցին երկինքը: Ճաշասենյակի լուսը թրթոռում էր: Ծխախոտի վատ հանգրած մի
ծխուկ սիրտ խառնող հոտ էր զցել: Կիսով չափ դատարկ ափսեները, գրգռված
մատներով հացի տրորված և սևացած միջուկները, անավարտ ձաշը խեղդող
մթնոլորտ էին ստեղծում: Նյարդերը սպասումից լարված էին: Ոչ ոք չէր
համարձակվում խոսել:

Հանկարծ փողոցում մի քանի կրակոցներ պայթեցին, հետո երկար լուրջուն
տիրեց: Քիչ անց ծանր ոտնաձայներ արձագանքվեցին փողոցում: Քայլերը մոտեցան և
միշանցքում կանգ առան:

Կառլախի հեռավոր և աղոտ ձայնը, հիվանդանոցի միջանցքում խոսող բժշկի ձայնի նման, լրությունը խոռվեց: Կրունկի մի քանի չքիսկոցներ և նորից լրություն: Հանկարծ դուռը բացվեց և հայտնվեց Կառլախը: Նա խոշորացուցը քսեց այտին, աչքերը կլոցեց... Ֆրանսուազը գերմանացու հայացքը զգաց իր վրա: Նայեց նրա աչքերի մեջ և աչքերը մշուշվեցին... Ամուսնու մահվան բոթը վերապրեց: Այն պահին եղած յուրաքանչյուր իրը նորից տեսավ: Հիշեց ամեն մի խոսքը: Չեր լացել, որովհետև անզոր կատաղությունը կծկել էր նրա նյարդերը: Այսօր առաջին անգամ զարթեցնում էր այդ հուշերը: Իսկ մինչ այս պահում էր որպես դարման: Ժամն էր արդեն օգնություն կանչելու: Նա զգուշորեն Կառլախին խավարի միջից դուրս հանեց և խորը շունչ քաշեց: Նա պատրաստ էր:

Դոկտորը սկսեց պատառաքաղի հետ խաղալ: Նա գիտեր, որ Կառլախն իրեն էր նայում: Փորձեց պաղարյունությունը չկորցնել. «Թողնել, որ այս զզվելի պահն անցնի»: Աչքերը չուց և մտածեց կնոջ մասին: Արյան հորձանքը պղտորեց նրա ուղեղը: Ուզում էր խոսել, ասել իրեն շրջապատող մարդկանց, որ հայտնեն իր կնոջը, միփթարեն նրան, բայց կարծես մղձավանջի մեջ լիներ և կարծես լեզուն պոկված էր: Ուշադրությունը կենտրոնացրեց պատառաքաղի ցատկերին. ավելի ու ավելի նյարդային էր սեղանին խփում: Անկարող էր մտքերը հանգուցել...

Պիեռ, սեղմված կոկորդով, զգում էր, թե Կառլախից եկող ջերմությունը ինչպես է ճնշում իրեն: Ակամայից ձեռքը դրեց կրծքին, որպեսզի թաքցնի շքանշանները: Նա այստեղ էր, այդքան զոհաբերություններից հետո, անպաշտպան կծկված: Մի անսահման խղճահարություն համակեց նրան: Կաթիլկաթիլ հոսող արցունքն զգաց ձեռքի վրա: Փորձեց զսպել, բայց իզուր: Ամեն մի կաթիլի այրոցը զգաց իր այտերի վրա:

Վիլկերը, քրտնած մարմնով, կարծում էր, թե ուր որ է, սիրտը կպայթի: Թաքուն նայեց Կառլախին, փորձելով նրան համոզել, որ ինքը վախենում է, որ ինքը մարոկային արարած է... Ֆրանսուազի համար պատրաստած չեկը բռնել էր ձեռքին: Եթե Կառլախը որպես պատանդ իրեն վերցնի, մի տեսակցություն կխնդրի և չեկը կսահեցնի ձեռքերի մեջ. «Գերմանական զինվորների այրիներին»: Իսկ Կառլախի համար մի ուրիշ, ավելի կարևոր չեկ կգրի: Իր գյուղական տունը կնվիրի գետապոյին... Դիմադրության մասնակիցներին կմատնի... Եվ վերջապես պետք կգա գերմանացիներին...

Բրիժիտն արհամարհանքով էր պատասխանում Կառլախի հայացքին: Կհամարձակվի՝ իրեն որպես պատանդ վերցնել: Չի՝ կարող պատահել:

Վիկտորը մոլորված, հայացքը հառել էր կոշիկներին: Նա ձեռքը դրեց կնոց ուսին: Վայրկյաններն էր հաշվում...

Տիմակովը կանգնած հանգիստ ծխում էր: Նա կարողացել էր տիրապետել ինքն իրեն և զազանային հրճվանքով իր «ներքին աշխարհի» շնորհիվ ստացած հոգեկան անդորրն էր վայելում: Նույնիսկ չէր մտածում այն մեռյալների մասին, որոնց սիրել էր: Միսիթարվելու համար օգնություն չէր կանչում: Նրանց կարիքը չուներ: Նա համարյա ուզում էր պատանդ դառնալ, և առանց ապաշավի, առանց մի խոսքի գնդակահարվել դոան առջև: Գուցե մի քանի բռպե էր մնացել ապրելու: Եթե կարողանա նույն անդորրով այդ մի քանի բռպեն ապրել (ոյրանում վստահ էր), ապա ջանքը կհատուցվի: Միայնությունը, մտածմունքների տասը տարին՝ այս մի քանի բռպեի համար: Արժե՞ք: Նրա սիրտը համաշափ էր խփում, մաշկը չէր քրտնել, միտքը խոռվված չէր: Նա հեշտանքով սիզարի ծուխն էր փչում: Մահվան խորհուրդի մասին չէր մտածում: Սկի՞զբ: Վե՞րջ: Ի՞նչ կարևոր է: Կտեսնե՞նք, Էլի: Մի երկու վայրկյան փորձեց մտածել իր սիրած հեղինակների մասին, որոնք մեռած էին: Ո՛չ, ո՛չ— մտածեց նա:— Ես իմ մահով կմեռնեմ: Մի հստակ մահ՝ առանց հեզնանքի: Ինքնասպանություն՝ առանց մտածելու միջոցների անպատեհության մասին: Մի պատշաճ և ազդու ինքնասպանություն: Տիմակովը գոյություն ունի: Տիմակովն այլև չկա: Նա սավառնում էր և կատակելու ցանկություն ուներ:

Կառլախը թեթև հազար և խոշորացույցը դրեց դաշնամուրին: Նրա ամբողջ մարմինը ձգվեց: Նիհար դեմքի վրա ամենափոքր մկանն անզամ խաղաց: Հայացքը մնաց հեռվում, կարծես նա չէր խոտում: Հատու ձայնը սեփական կոկորդը քերեց: Նա ասաց.

— Պարոնայք և տիկնայք, դուք ազատ եք:

Սենյակից դուրս գալուց առաջ, ավելացրեց.

— Մեղավորներին քիչ առաջ բռնեցին:

Արձանների պես քարացած, միանգամից չանդրադառն նրա խոսքերին։
Կառւբախի հեռացող ոտնաձայները լսեցին։ Նրա արձակած հրամանները լսեցին։
Գիշերվա մեջ անհետացող բեռնատարների հրնդոցը լսեցին։

Բրիժիտը վեր կացավ, պատուհանից նայեց դուրս.

— Այլս մարդ չկա, բոլորը գնացել են։

Դոկտորը պատառաքաղը դրեց և ասաց.

— Կնոջ զանգ տամ։

Վիլկերը անձեռոցիկով երեսը սրբեց, շապիկի կոճակները կոճկեց և ուղղեց
փողկապը։ Դիեռը վարանոտ քայլերով ուղղվեց դեպի լողասրահ։ Ֆրանսուազը և
Վիլկերը չէին շարժվում։ Տիմակովը սիգարի մոխիրը թափեց մոխրամանի մեջ։

Դոկտորը հեռախոսը միացրեց.

— Դո՞ւ ես... Գիտեմ, ուշ է... Առանձնապես մի բան չէր, հետո՝ կպատմեմ...

Լսափողը կախեց։ Վիլկերը մի համար հավաքեց.

— Խե՞ղանձնին, խե՞ղանձնին, եթե իմանաս, թե մեզ ինչ պատահեց...

Պատկերացրու...

Նա երկար բացատրեց և դարձավ Բրիժիտին.

— Կինս հարցնում է, թե ապարանջանը քեզ դուր է եկե՞լ։ Վաղը կզա քեզ
տեսնելու... .

Նա կախեց լսափողը, ճակատի քրտինքը սրբեց.

— Ա՛յ քեզ երեկո, ա՛յ քեզ երեկո...

Արդեն մոռացել էր, թե որտեղ է։ Չեկը դեռ ձեռքին էր։

— Զզվելի երեկո էր,— ասաց Վիկտորը:

— Կարևորն այն է, որ մենք ողջ և առողջ ենք,— ասաց Վիկերը:— Ճիշտ չե՞մ ասում, դոկտոր:

Դոկտորն աչքերը չոեց.

— Ճիշտ ես ասում,— ասաց նա:

Ֆրանսուազը մտախոհ էր: Վերջապես ասաց.

— Ես միտք եմ անում, թե Կառլախն իրո՞ք պատանդներ վերցնելու ցանկություն ուներ:

— Ի՞նչ ես ուզում ասել:

— Ոչինչ: Ես ինքս ինձ հարցնում եմ:

Վիկերը մոթմոթաց.

— Իհարկե, ուզում էր... Այդ տեսակ վայրենիները...

Պիեռը ներս եկավ: Նա դեմքն էր լվացել:

— Ես գնում եմ տուն,— ասաց նա:— Որևէ մեկը չի՞ ուզի ինձ ուղեկցել:

— Ո՞չ,— պատասխանեց Տիմակովը:— Ոչ ոք:

Նրանք զարմացած և նեղված իրար նայեցին: Տիմակովն ավելացրեց.

— Ոչ ոք, որովհետև արդեն պարետային ժամ է: Մենք ստիպված ենք գիշերն այստեղ անցկացնել:

Վիկերը վեր թռավ.

— Ճիշտ է ասում: Պարետային ժամ է: Ես այդ մասին չեմ մտածել:

Նրա դեմքը փայլեց.

— Այդ Տիմակովը ոչինչ չի մոռանում:

— Ի՞նչ պիտի անենք:

Վիկտորը շշկված վեր կացավ տեղից:

— Չգիտեմ,— ասաց նա:— Կդասավորենք... Բրիժիտը կզբաղեցնի ձեզ: Ո՞ւր է նա:

Բրիժիտը երևաց: Նա տարեղարձի կարկանդակը բերեց և դրեց սեղանին: Վիլկերը դոդացող ձեռքերով մի լուցկի վառեց, որ մոմերը կպցնի:

— Դե, ուժեղ փշի՛ր:

Բրիժիտը երկու ագամ փշեց, որ բոլոր մոմերը հանգցնի: Նա կարկանդակը կտորների բաժանեց:

— Ես քաղցած չեմ,— ասաց Վիկտորը:

— Մոտ ե՛կ, Վիկտոր,— ասաց Վիլկերը,— մի կտոր վերցրու: Տրամադրությունդ կբարձրացնի... Ես ել քաղցած չեմ, բայց մի կտոր կլ կվերցնեմ... Պետք է վերջացնել այս կարկանդակը: Բժիշկ, հասկացրու նրանց, որ ճիշտ եմ ասում:

Դոկտորը լուռ էր, հետո պատասխանեց.

— Վիլկերը ճիշտ է ասում: Ստիպիր քեզ ուտել: Կնոջ տարեղարձն է:

Տիմակովը մի կտոր դրեց ափսեի մեջ և մատուցեց Ֆրանսուազին:

— Ինչպե՞ս ես:

Ֆրանսուազը այնպես նայեց նրան, կարծես առաջին անգամ էր տեսնում:
Մազերը ետ զցեց և ժպտաց.

— Ոչինչ,— ասաց նա,— իսկ դո՞ւ:

Առաջին անգամ էր, որ նրա հետ «դու»ով էր խոսում:

— Ոչինչ,— պատասխանեց Տիմակովը:

Բրիժիտը գնաց խոհանոց մի շիշ զինի բերելու: Վիկտորը հետևեց նրան:
Բրիժիտը նայեց ամուսնուն, հետո նրա զիրկը ընկավ, չկարողանալով արցունքները
զապել: Դա այնքան անսպասելի էր, որ Վիկտորը ցնցվեց:

— Ինչո՞ւ ես լալիս: Պետք չե... Աչքերդ սրբիք:

Ուզում էր Բրիժիտին թողնել, բայց վերջինս ավելի ամուր կառչեց նրանից:
Հետո թողեց.

— Դու ինձ սիրո՞ւմ ես:

— Այո, ես քեզ սիրում եմ, ես քեզ սիրում եմ...

— Ի՞նչ պիտի անենք մեր հյուրերի հետ:

— Ես նրանց կտեղավորեմ,— ասաց Բրիժիտը:— Տեղ ունենք... մնա մոտս:

Նրանք վերադարձան հյուրերի մոտ: Վիլկերը բաժակը բարձրացրեց:

— Մենք դժվարին պահեր ապրեցինք,— ասաց նա:— Պետք է մոռանալ... Պետք
է ամեն ինչ մոռանալ... Հասկանո՞ւմ եք... Պատերազմ է... Պետք է ետես զնալ...
Ուրեմն այսպես. մենք հենց նոր եկանք... Ամեն մեկը մի փոքրիկ նվեր է բերել...
Անկեղծորեն... Բրիժիտի տարեղարձն է... Մենք սեղան ենք նստում և սկսում
կարկանդակից... Անկեղծորեն...

Տիմակովն իր բաժակն առավ և գնաց հյուրասենյակի կիսախավարի մեջ: Նա բոլորին տեսնում էր: Մի կում խմեց: Ի՞նչ տարօրինակ է այս բոլորը,— մտածեց նա:— Օրինակ Վիլկերը: Պատրաստված մարդ է... Հանգիստ կյանք է վարել: Կարդացել է... Գուցե փիլիսոփա է: Մի բան որոշակի է. իր ամբողջ կյանքում մրցուն անգամ չի տրորել... Ահա Վիլկերն ինչպիսին որ կա... Նա անցնում է իմ կողքով, և ես նրան հրում եմ: Վիլկերը, որ հիսուն տարի առանց ձայնը բարձրացնելու ապրել էր, փոխվում է: Նա գունատվում է, գործում է, հրում է ինձ... Գրեթե ինձ սպանելու ցանկություն ունի: Հապա տարօրինակ չէ... Ինչո՞ւ: Բնազրն է... Բնազրը... Բայց դպրոցում մեզ բնազրը զապել չեն սովորեցնում: Վա՛հ, կյանքի օրենքն է... Մենք բոլորս զիշատիչներ ենք... Փոքրիկ, սիրուն, լավ վարժեցրած զիշատիչներ, և մենք շղթայի կարիք չունենք: Մեր շղթան կոչվում է կարգուկանոն... Մենք ենթարկվում ենք միֆերին... Օձերի պես տարիներ շարունակ մնում ենք անշարժ... Հետո, միանգամից, ցատկում ենք մեր զոհի վրա... Լավ կամ վատ՝ մարսում ենք և թաղվում մեր անշարժության մեջ ու մոռանում... Ինչոր բան դեռ խախուտ է... Խսկապես, ինչոր բան դեռ խախուտ է... Խսկապես, իսկապես, ինչոր բան դեռ խախուտ է...